ALBERT COHEN

Knyga apie mano motiną

KNYGA APIE MANO MOTINĄ

Albert Cohen

KNYGA APIE MANO

MOTINĄ

Iš prancūzų kalbos vertė
Vitalija Gylikienė

VILNIUS
2006

UDK 840-94
Co-49

Albert Cohen LE LIVRE DE MA MÈRE
Paris, Editions Gallimard, 1954

Cet ouvrage, publié dans le cadre du programme d'aide à la publication Oscar Milosz, bénéficie du soutien du Ministère des Affaires Etrangères, de l'Ambassade de France en Lituanie et du Centre Culturel Français

Knygos leidimą remia Prancūzijos užsienio reikalų ministerija, Prancūzijos ambasada Lietuvoje, Prancūzų kultūros centras (O. Milašiaus programa knygų leidimui remti)

ISBN 5-415-01895-6

Nedaug knygų turėjo tokį neblėstantį pasisekimą, kaip „Knyga apie mano motiną". Ši jaudinanti knyga – prisiminimai apie moterį, šiandien jau mirusią, kasdienę ir kartu didingą, motiną, kuri gyveno tik dėl savo sūnaus ir tik savo sūnui.

Ši sūnaus knyga yra ir visų sūnų knyga. Kiekvienas iš mūsų joje atpažins savo motiną, šventąją sergėtoją, jos pasiaukojimą ir gerumą, šilumą ir mylintį žvilgsnį. Ir kiekvienas sūnus, apraudantis savo mirusią motiną, pagalvojęs apie tas aplinkybes, kai buvo jai nedėkingas, abejingas ar nesupratingas, čia ras priekaištų pačiam sau. Atgaila ir sąžinės priekaištai visada pavėluoti. „Nė vienas sūnus iš tikrųjų nesuvokia, kad jo motina mirs, visi sūnūs supyksta ant motinos ir pritrūksta kantrybės su jomis – tai pamišėliai, kurie greit nubaudžiami." Bet suteikime žodį Albertui Cohenui.

„Guli didingai vieniša, sustingusi, kadaise tokia veikli šventoji Motina, kuri taip rūpindavosi savo vyru ir sūnumi, nenuilsdama siūlydavo jiems pastatyti taures, uždėti pavilgas ar išgerti nereikalingo raminamųjų vaistinių žolių antpilo, guli sustingusi ta, kuri nešiodavo padėklus dviem savo ligoniams, guli užsimerkusi naivuolė žvitriomis akimis, tikinti patentuotų vaistų aprašymais, guli nurimusi nenuilstamoji guodėja. Staiga prisimenu jos žodžius, kai vieną dieną kažkas nepelnytai mane įskaudino. Užuot raminusi abstrakčiais ir neva protingais žodžiais, ji pasakė tik tiek: „Užsidėk skrybėlę, sūnau, pakreipk ją ant šono ir eik, eik prasiblaškyti, nes tu esi jaunas, eik, savo paties prieše". Taip kalbėjo mano išmintingoji Motina."

Albertas Cohenas gimė 1895 metais Kerkyros (Korfu) saloje (Graikijoje), vidurinį mokslą įsigijo Marselyje, universitetinį išsilavinimą – Ženevoje. Dirbo atašė Tarptautinio darbo biuro diplomatiniame skyriuje. Per karą dirbo Londone teisės patarėju Tarpvyriausybiniame komitete pabėgėliams remti, kurį sudarė Prancūzija, Didžioji Britanija ir Jungtinės Valstijos. Eidamas šias pareigas, buvo įgaliotas parengti tarptautinę 1946 m. spalio 15 d. sutartį dėl pabėgėlių globos. Po

karo buvo vienos specialiosios Jungtinių Tautų institucijos direktoriumi.

1930 metais Albertas Cohenas išspausdino *Solalį (Solal)*, 1938 – *Vingraužį (Mangeclous)*, o 1954 – *Knygą apie mano motiną (Le livre de ma mère)*. 1968 metais už romaną *Viešpaties gražuolė (Belle du Seigneur)* jam buvo paskirta Didžioji Prancūzų akademijos premija. Vėliau išleido *Valerė šeimą (Les Valeureux)* (1969), *Ei, jūs, žemės broliai (Ô vous, frères humains)* (1972) ir *Užrašus 1978 (Carnets 1978)* (1979). Albertas Cohenas mirė 1981 metų spalio 17 dieną Ženevoje.

I

Visi žmonės yra vieniši, ir niekam kiti nerūpi, o mūsų širdgėlos yra negyvenamos salos. Bet ne todėl norėčiau pasiguosti šį vakarą, tylant gatvės triukšmui, pasiguosti šį vakarą žodžiais. O sutrikęs vargše žmogau, tu sėdi prie stalo, norėdamas pasiguosti, nukėlęs telefono ragelį, sėdi prie stalo, nes bijai išorinio pasaulio, o vakare, nukėlęs ragelį, pasijunti tikru karaliumi, apsaugotu nuo išorės piktavalių, taip greitai įširstančių, įširstančių dėl nieko.

Kokia keista mažytė laimė, liūdna ir šlubčiojanti, bet saldi kaip nuodėmė ar uždraustas vaisius, vis dėlto kokia laimė rašyti dabar, vienam savo karalystėje ir toli nuo nedorėlių. Kas tie ne-

dorėliai? Nesakysiu. Nenoriu turėti reikalų su prašalaičiais. Nenoriu, kad jie ateitų drumsti tariamos mano ramybės ir sutrukdytų parašyti tuos kelis, dešimtis ar šimtus puslapių, padiktuotų mano širdies – mano likimo. Aš tvirtai pasiryžau sakyti visiems dailininkams, kad jie genialūs, kitaip jie jus užkankins. Ir apskritai kiekvienam sakau, kad jis žavus. Tokie mano kasdieniai įpročiai. Bet naktimis ir auštant aš ne mažiau apie tai galvoju.

Tu, prašmatni mano auksine plunksna, slysk lapu, keliauk, kur akys veda, kol manyje dar rusena jaunystė, žingsniuok lėtu, negrabiu savo žingsniu, dvejodama tarsi sapne, žingsniuok droviai, bet klusniai. Keliauk, aš tave myliu, vienintele mano paguoda, keliauk puslapiais, kuriuose randu graudų pasitenkinimą ir kurių eilučių kreivumas suteikia man liūdnos ramybės. Taip, žodžiai – mano tėvynė, žodžiai guodžia ir keršija. Bet jie nesugrąžins man motinos. Kad ir kaip tvinksi smilkiniuose pilni kraujo gardžiai kvepiantys žodžiai, kuriuos rašau, jie nesugrąžins man mirusios mo-

tinos. Uždrausta tema nakčiai. Už manęs – gyvos motinos, kokią mačiau ją paskutinį sykį Prancūzijoje, vaizdas, už manęs – motinos šmėkla.

Staiga, sėdėdamas prie darbo stalo pajuntu begalinę laimę: todėl, kad ant jo viskas tvarkingai išdėliota, todėl, kad turiu karštos kavos ir vos pradėtą cigaretę bei veikiantį žiebtuvėlį, todėl, kad mano plunksna rašo gerai, o netoliese židiny dega ugnis ir šalia tupi katytė. Man gaila savęs dėl šio vaikiško gebėjimo pajusti neapsakomą džiaugsmą, kuris nežada nieko gero. Ak, kaip man sunku suvokti, kad džiaugiuosi gerai rašančia plunksna, gaila to vargšo jautrios širdies vyruko, kuris nebenori kentėti ir kabinasi už bet kokios dingsties mylėti tam, kad gyventų. Kelias akimirkas mėgaujuosi nedidele miesčioniška oaze. Bet nelaimė tvyro virš manęs, pastovi, neužmirštama. Taip, aš keletą minučių mėgaujuosi esąs miesčionis kaip jie. Malonu būti tuo, kuo nesi. Nėra didesnės aktorės už miesčionę, kuri seilėjasi skaitydama eilėraštį arba apsiputojusi puola į transą, pamačiusi Sezaną, ir dėsto savo žargoniūkščiu, sugraibytu šen

bei ten, kurio net pati nesupranta, postringauja apie tai, ko visai neišmano, ir aiškina, kad ši raudona spalva labai geidulinga. O ar geidulinga tavo sesuo? Nebežinau, kur aš nuklydau. Taigi, pamėginkime nupiešti paraštėje nediduką piešinėlį, paaiškinantį mintį, pagalbinį piešinuką, nedidelę neurastenišką keverzonę, negrabų piešinį, kuriame atsispindėtų sprendimai, planai, nedidelį piešinuką, keistą salą ar sielos būseną, liūdną apmąstymų oazę, iš jų išplaukiančios linijos sukuria šiek tiek pamišėlišką keverzonę, kruopštų, vaikišką, išmintingą sūnaus piešinį. Cit, nepažadinkit jos, Jeruzalės dukros, nepažadinkit, kol ji miega.

Kas miega, klausia mano plunksna. Kas miega, ar ne amžiams užmigusi mano motina, ar ne motina – mano skausmas? Nepažadinkit, Jeruzalės dukros, mano skausmo, pabėgusio į miesto, kurio vardo man nevalia ištarti, kapines, nes tai vardas ir mano motinos, pasislėpusios žemėje. Lėk, plunksna, vėl liekis laisvai, nedvejok ir būk išmintinga, vėl užliek šviesa, sukaupk valią ir taip dažnai nestabčiok, tau trūksta įkvėpimo. O siela, ma-

no plunksna, būk narsi ir uoli, išnirk iš tamsos karalijos, nebūk pamišėle, pusiau pamišėle, ir paklusk, liguistai nesipūsk. O tu, vienintelis mano drauge, į kurį aš žvelgiu veidrodyje, užgniaužk kimias raudas ir kalbėk apie savo mirusią motiną šaltai, apsimesk esąs ramus, kas žino, gal prie to reikia priprasti. Pasakok apie savo motiną ramiai, pasišvilpaudamas, kad pats patikėtum, jog viskas ne taip jau blogai, ir būtinai stenkis šypsotis, neužmiršk šypsotis. Šypsokis tam, kad išviliotum savo neviltį, šypsokis, kad galėtum gyventi toliau, šypsokis prieš veidrodį ir žmonėms, ir netgi šiam puslapiui. Šypsokis, nors gedulas dusina labiau nei baimė. Šypsokis, kad patikėtum, jog niekas neturi reikšmės, šypsokis, kad įstengtum apsimesti, jog gyveni, šypsokis po kabančiu savo motinos mirties kalaviju, šypsokis visą gyvenimą, iki mirties, tol, kol nuo nuolatinės šypsenos plyš širdis.

II

Penktadienio popietę, kuri žydams yra šventosios šabo dienos pradžia, mano motina atrodydavo daili ir išsipuošusi. Ji užsivildavo prašmatnią juodo šilko suknią ir užsidėdavo dar išlikusius papuošalus. Nes nerūpestingos savo jaunystės metais aš buvau švaistūnas, dalijantis banknotus seniems barzdotiems elgetoms. O jeigu kokiam bičiuliui patikdavo mano portsigaras, auksinis portsigaras tapdavo jo. Ženevoje, kai buvau studentas ir mano galvoje švilpė vėjai, o širdis, nors ir švelni buvo šiek tiek pamišusi, ji, mano brangioji, išpardavė savo prašmatniausias brangenybes, kuriomis taip didžiuodavosi ir kurių taip reikėjo praėjusio šimtmečio žymaus žmogaus dukros naiviai savigarbai. Daugybę kartų, nuolat apgau-

dinėjama juvelyrų, ji dėl manęs pardavinėjo savo brangenybes, slapčia nuo tėvo, kurio griežtumas mums abiem kėlė siaubą ir paversdavo mus suokalbininkais. Vėl matau ją, išeinančią iš juvelyrinės parduotuvės Ženevoje, besididžiuojančią varganai didžiule pinigų suma, kurią gavo, patenkintą, spinduliuojančią džiaugsmu, laimingą, pardavusią dėl manęs savo brangius kabančius auskarus, žiedus ir perlus, savo kastos papuošalus – damos iš Rytų pasididžiavimą. Tokią laimingą, savo brangiausiąją, sunkiai bepaeinančią, jau tykojamą mirties. Tokią laimingą, tiek praradusią dėl manęs, tiesiančią man banknotus, kurie per keletą dienų sudegdavo mano jaunose ir vikriose, nerūpestingai dalijančiose rankose. Aš, kvailas ir pralinksmėjęs, nelabai sielodamasis dėl motinos, čiupdavau juos, nes turėjau didžiulių pretenzijų ir buvau mylimas bei mylintis meilužis ne vienos gražuolės, o nesibaigiančios virtinės merginų meilės rūmų veidrodžio atspindžiuose. O, netvarus mano gęstančių meilių blyškume. Aš paimdavau pinigus ir nežinodavau (toks buvau sūnus), kad tos niekingai didžiulės sumos buvo mano moti-

nos auka ant motinystės aukuro. O, savo sūnaus dvasios žinove, o didenybe, kurios aš taip ilgai nepripažinau. Dabar jau per vėlu.

Per kiekvieną šabą Marselyje, iš Ženevos parvažiavus praleisti atostogų, motina laukdavo mūsų su tėvu, grįžtančių iš sinagogos, su mirtos šakele rankoje. Baigusi puošti šabui kuklų butą, kuris buvo jos žydiška karalystė ir jos vargana tėvynė, mano motina visiškai viena sėdėdavo priešais iškilmingą šabo stalą, laukdavo savo sūnaus ir vyro. Sėdėdama ji stengėsi kuo mažiau judėti, kad nesugadintų ypatingo savo puošnumo, susijaudinusi ir nenatūraliai suveržta korseto, susijaudinusi dėl savo dailių aprėdų ir orios išvaizdos, susijaudinusi dėl noro patikti dviem savo mylimiesiems: vyrui ir sūnui, kurių garsius žingsnius ant laiptų ji tučtuojau išgirs, susijaudinusi dėl dailiai sušukuotų ir blizgančių nuo senoviško saldžiųjų migdolų aliejaus plaukų, nes ji nebuvo visiškai abejinga savo tualetams, susijaudinusi kaip mergaičiukė, dalijanti prizus, mano senstanti motina laukdavo dviejų svarbiausių žmonių jos gyvenime: sūnaus ir vyro.

Sėdėdama po mano, penkiolikamečio portretu, savo altoriumi, siaubingu mano portretu, kuris jai atrodė nuostabus, sėdėdama prie šabo stalo ir trijų uždegtų žvakių, prie šventinio stalo, kuris jau buvo Mesijo karalystės dalis, mano motina kvėpavo lengvai, bet šiek tiek susijaudinusi, nes tuoj ateis du jos vyrai, jos gyvenimo šviesuliai. O, taip! – džiaugėsi ji, šį šabą jie ras būstą tokį švarų ir prašmatnų, apibers ją komplimentais dėl stulbinančios tvarkos, taip pat pagirs jos elegantišką suknelę. Sūnus, kuris, regis, niekad nežiūrėdavo, bet viską matydavo, mes žvilgsnį į apvalią apykaklę ir naujus nėriniuotus rankogalius ir, aišku, šitie menkniekiai susilauks pagarbaus pritarimo. Ji jau didžiavosi, jau ruošėsi, ką jiems pasakys, gal šiek tiek nekaltai perdėtai įsivaizduodama savo greitumą ir įprastinį šaunumą. Ir jie pamatys, kokia sumani moteris ji yra – tikra namų karalienė. Apie tai svajojo mano motina.

Ji sėdėjo ir laukė toje pačioje vietoje, ir jausdama gilią meilę šeimai mintyse rikiavo į eilę viską, ką buvo išvirusi, išskalbusi ir sutvarkiusi. Kart-

kartėmis nueidavo į virtuvę, savo mažomis rankutėmis, ant kurių žibėjo didingas sutuoktuvių žiedas, beprasmiškai ir gracingai su mediniu šaukštu meniškai patapšnoti mėsos kukulių, besitroškinančių granato spalvos pomidorų sultinyje. Putlios ir tokios švelnios jos rankutės, kurias aš iš didelės meilės gal šiek tiek veidmainiaudamas girdavau, nes man patiko naivus jos džiaugsmas. Šeimininkaudama ji taip vikriai sukdavosi, o visur kitur buvo tokia nerangi. Tačiau savo virtuvėje, kur išlaikė senos damos įpročius, ji buvo tarsi ryžtingas kapitonas. Naivūs mano motinos plekšnojimai virtuvėje, plekšnojimai šaukštu per kukulius, o ritualai, išmintingi plekšnojimai, švelnūs ir mieli, absurdiški ir beprasmiški, trykštantys meile ir pasitenkinimu, atspindintys jos nušvitusią sielą matant, kad viskas gerai, kad kukuliai nuostabūs, ir patiks abiem jos išrankiesiems, o tie apgalvoti ir negudrūs paplekšnojimai, pradingę amžiams, mieli paplekšnojimai mano motinos, kuri pati viena vos pastebimai šypsodavosi savo virtuvėje, grakščiai drovi ir didinga, tikra motiniška didybė.

Sugrįžusi iš virtuvės, ji atsisėsdavo, išmintingai atlikdama namų šventenybės vaidmenį, patenkinta savo vargana, nelabai linksma vienatve, kurią džiugino tik vyras ir sūnus, kurių tarnaite ir sergėtoja ji buvo. Ši moteris, kažkada jauna ir graži, buvo Mozės įstatymo dukra, moralinio Įstatymo, kuris jai buvo svarbesnis už patį Dievą. Taigi, jokių meilės nuotykių, jokių Anos Kareninos prasimanymų. Su nuolankia didybe vadovauti ir tarnauti vyrui, sūnui. Ji ištekėjo ne iš meilės. Ją ištekino, ir ji nuolankiai pakluso. Ir gimė biblinė meilė, tokia nepanaši į mano vakarietiškas aistras. Šventoji mano motinos meilė gimė santuokoje, sustiprėjo gimus kūdikiui, tai yra man, pražydo sąjungoje su brangiuoju vyru prieš žiaurųjį gyvenimą. Aistros būna svaiginančios ir spindinčios. Didesnės meilės nebūna.

Per šabą, kurį dabar prisimenu, ji sėdėjo laukdama, patenkinta savimi ir tą rytą gerai nusiteikusiu sūnumi, ruošė marcipaną sekmadieniui. „Pavirsiu ilgiau nei praėjusį kartą“, galvojo ji. O pirmadienį, taip, ji jam iškeps kukurūzų pyragą

su daugybe Korinto razinų. Puiku. Staiga, pažvelgusi į laikrodį, ji krūpteli pamačiusi, kad jau aštunta valanda vakaro, per daug emocingai ir per mažai tvardydamasi, o tai yra tautų, nesibaiminančių dėl rytojaus ir įpratusių gyventi laimingai, privalumas. Jie žadėjo grįžti septintą valandą. Gal kas nors atsitiko? Jie sužeisti? Sudrėkusia kakta ji nušlepsena į miegamąjį patikslinti laiko. Dar tik be dešimties minučių septynios. Šypsena prieš veidrodį ir padėka Abraomo, Izaoko ir Jokūbo Dievui. Bet uždarant miegamojo duris, jos ranka lengvai užkliūva už vinies galiuko. Stabligė! Greičiau jodo tinktūros! Žydai šiek tiek per daug myli gyvenimą. Ji pabūgo mirties ir pagalvojo apie vestuvinius naktinius marškinius, kuriuos jai užvilks mirties dieną, baisiuosius marškinius, paslėptus tolimiausiame spintos stalčiuje, siaubingajame stalčiuje, kurio ji niekad neištraukdavo. Nors buvo religinga, ji nelabai tikėjo amžinuoju gyvenimu. Bet staiga gyvenimo džiaugsmas sugrįžo, laiptų apačioje išgirdus jaudinančius dviejų mylimųjų žingsnius.

Paskutinis žvilgsnis į veidrodį, nubraukiant paskutiniuosius ryžių pudros, kuria ji tą šventą dieną paslapčia pasipudruodavo, paprastos Rožė ir Galė baltos pudros, kuri, man regis, vadinosi „Vera Violetta“, likučius. Ir skubiai puldavo atidaryti durų, sutvirtintų apsaugine grandinėle, nes ką gali žinoti, pogromų prisiminimai dar tebėra ryškūs. Greičiau paruošti kelią dviem brangiesiems. Toks rūpestingas buvo šventosios mano motinos gyvenimas. Kaip matote, visai neprimenantis Holivudo. Viskas, ko ji prašė iš gyvenimo, tai vyro ir sūnaus komplimentų ir kad jie būtų laimingi.

Ji praverdavo duris, jiems dar nespėjus pasibelsti. Tėvas ir sūnus nenustebdavo, kad durys pačios magiškai prasiveria. Jie buvo įpratę ir žinojo, kad ši meilės sergėtoja visada tykoja. Taip, tykoja taip, kad kartais jos, mano sveikatos ir rūpesčių sergėtojos akys man sugadindavo nuotaiką. Aš pykteldavau ant jos už tai, kad ji per daug rūpindavosi ir nutuokdavo. O šventoji sergėtoja, prarasta amžiams. Prie pravertų durų ji šypsoda-

vosi, susijaudinusi, ori, kone koketiška. Kai įsidrąsinu, tokia ji vėl iškyla prieš mano akis, kokie gyvi kartais būna mirusieji. „Sveiki atvykę“, – sakydavo ji mums su droviu ir pamokomu orumu, trokšdama patikti, susijaudinusi, kad per šabą atrodo tokia ori ir išsipusčiusi. „Sveiki atvykę, ramaus šabo“, – sakydavo ji mums. Ir pakeltomis rankomis, tarsi spinduliai išskėstais pirštais, kunigiškai palaimindavo mane ir kone gyvuliškai, įdėmiai tarsi liūtė nužvelgdavo mane, ar aš vis dar sveikas, arba žmogiškai, ar nesu liūdnas ar susirūpinęs. Bet tą dieną viskas buvo gerai, ir ji traukė į save tradicinės mūsų parneštos mirtos aromatą. Ji trynė šakeles savo mažytėmis rankutėmis ir šiek tiek teatrališkai uostė kvapą, kaip ir pritinka mūsų rytietiškos genties žmonėms. Tada ji buvo tokia graži, mano senoji Mama, mano Mama, kuri sunkiai bepaeidavo.

III

Tai, ką aš ką tik papasakojau sau, tai tik prisiminimas tų laikų, kai mano motina jau buvo sena, o aš suaugęs, tapęs tarptautinio masto valdininku. Iš Ženevos važiuodavau į Marselį pas savo tėvus praleisti dalies atostogų. Mano motina būdavo laiminga, kad jos sūnus, apie kurį ji aiškiai per gerai galvojo, užimdamas tokias aukštas pareigas pas Netikėlius, mielai sutikdavo kiekvieną šabo dieną eiti į Marselio sinagogą. Girdžiu jos žodžius.

„Sakyk, sūnau, ar Ženevoje tu irgi užeini į Amžinojo buveinę? Esu įsitikinusi, kad turėtum. Žinai, mūsų Dievas yra toks didis, ir jis šventas Dievas, tikrasis Dievas, jis išgelbėjo mus nuo fa-

raono, tai tikras faktas, taip moko Biblija. Klausyk, sūnau, netgi jei tu netiki į mūsų Dievą, dėl tų visų mokslininkų, tebūnie jie prakeikti, jie ir jų skaičiai, vis tiek nors retkarčiais užeik į sinagogą, – maloniai prašė ji, – padaryk tai dėl manęs“. Iš tikrųjų ji tikėjosi, kad aš, nors ir ateistas, dalyvaudamas religinėse apeigose, būsiu apsaugotas nuo bronchitų, kuriais sirgdavau kiekvieną žiemą.

„Ir pasakyk man, mano akių šviesa, kaip vadinasi pareigos, kurias tu užimi tame Tarptautiniame darbo biure? („Diplomatinės tarnybos atašė“, – atsakydavau aš. Ji švytėdavo.) Vadinasi, muitininkai nieko negali tau padaryti? Tu praeini pro šalį, o jie nusilenkia. Tikras pasaulio stebuklas! Tebūnie pagarbintas Viešpats, leidęs man sulaukti šios dienos! Jeigu tavo šviesios atminties senelis, tesiilsi jis ramybėje, jeigu tavo senelis būtų gyvas, koks jis būtų laimingas! Todėl, kad net ir jis, karališkasis Korfu notaras, gerbiamas žmogus, netgi jis turėdavo atidaryti lagaminus muitinėje. Jis buvo mokytas žmogus, tau bū-

tų patikę su juo pasišnekučiuoti. Taigi, rytoj, jei nori, aš tau paruošiu nugato su sezamu. Stiprinkis, branguti, kol vieši pas mus. Dievas mato, kokį prastai nuplautą maistą jie tau patiekia prašmatniuose Ženevos restoranuose! Sakyk, vaike, ar Ženevoje tu nevalgai netinkamo maisto (suprask – kiaulienos). Na, jei valgai, tai man nesakyk, aš to nenoriu žinoti".

„O dabar, sūnau, paklausyk, ką aš pasakysiu, nes senos moteriškės kartais duoda naudingų patarimų. Manau, kad toje diplomatinėje tarnyboje tu turi viršininką? Jeigu jis tau pasakys ką nors ne taip, nesupyk, truputį pakentėk, nes jeigu tu jam netinkamai atsakysi, į smegenis jam išsilies tulžis, jis pradės tavęs nekęsti, ir Dievas žino, koks nuodingas jo liežuvis ir kokį durklą jis tau ruošiasi smeigti į nugarą! Ko tu nori, mes, kiti, turime pakentėti. Tau labai tinka ši skrybėlė". Man besišypsant, ji atsidususi pridūrė: „Kaip tos nelaimingosios gali atsispirti šitokiai šypsenai?" Ji šališkai švelniai mane nužvelgė, įsivaizduodama mano audringą gyvenimą, bijojo, kad

negaučiau revolverių šūvių iš tų netikėlių dukrų, tokių gražių ir išsilavinusių, bet pavydžių ir įžūlių, kurios, užvaldytos aistros, galėjo per kelias sekundes be jokio pagrindo nužudyti jūsų sūnų. Pavojingos tos Baalo dukros, kurios nebijojo, taip jai buvo sakyta, išsirengti nuogai prieš svetimą vyriškį. Nuogut nuogutėlės ir traukiančios cigaretę! Tikros liūtės! „Sakyk, vaike, ar tau neatrodo, kad būtų gerai, jei tu nueitum pas didįjį rabiną? Jis pažįsta gerų ramių merginų, puikių namų šeimininkių. Tai tavęs niekuo neįpareigoja. Tu jas apžiūrėsi, jei jos tau nepatiks, užsidėsi skrybėlę ir išeisi. Bet kas žino, gal Dievas vieną paskyrė tau? Žinai, negerai vyriškiui gyventi vienam. Norėčiau numirti rami, žinodama, kad šalia savęs turi dorybingą žmogų". Man tylint, ji atsiduso, atstūmė netikėtai iš pusnuogės liūtės rankinuko išlindusio revolverio vaizdinį, vėl prisiminė galingąjį Aukščiausiąjį Jokūbą, ištraukusį pranašą Danielių iš liūto duobės, kuris tikrai apsaugotų mane nuo liūčių. Ji pažadėjo sau dažniau eiti į sinagogą.

Tuo metu ji jau buvo sena, mažutė ir gana apkūni. Bet jos akys buvo nuostabios, o rankos švelnios, ir man patikdavo bučiuoti jos rankas. Aš norėjau dar kartą perskaityti jos laiškus, rašytus iš Marselio putlia rankute, bet negaliu. Bijau tų gyvybės ženklų. Kai pamatau jos laiškus, tvarkau juos užmerktomis akimis. Taip pat nedrįstu žiūrėti jos nuotraukų, nes žinau, kad ji galvoja apie mane.

„Aš, sūnau, nesimokiau kaip tu, bet meilė, kuri aprašoma knygose, – tai stabmeldžių išmonė. Man atrodo, kad jie vaidina spektaklį. Susitinka tik tada, kai būna dailiai susišukavę, gražiai apsirengę, kaip teatre. Jie dievina vienas kitą, verkia, taip bjauriai bučiuojasi į lūpas, o po metų išsiskiria! Tai kur ta meilė? Vedybos iš meilės – blogas ženklas. Aš manau, kad kažin ar garsieji įsimylėjėliai, apie kuriuos skaitome, ir toliau mylėtų savo mūzą, jei ji sunkiai sirgtų, gulėtų lovoje, ir vyras turėtų rūpintis ja tarsi kūdikiu, na, supranti, ką aš noriu pasakyti, rūpintis nemaloniais dalykais. Aš manau, kad jis liautųsi ją mylėjęs. Ar nori, kad

tau pasakyčiau, jog tikroji meilė – tai pripratimas, tai senatvė drauge. Ar kukulius valgysi su žirneliais, ar su pomidorais?“

„Sūnau, paaiškink, kokį malonumą tu jauti, kopdamas į kalnus. Koks malonumas tos karvės su smailiais ragais, didžiulėmis akimis, kurios į tave spokso? Koks malonumas tie akmenys? Juk gali pargriūti, tai koks čia malonumas? Gal esi koks mulas, kad karstaisi tais akmenimis, nuo kurių svaigsta galva? Ar nebūtų geriau nuvažiuoti į Nicą, kur žydi sodai, skamba muzika, važinėja taksi, pilna parduotuvių? Žmonės sutverti tam, kad gyventų tarp žmonių, o ne tarp akmenų, kaip gyvatės. Tas kalnas, į kurį tu kopi, yra kaip banditų landynė. Gal tu koks albanas? Ir kaip tau gali patikti sniegas? Koks malonumas žygiuoti per tą bikarbonatą, kuris permerkia tau batus? Mano širdis suspurda kaip paukštis, kai tavo kambaryje pamatau slides. Tos slidės – velnio ragai. Užsidėti ant kojų jataganus – kokia nesąmonė! Ar nežinai, kad visi tie prakeikti slidininkai susilaužo kojas? Jiems tai patinka, jie stab-

meldžiai, nesisaugo. Tegul jie sukinėjasi kojas, jeigu jiems tai malonu, bet tu esi Kohenas, Aarono, mūsų mokytojo Mozės brolio, rasės“. Tada aš jai priminiau, kad Mozė buvo užlipęs ant Sinajaus kalno. Ji suglumo. Aišku, pavyzdys buvo įtikinamas. Ji truputėlį pagalvojo, paskui man paaiškino, kad Sinajaus kalnas buvo visai nedidukas ir Mozė, beje, ten ėjo tik vieną kartą, o be to, jis ten ėjo ne dėl savo malonumo, o norėdamas pamatyti Dievą.

IV

Ta, kuri taip maloniai čiauškėdavo, jau tyli. Liūdnas jos galas. Ji buvo išplėšta iš mano rankų, kaip sapne. Mirė per karą, okupuotoje Prancūzijoje, man būnant Londone. Ji taip vylėsi pasenti šalia manęs, o sulaukė tokios pabaigos: vokiečių baimė, geltona žvaigždė, mano negalėjimas padėti, gėda gatvėje, gal net skurdas, ir kažkur toli esantis sūnus. Ar ji suprato, kad greitai mirs ir nebepamatys manęs? Ji tiek kartų kartodavo savo laiškuose apie susitikimo džiaugsmą. Atrodo, pats metas pagarbinti Dievą ir padėkoti jam už jo malones.

Ją pakėlė, nebylią, ir ta, kuri tiek plušėjo savo virtuvėje, nesipriešino. Ją pakėlė iš lovos, kurioje ji tiek svajojo apie savo sūnų, taip laukė sūnaus laiškų, susapnavo tiek košmariškų sapnų, kuriuose sūnui grėsė pavojus. Ją pakėlė, sustingusią uždarė į dėžę, kurią paskui užkalė. Uždarė kaip kokį daiktą dėžėje, daiktą, kurį išgabeno pora arklių, o žmonės ir toliau lyg niekur nieko vaikštinėjo po parduotuves.

Ją nuleido į duobę, ir ta, kuri taip karštai kalbėdavo, visada gestikuliuodama savo mažomis rankutėmis, nesipriešino. O dabar ji tyli guli po žeme, uždaryta žemės kalėjime, iš kurio nevalia išeiti, įkalinta, nebyli ir vieniša, po žeme, dusinančia ir tokia nepakeliamai slegiančia, ta, kurios mažos rankutės jau niekada, niekada nebejudės. Gelbėjimo armijos plakatas vakar mane informavo, kad Dievas mane myli.

Niekam nereikalinga vargšė, visiškai viena ten, gelmėje, kuria atsikratė pasaulis, visiškai viena, ir kažkam kilo puiki mintis prispausti ją sunkia marmuro plokšte, negyvu presu, kad būtų įsitikinę, jog ji iš ten nebeišeis.

Tu po žeme, mano mylimoji, kai tuo tarpu čia juda tavo sukurta mano ranka, ranka, kurią tu bučiuodavai. Kažkada buvusi gyva, dabar ilsisi amžinoje ramybėje, sustingusi, ta, kuri būdama dar visai jauna, šoko linksmas nekaltas mazurkas. Baigta, baigta, mamos nebebus niekada. Mes abu labai vieniši, tu – žemėje, aš – savo kambaryje. Aš miręs tarp gyvųjų, tu gyva tarp mirusiųjų. Galbūt šią akimirką tu nepastebimai šypsaisi, nes man mažiau sopa galvą.

V

Apraudoti savo motiną – tai apraudoti savo vaikystę. Žmogus ilgisi savo vaikystės, trokšta ją susigrąžinti ir augdamas jis vis labiau myli savo motiną, nes jo motina – tai jo vaikystė. Aš buvau vaikas, toks nebesu, ir į vaikystę jau nebegrįšiu. Staiga prisiminiau mūsų atvykimą į Marselį. Man buvo penkeri metai. Išlipant iš laivo, įsikibęs į Mamos, užsidėjusios šiaudinę skrybėlaitę, papuoštą vyšniomis, sijoną, aš išsigandau tramvajų, automobilių, kurie važiavo vieni patys. Guodžiausi manydamas, kad arklys tikriausiai paslėptas viduje.

Marselyje, kuriame išsilaipinome, tėvas, motina ir aš, atvykę iš savo Korfu salos Graikijoje, jautėmės tarsi absurdiškame, šiek tiek komiška-

me sapne, mes čia nieko nepažinojome. Kodėl Marselis? Net kelionės vadovas apie jį nieko nežinojo. Jis buvo girdėjęs, kad Marselis yra didelis miestas. Pirmas mano tėvo skandalas įvyko, kai po kelių dienų nuo mūsų atvykimo jį apgavo šviesiaplaukis verslininkas, kuris nebuvo kumpanosis. Vėl regiu savo tėvus, kurie verkė viešbučio kambarėlyje, sėdėdami ant lovos. Mamos ašaros byrėjo ant šiaudinės skrybėlaitės su vyšniomis, gulinčios ant jos kelių. Nežinodamas, kas atsitiko, aš irgi verkiau.

Neilgai trukus nuo mūsų atvykimo, tėvas mane, išsigandusį ir suglumusį, nes nemokėjau nė vieno žodžio prancūziškai, įtaisė į nedidelę vienuolių katalikių mokyklą. Aš išbūdavau joje nuo ryto ligi vakaro, o tėvai tuo metu mėgino užsidirbti pragyvenimui tame plačiame bauginančiame pasaulyje. Kartais jie turėdavo išeiti taip anksti, kad nedrįsdavo manęs žadinti. Tad septintą valandą, sučirškus žadintuvui, aš pamatydavau motinos, penktą valandą ryto suradusios laiko nupiešti man paguodžiantį piešinėlį, kuris atsto-

davo jos bučinį ir būdavo padėtas prieš puodelį kavos su pienu, įvyniotą į flanelę. Prisimenu kai kuriuos piešinėlius: laivą, plukdantį mažąjį Alberą, mažuliuką šalia milžiniškos nugos, skirtos tik jam; dramblį, vardu Gijomas, nešantį savo mažąją bičiulę, skruzdėlytę, kuri atsiliepdavo šaukiama švelniu Nastrinos vardu; mažutį hipopotamą, kuris nenorėjo pabaigti sriubos; viščiuką, šiek tiek panašų į rabiną, žaidžiantį su liūtu. Tomis dienomis pusryčiaudavau vienas prieš Mamos fotografiją, kurią ji irgi padėdavo šalia puodelio, kad nesijausčiau vienišas. Aš pusryčiaudavau galvodamas apie gražųjį Polį, kuris buvo mano idealas, mano artimas draugas, toks, kad vieną ketvirtadienį, pasikvietęs jį į namus, su entuziazmu atidaviau visus sidabrinius mūsų stalo įrankius, kuriuos jis šaltai priėmė. Arba pasakodavau sau pramanytas istorijas, kaip aš gelbėju Prancūziją, šuoliuodamas pulko priešakyje. Pamenu save, riekiantį duoną, rūpestingai iškišusį liežuvį, nes man atrodė, kad tai būtina, norint gražiai atriekti. Pamenu, kaip išeidamas iš buto, uždarydavau duris su lasu. Man buvo penkeri ar šešeri, ir aš buvau labai mažo ūgio. Kadangi durų

rankena buvo įtaisyta labai aukštai, aš išsitraukdavau iš kišenės virvutę, primerkęs akį nusitaikydavau į rankeną ir, sugavęs porcelianinį rutuliuką, trukteldavau į save. Klausydamas tėvų patarimo, po to ilgai klebendavau duris, tikrindamas, ar jos gerai uždarytos. Taip elgiuosi iki šiol.

Vienuolių mokykloje mokslas buvo nemokamas. Vidurdienį būdavo du valgiaraščiai: valgiaraštis vargšams, valgantiems už vieną sū – ryžiai, ir valgiaraštis už tris sū turčiams – ryžiai ir mažytė dešrelė. Aš iš tolo žiūrėdavau į turtuoliams skirtą valgiaraštį, kurį tegalėjau ryti akimis. Kai turėdavau trejetą su, maistą turtingiesiems degustuodavo Polis, tipiškas šaltakraujis suvedžiotojas.

Pamenu, kaip toje vienuolių katalikių mokykloje motina vyresnioji, visada apsiginklavusi didžiulėmis kastanjetėmis drausmei palaikyti, kurios mušdavo ritmą mūsų, paliegėlių eitynėms karboliu atsiduodančiais koridoriais, ir kurias vadindavo tarškučiais, kartais apgailestaudama atsi-

dusdavo, atidžiai žvelgdama į mane, tokį gražų vaiką, rūpestingai ruošiantį ligoninei korpiją, kuri buvo vienas iš svarbiausių mūsų mokymo dalykų, arba pasinėrusį į šlykščių triufelių gaminimą. Tuos triufelius gaudavau išlydęs porą plytelių Menjė šokolado stipriai suspaustame delne. Ir aš idiotiškai purtydavau ranką, tariamai norėdamas pagreitinti operaciją, kurios rezultatas buvo purvina buza, galiausiai rudais dryžiais išterliodavusi mano veidą ir eilutę, idiotiška košė, kuria dalijausi su susižavėjusiais bendramoksliais, laižančiais iš mano delno, kurią mes vadinome „Monsenjoro vyskupo palaiminimu". Taip motina vyresnioji, kuriai jaučiau pagarbią meilę, žiūrėdama į juodas mano garbanas, atsidusdavo ir kartais suniurnėdavo: „Kaip gaila", taip užsimindama apie mano žydišką kilmę.

Paradoksalu, bet buvau švelniųjų vienuolių katalikių numylėtinis. Jos mokydavo mane gero elgesio, patardavo elgtis kukliai ir niekada nemosikuoti rankomis gatvėje, kaip pasauliečiai. Tvirtai įsitikinęs ir kupinas ryžto nesusidėti su Blogiu,

pasidabinęs po kaklu surištu dideliu kaspinu, nuo kurio dabar mane apima gėda, aš prisiversdavau eiti gatve taip, kaip rekomenduodavo gerosios seserys, tai yra, pamaldžiai sunėręs rankas, kaip tikras mažas bukagalvis, nuleistomis akimis, lyg nuolat besimelsdamas. Dėl to kaip tikra davatka būdavau be paliovos stumdomas praeivių arba leisdavausi, kad iš manęs tyčiotųsi pasaulietinės mokyklos padaužos, laikantys mane kunigų pataikūnu ir apmėtantys akmenimis, kuriuos aš vienuolių katalikių akimis priimdavau kaip kankinys, ir kurioms jų Alberas šiandien siunčia švelnų ir pagarbų sveikinimą.

Vėliau, mano tėvų reikalams pasitaisius, sulaukęs dešimties metų, pradėjau lankyti licėjų. Prisimenu save dešimtmetį. Buvau didelėmis, kaip mergaitės akimis, persikų ir irisų atspalviu švytinčiais skruostais, eilute iš „Gražiosios daržininkės“, tamsiai mėlynos spalvos eilute su balta pyne, prilaikančia švilpuką, kuriuo mėgdavau švilpauti, norėdamas patikėti esąs kontradmirolo sūnus, kuris tuo pačiu yra ir liūtų tramdytojas, ir

garvežio mechanikas, sūnus – didvyriškas junga, nuolat plaukiojantis su savo tėvu. Buvau šiek tiek kuoktelėjęs. Buvau įsikalęs, kad visa, ką matau, tikrai ir realiai egzistuoja, viskas yra tikra, bet sumažinta mano galvoje. Stovėdamas ant jūros kranto, buvau įsitikinęs, kad Viduržemio jūra, kurią matau, yra ir mano galvoje, ne Viduržemio jūros vaizdas, bet pati Viduržemio jūra, visai mažutė ir sūri, mano galvoje miniatiūrinė, bet tikra, ir su visomis žuvimis, tik visai mažytėmis, su visomis bangomis ir nedidele deginančia saule, tikra jūra su visomis uolomis ir laivais, būtinai pakrautais mano galvoje, su anglimis ir gyvais jūrininkais, kiekvienas laivas su tuo pačiu kapitonu ant denio, tuo pačiu nykštukiniu kapitonu, kurį galima būtų paliesti, jei turėtum pakankamai plonus ir trumpus pirštelius. Buvau įsitikinęs, kad mano galvoje, pasaulio cirke, yra tikra giriomis apaugusi žemė, visi pasaulio arkliai, tik labai maži, visi karaliai iš kaulų ir odos, visi numirėliai, visas dangus su žvaigždėmis ir netgi nepaprastai mielas Dievas.

Prisimenu save. Buvau romus, man patiko būti paklusniam, taip troškau suaugusių žmonių pagyrimų. Mėgau stebėti. Vieną dieną, išėjęs iš licėjaus, dvi valandas sekiau paskui kažkokį generolą vien tik norėdamas kaip reikiant įsižiūrėti ir pasigėrėti jo ąžuolo lapais. Jaučiau beprotišką pagarbą tam generolui, kuris buvo visai mažiukas, o jo kojos sulenktos lanku. Kartkartėmis pabėgėdavau, norėdamas jį pralenkti, paskui staiga apsigręždavau, užeidavau jam iš priešakio, norėdamas nors akimirką pasigrožėti jo šlovingu veidu. Prisimenu save. Buvau labai švelnus, greitai parausdavau, greitai įsimylėdavau, ir iš tolo pamatęs gražią nepažįstamą mergaitę, kuriai atidžiai žvelgdavau tiesiai į veidą, aš tuoj imdavau šokinėti iš laimės, džiaugsmingai šūkauti, sukdamas rankomis meilės malūnus. Visa tai bloga pranašaujantys ženklai.

Savo kambaryje turėjau slaptą altorių Prancūzijai. Spintos, rakinamos raktu, lentynoje buvau išdėliojęs savotiškas Prancūzijos šlovės relikvijas, kurias iš visų pusių supo miniatiūrinės žvakutės, veidrodžio šukės, nedidelės taurės, kurias buvau

padaręs iš blizgančio popieriaus. Relikvijos buvo Rasino, Lafonteno, Kornelio, Žanos d'Ark, Diugeskleno, Napoleono, Pastero, Žiulio Verno ir netgi kažkokio Luiso Busanaro portretai.

Mano slaptame altoriuje Prancūzijai taip pat buvo mažų Prancūzijos vėliavėlių, mano paties apdraskytų, kad atrodytų šlovingesnės, nedidelė patranka, pastatyta ant nėriniuotos staltiesėlės prie Prancūzijos prezidento Lubė ar Faljero, kurį laikiau genijumi, nežinomo pulkininko nuotrauka, laipsnis, kuris, tik vienas Dievas žino kodėl, man atrodė garbesnis ir net labiau geidžiamas už generolo laipsnį. Buvo plaukas, įvyniotas į paauksuotą popierių, kuris, kaip mane užtikrino vienas išdaigininkas bendramokslis, priklausė kažkokiam Prancūzijos revoliucijos kareiviui ir kurį jis man pardavė labai brangiai – mažiausiai už šimtą abrikosų kauliukų. Prieš stovelį kiaušiniui įdėti – pluoštelis mano poezijos, skirtos Prancūzijai. Stovelyje kiaušiniui buvo pamerktos popierinės gėlės, užstojančios neseniai nugaišusios papūgėlės fotografiją. Prie tos miniatiūrinės šventyklos sienelių

buvo priklijuotos skardinės plokštelės, kuriose buvo išrašytos iškilios ir originalios mintys, tokios kaip: „Šlovė Prancūzijai“ arba „Laisvė, Lygybė, Brolybė“. Žydiškos konspiracijos palikimas. Tikri Siono išminčių protokolai.

Pamenu, būdamas moksleivis, kalbėjau su tokiu rytietišku akcentu, kad licėjaus draugai atvirai tyčiojosi iš mano kuriamų ambicingų planų įgyti bakalauro laipsnį ir pranašavo, jog aš niekada negalėsiu prancūziškai kalbėti ir rašyti taip kaip jie. Beje, jie neklydo. Bernadetas, Mironas, Lurelis – staiga prisimenu stebuklingus jų vardus.

VI

Marselyje mes nieko nepažinojome. Būdami išdidūs, nors ir neturtingi, mes su niekuo nebendravome. Arba, tiksliau pasakius, niekas nebendravo su mumis. Bet mes to nepripažinome, o gal nesuvokėme. Jautėmės tokie kvaili, tokie pasimetę tuose Vakaruose, ir tokie neišmanėliai, kad mano tėvai kurdavo židinį ne pliauskomis, o plonomis, tuoj pat užgęstančiomis balanomis. O gražiausia buvo tai, kad kol viskas sudegdavo, jie palikdavo skrupulingai užleistas metalines groteles, taip jiems atrodė higieniškiau. Tie du pabėgėliai iš Rytų, amžino pavasario Rytų, kur niekas nėra matęs židinių, iš tiesų galvojo, kad matomos liepsnos tame paslaptingame židinyje turėjo virsti mirtinomis dujomis. Ar tai nebuvo vienas iš tų velnio išmislų, kuriais nusinuodijo žmogus, mano motinos vadi-

namas didžiuoju Zola? Ji, aišku, nebuvo skaičiusi jokios šio rašytojo knygos, bet žinojo, kad jis gynė kapitoną Dreifusą („Na tas Dreifusas ir sugalvojo, – sakydavo ji, – pasirinkti karininko profesiją, su didžiuliu peiliu prie diržo. Mums tokie darbai netinka“.). Vienu žodžiu, grįžtant prie mūsiškės šildymo sistemos, mes stipdavome iš šalčio prie spragsinčio židinio ir nuleistų metalinių grotelių. Mes šildydavomės malkelių spragsėjimu.

Mes buvome visiški socialiniai nuliai, izoliuoti, neturintys jokių ryšių su išoriniu pasauliu. Todėl žiemą kiekvieną sekmadienį mes su mama eidavome į teatrą, du bičiuliai, du švelnūs ir drovūs, intuityviai besistengiantys keletą valandų pabūti visuomeninio gyvenimo, kurio mums taip trūko, dalyviais. Kaip ši bendra nelaimė, kurios nenoriu iki šiol pripažinti, riša mane su motina.

Taip pat pamenu sekmadieninius mūsų pasivaikščiojimus vasarą, buvau visai mažas berniukas. Mes buvome neturtingi, o Kornišo maršru-

tas tekainavo trejetą su. Ratas, kurį tramvajus apvažiuodavo per valandą, mums atstodavo vasarojimus kaime, laisvo gyvenimo pomėgius, medžiokles su skalikais. Mes, du bejėgiai išsipuošę vargšai, mėgstantys Dievui pasirodyti pavyzdingi. Vėl prisimenu vieną tokį sekmadienį. Tai tikriausiai buvo prezidentui Faljerui, niekuo neišsiskiriančiam įraudusiam storuliui, privertusiam mane virpėti iš pagarbos, atvykus apžiūrėti mūsų licėjaus. „Prancūzijos vadovas“, kartojau mintyse, pašiurpusia iš susižavėjimo oda.

Tą sekmadienį mes su mama buvome juokingai išsipustę, ir aš su grauduliu žvelgiu į tuos anų laikų naivuolius, taip beprasmiškai išsičiustijusius dėl to, kad jautėsi vieniši, niekam nerūpėjo. Jie puošėsi prieš nieką. Aš – neskoninga mažo princo eilute, mergaitišku tarsi angelo veidu, laimingas iki numirimo. Ji – Sabos karalienė, persirengusi miestietiškais drabužiais, su korsetu, susijaudinusi ir šiek tiek išsigandusi prašmatnios savo išvaizdos. Vėl matau ilgas jos pirštines ir juodus nėrinius, korsažą su raukinukais, plisė, išpūstomis

klostėmis ir paraukimais, tinklelį, boa plunksnas, vėduoklę, ilgą sijoną su persmaugtu liemeniu ir volanais, kuriuos ji prilaikydavo ranka, ir kurie dengė perlamutrinėmis sagomis užsegamus batelius su apvalia metaline sagtele. Žodžiu, tai sekmadienio išvykai mes apsirengdavome kaip gatvės muzikantai, ir mums tetrūkdavo rankoje laikomos rylos.

Atvykę į Paplūdimio stotelę, priešais drėgmės išgraužtą Kazino, susijaudinę, šiek tiek pramankštinę kojas, mes iškilmingai įsitaisydavome ant metalinių kėdžių prie žalio staliuko. Lūšnelės, kuri vadinosi „Au Kass'e Kroutt's“ padavėjo mes nedrąsiai paprašydavome butelio alaus, lėkštučių, šakučių ir, norėdami jį pamaloninti, žalių alyvuogių. Padavėjui nuėjus, tai yra pavojui praėjus, mes, abu su mama, šiek tiek sumišę, patenkinti šypsodavomės. Tada ji ištraukdavo suvyniotą maistą ir, truputį susidrovėjusi, jei kiti lankytojai žiūrėdavo į mus, padėdavo prieš mane įvairiausių rytietiškų gardumynų: kukuliukų su špinatais sluoksniuo-

toje tešloje su sūriu, kepsnį su korintiškomis razinomis ir kitokius stebuklus. Mama man paduodavo pakrakmolytą servetėlę, kurią iš vakaro su meile lygindavo niūniuodama ariją iš „Liučijos di Lamermur“, besidžiaugdama rytojaus išvyka su sūnumi prie jūros. Ji mirė.

Ir mes pradėdavome kultūringai valgyti, apsimestinai žvelgdami į jūrą, tokie priklausomi vienas nuo kito. Tai būdavo pati gražiausia savaitės akimirka, mano motinos svajonė, jos aistra: pietauti su savo sūnumi ant jūros kranto. Kadangi mano brangioji turėjo nepilnavertiškumo kompleksą, ji tyliu balsu man liepdavo giliai traukti į save jūros orą, kaupti gryno oro atsargas visai savaitei. Aš, toks pat kvailys kaip ir ji, paklusdavau. Lankytojai žiūrėdavo į mažą idiotą, sąžiningai pražiojusį burną ir giliai traukiantį į save Viduržemio jūros orą. Taip, mes buvome kvailiai, bet mylėjome vienas kitą. Ir plepėdavome, plepėdavome, apkalbinėdavome kitus lankytojus, šnekučiuodavomės tyliai, įsivaizduodami esą nepaprastai pro-

tingi ir gerai išauklėti, šnekučiuodavomės laimingi, artėjant vakarui nebe tokie laimingi, jau su kažkokiu užslėptu liūdesiu, kuris galbūt išplaukdavo iš migloto suvokimo, kad vis tiek mes buvome vieniši. Kodėl buvome tokie atsiskyrėliai? Todėl, kad buvome neturtingi, išdidūs ir svetimšaliai, o ypač dėl to, kad buvome naivūs, apie visuomenės triukus nieko neišmanėme ir neturėjome net to minimalaus gudrumo, kurio reikia ryšiams užmegzti. Aš netgi manau, kad nerangus, per daug atvirai siūlomas švelnumas, per daug matomas silpnumas ir drovumas atstūmė galimas draugystes.

Sėdėdami prie žaliojo stalo, mes stebėdavome kitus lankytojus, stengdavomės suprasti, ką jie kalba, ne kurstomi storžieviško smalsumo, bet ilgėdamiesi žmonių draugijos, kad nors kiek, nors iš tolo pasijustumėme esą jų draugais. Mes taip troškome jais būti. Stengdavomės atsigriebti kaip sugebėjome, klausydamiesi. Bjauru? Nemanau. Bjauru tai, jog šioje žemėje nepakanka būti švelniu ir naiviu, norint, kad tave priimtų išskėstomis rankomis.

Sėdėdami prie žaliojo stalo mes daug kalbėdavomės, norėdami užsimiršti. Amžinos mūsų pokalbių temos sukdavosi apie mus abu ir mano tėvą bei keletą giminaičių, gyvenančių kituose miestuose, ir daugiau apie nieką. Mes daug kalbėdavome norėdami nuslėpti, kad dviese mums šiek tiek nuobodu ir mums ne visai pakanka vienas kito. Kaip norėčiau dabar, toli nuo tų pasipūtėlių, pas kuriuos lankausi, susitikti Mamą ir šiek tiek panuobodžiauti šalia jos.

Tą sekmadienį, kurį dabar prisimenu, aš, vargšas mažas nenaudėlis, staiga pamėginau įsivaizduoti, kad įgijau magišką galią pašokti dvidešimt metrų į viršų, kad vienu kulnies atsispyrimu aš pakilsiu ir nuskrisiu virš tramvajų ir netgi virš kazino kupolo, o lankytojai, apimti entuziazmo, plos mažajam vunderkindui, ir, svarbiausia, jį pamils. Įsivaizdavau, kad kai šiek tiek uždusęs sugrįšiu prie mamos, besididžiuojančios, kad už ją atkeršyta, lankytojai prieis pasveikinti Motinos, pagimdžiusios tokį nuostabų akrobatą, jie spaus jai rankas ir kvies mus prie savo staliuko. Visi mums šypsosis

ir kvies užsukti papietauti pas juos ateinantį sekmadienį. Aš atsistojau, pamėginau atsispirti kulnu, bet magiškų galių nepajutau, ir vėl atsisėdau, žiūrėdamas į Mamą, kuriai negalėjau padovanoti tos įsivaizduojamos dovanos.

Devintą valandą vakaro motina susidėjo daiktus, ir mes nuėjome laukti tramvajaus prie viešo vyrų tualeto, iš kurio sklido nemalonus melancholiškas kvapas, apkvaišę ir tarsi užhipnotizuoti apžiūrinėdami turtuolius, kurie linksmai, būreliais ar automobiliais skubėjo į kazino palošti ruletės. O mes, nusižeminę suokalbininkai, tyliai laukėme tramvajaus. Norėdama, kad taip nekamuotų vienatvė dviese, motina sugalvojo pokalbio temą. „Sugrįžusi aš aplenksiu tavo mokyklines knygas gražiu rausvu popieriumi". Nesupratau kodėl, bet aš vos nepravirkau ir stipriai suspaudžiau motinos ranką. Matote, koks kilnus mudviejų gyvenimas. Bet mes mylėjome vienas kitą.

VII

Mano vaikystės mamos, šalia kurios jaučiausi toks saugus, jos vaistinių žolelių nuovirų kvapo niekad nebebus. Niekad nebebus spintos su krūvomis baltinių, kvepiančių verbena, bei paprastais, ramybe dvelkiančiais nėriniais, jos gražios vyšnios medžio spalvos spintos, kurią aš praverdavau ketvirtadieniais, ir kuri buvo mano vaikystės karalija, rami stebuklinga oazė, tamsi ir prisigėrusi uogienių kvapo, tokia pat sava, kaip ir svetainės pastalės šešėlis, kur aš jausdavausi esąs arabų valdovas. Niekad nebematysiu jos raktų ryšulio, skambčiojančio ant prijuostės virvutės, kuris buvo tapęs jos papuošalu, Ordinu už ruošos nuopelnus. Niekad nebebus dėžutės, pilnos senovinių sidabrinių mažmožių, su kuriais aš žaisdavau, pradėjęs sveikti po ligos. O, dingę mano motinos

baldai. Mama, kuri buvai gyva ir taip mane skatindavai, suteikdavai jėgų, mokėjai beatodairiškai padrąsinti mane absurdiškais argumentais, kurie mane ramindavo, Mama, ar iš aukštybių tu matai paklusnų dešimtmetį berniuką?

Staiga aš vėl pamatau ją, tokią pagyvėjusią apsilankius gydytojui, atėjusiam apžiūrėti jos mažojo berniuko. Kaip ji jaudindavosi per tuos gydytojo, gražbyliaujančio išsikvėpinusio bukagalvio, kuriuo mes be galo žavėjomės, apsilankymus. Mokami vizitai mano motinai buvo pasaulinės reikšmės įvykis, savotiška visuomeninio gyvenimo forma. Tikrai, iš išorinio pasaulio atėjęs ponas kalbėdavosi su ta atsiskyrėle, staiga pažvalėjusia ir elegantiškesne. Ir netgi nusileisdavo iš savo aukštybių iki politinių, ne medicininių, apmąstymų, kurie reabilituodavo mano motiną, susilygindavo su ja ir kelioms minutėms panaikindavo jos izoliacijos ribas. Be abejo, tada ji prisimindavo, kad jos tėvas buvo žymus žmogus. Aš vėl matau jos valstietišką pagarbą gydytojui, skardžiabalsiam kvailiui, kuris mums atrodė pasaulio stebuklas, ir

kurį visą, netgi raupsų žymes ant jo stambios nosies, aš dievinau. Aš vėl matau tokį nuoširdų jos susižavėjimą, kai ji, ištiesusi jam naują rankšluostį, į kurį jis turėjo išskirtinę teisę, stebėdavo, kaip jis mane auskultuoja odekolonu iškvėpinta galva. Kaip ji gerbė tą magišką būtinybę auskultuojant paduoti jam rankšluostį. Vėl matau ją, cipenančią ant pirštų galiukų, kad netrukdytų jam, genialiai besiklausančiam mano pulso, rankoje genialiai laikant savo dailųjį laikrodį. Kaip tai buvo gražu, ar ne, vargše Mama, taip mažai ko ragavusi, taip ir nepatyrusi šio pasaulio džiaugsmų?

Vėl ją matau kone užgniaužusią kvapą, kol idiotas medikas oriai keverzoja receptą, vėl ją matau rodančią man „tss“ ženklus, kad tylėčiau, kol jis rašo, kad neišsklaidyčiau įkvėpimo didžiam žmogui, paskendusiam išminties transe. Vėl ją matau užkerėtą, susijaudinusią mergaičiukę, lydinčią jį link durų ir raustančią, laukiančią patvirtinimo, kad jos mažajam berniukui neatsitiko nieko rimto. O kaip skubiai paskui ji bėgdavo pas vaistininką, žemesnio rango, bet taip pat didžios pa-

garbos vertą dievybę, paprašyti, kad jis paruoštų veiksmingų mikstūrų. Kaip daug mano motinai reiškė vaistai. Ji beprotiškai mėgo kimšti man savo pačios vaistus, vertė juos vartoti, ir nenusileisdavo tol, kol aš jų visų neišgerdavau. „Šitie labai veiksmingi“, – sakydavo ji, duodama man naują porciją. Norėdamas ją pamaloninti, aš netgi būdamas jau suaugęs, turėjau godžiai ryti vaistus nuo visų ligų. Ji žiūrėdavo, kaip aš juos geriu tarsi užburta ir kone rūsčiai. Taip, prastuolė, mano mama. Bet už visa, ką turiu gero, esu dėkingas jai. Ir negalėdamas daugiau tau nieko padaryti, Mama, aš bučiuoju savo ranką, kuri atsirado iš tavęs.

Tavo vaikas mirė kartu su tavim. Tavo mirties dėka aš staiga peršoku nuo savo vaikystės į atėjusią senatvę. Prieš tave man nereikėjo vaidinti suaugusio. Nuo šiol visada turėsiu apsimesti ponu, rimtai atliekančiu savo pareigas – štai kas manęs laukia. Nėra žmogaus, kuris mane pabartų per greitai valgantį ar skaitantį iki išnaktų. Aš jau nebesu dešimtmetis berniukas ir nebegaliu žaisti su ritėmis arba atspaudžiamaisiais paveikslėliais šiltame kam-

baryje, toli nuo žiemos miglos gatvėje, prie geltono žibalinės lempos veidrodėlio tavo prižiūrimas, tau rūpestingai siūnant, kuriant saldžius, miglotus ir žavius planus, iš anksto apgautoji vargše.

O, mano praeitis, ankstyvoji mano vaikystė, kambarėlis, raminamais kačiukais išsiuvinėtomis pagalvėlėmis, dorybingi oleografiniai paveikslėliai, patogumai ir uogienės, vaistažolių nuovirai, tepalai krūtinei, arnika, dujinė plytelė virtuvėje, migdolų pieno ir cukraus sirupas, senoviniai nėriniai, kvapai, naftalinas, porcelianinės naktinės lemputės, vakariniai bučinukai, bučiniai Mamos, kuri, apkamšiusi mano lovą, sakydavo, kad dabar aš keliausiu į netolimą kelionę mėnulin su savo drauge voveraite. O, mano vaikystė, svarainių želė, rožinės žvakės, iliustruoti ketvirtadienio laikraščiai, pliušinis meškiukas, mieli išgijimai, gimimo dienos, naujamečiai pasveikinimai ant popieriaus apkarpytais krašteliais, Kalėdų kalakutai, Lafonteno pasakėčios, idiotiškai deklamuojamos užsilipus ant stalo, saldainiai su gėlytėmis, atostogų laukimas, lankeliai, limonadas su sirupu, nešvarios ran-

kutės, nubalnoti keliai su visada per anksti nulupamu šašu, mugių sūpuoklės, Aleksandro cirkas, kur ji mane nusivesdavo kartą per metus ir apie kurį aš jau prieš kelis mėnesius galvodavau, nauji mokslo metų pradžios sąsiuviniai, mokyklinis portfelis iš dirbtinės leopardo odos, japoniški penalai, penalai su daugybe skyrelių, plunksnakočio plunksnos, smailios *Blanzi Pur* plunksnos, priešpiečiai su duona ir šokoladu, sutaupyti abrikosų kauliukai, dėžutės augalams rinkti, agato rutuliukai, Mamos dainos, pamokos, kurias rytais ji liepdavo man pakartoti, valandos, praleistos stebint, kaip rūpestingai ji verda, vaikystė, švelnios glamonės, nedideli džiaugsmai, Mamos pyragaičiai, Mamos šypsenos, o, visa tai, ko aš jau nebeturėsiu, o apžavai, o dingę praeities garsai, išsisklaidę dūmai ir ištirpę metų laikai. Krantai tolsta vienas nuo kito. Mano mirtis artinasi.

VIII

Sulaukęs aštuoniolikos aš palikau Marselį ir išvykau į Ženevą, kur užsirašiau į universitetą ir kur mane apspito gražuolės. Tada mano mama paskendo visiškoje vienatvėje. Marselyje ji jautėsi tremtinė. Turėjo ten kažkokių giminaičių, bet jie buvo per daug turtingi ir pasikviesdavo ją tik norėdami pasipuikuoti prieš ją savo prabanga, papasakoti apie įtakingas pažintis ir maloniai paklausinėti apie kuklų jos vyro verslą. Po kelių kartų ji nustojo ten lankytis. Po pirmojo širdies priepuolio, nebegalėdama padėti mano tėvui dirbti, dažniausiai namie likdavo viena. Ji niekur neidavo pasisvečiuoti, nes buvo nelabai sumani. Be to, mano tėvo kolegų žmonos buvo ne jos skonio, o ji, be abejo, irgi joms nepatiko. Ji nemokėjo juokauti su tomis prekybininkų da-

momis, domėtis tuo, kas domino jas, kalbėti taip kaip jos. Niekur neišeidama, ji vaikštinėdavo po savo butą. Po pietų, baigusi ruošos darbus, svečiuodavosi pas save pačią. Pasipuošusi vaikštinėdavo po mielą būstą, apžiūrinėdavo kiekvieną kambarį, palygindavo antklodę, pataisydavo pagalvėlę, meiliai nužvelgdavo naujus apmušalus, pasigrožėdavo valgomuoju, žiūrėdavo, ar tikrai viskas sutvarkyta, labai brangino tvarką ir vaško kvapą, ir naują sofą, aptrauktą siaubingu susiglamžiusiu aksomu. Ji prisėsdavo ant sofos, priimdavo save kaip viešnią. Ką tik nupirktas puodelis kavai buvo naujas jos pažįstamas. Ji jam šypsodavosi, pastumdavo šiek tiek atokiau, norėdama geriau apžiūrėti. Arba atidžiai apžiūrinėdavo mano dovanotą dailią rankinę, kurią laikė įvyniotą į minkštą popierių ir kurios niekad nenešiojo, nes būtų buvę gaila ją sugadinti.

Jos gyvenimas buvo jos butas, laiško sūnui rašymas, laiškų iš sūnaus laukimas, pasiruošimas kelionei pas sūnų, vyro laukimas tyliame bute, jo sugrįžusio pasveikinimas, pasididžiavimas vyro

pasakytais komplimentais. Dar buvo cukrainės, kuriose ji viena ausim pasiklausydavo turtingų damų pokalbių, valgydama pyragaitį – atstumtųjų paguodą. Kaip galėdama ji kažką veikdavo, nuolankiai pasitenkindavo tomis apgailėtinomis pramogomis, visada išlikdama žiūrove, bet ne aktore. Dar vienas malonumas jos gyvenime – nueiti pačiai vienai į kiną. Personažai ekrane įsileisdavo ją į savo draugiją. Ji apraudodavo tų gražių krikščionių moterų nelaimes. Visą gyvenimą ji buvo izoliuota: drovus vaikas didžiule galva, godžiai prisiplojęs prie socialinės cukrainės vitrinos. Nežinau, kodėl aš pasakoju apie liūdną savo motinos gyvenimą. Gal norėdamas atkeršyti už ją.

Ant stalo ji kasdien padėdavo lėkštę nesančiam sūnui. Ir netgi mano gimimo dieną padengdavo nebuvėliui. Skaniausius kąsnelius įdėdavo į to, kurio nėra, lėkštutę, prieš kurią buvo padėta mano nuotrauka ir gėlės. Desertui mano gimimo dieną ji įdėdavo į nesančiojo lėkštutę pirmąjį gabalėlį torto, visada to paties, nes aš jį mėgau vaikystėje.

Po to drebančia ranka į absento taurę įpildavo Samo vyno, visad tokio paties. Ji valgydavo tyliai, šalia savo vyro, ir žiūrėdavo į mano nuotrauką.

IX

Man išvykus svarbiausias metų įvykis buvo jos viešnagė vasarą pas mane Ženevoje. Ji ištisus mėnesius iš anksto jai ruošdavosi: taisydavo drabužius, pirkdavo dovanas, bergždžiai stengėsi sulieseti. Tad savotiškas džiaugsmas ją apimdavo dar gerokai iki išvykimo. Tai buvo nedidelė jos gudrybė, ji tarsi priartėdavo prie manęs. Tų viešnagių pas mane, jos gyvenimo epopėjų, metu ji taip stengdavosi man patikti. Prieš mano draugus mėgindavo sutramdyti savo rytietišką gestikuliavimą ir paslėpti pusiau marselišką, pusiau balkanišką akcentą neaiškiu kuždesiu, kurį įsivaizdavo esant paryžietišku. Vargšė brangioji.

Ji nebuvo stiprios valios. Nemokėjo laikytis dietos. Ir ji, širdininkė, metams bėgant darėsi vis apkūnesnė. Tačiau kiekvieno apsilankymo metu ji tikindavo mane per pastaruosius metus numetusi daugybę kilogramų. Aš neatskleisdavau jos melo. Iš tikrųjų, likus keletui savaičių iki išvykimo iš Marselio, ji pradėdavo badmiriauti, norėdama sulieseti ir man patikti. Bet niekad nenumesdavo tiek svorio, kiek buvo priaugusi. Todėl be paliovos storėdama, ji poetiškai įsivaizdavo, kad nuolat lieseja.

Ji atvažiuodavo pas mane tvirtai apsisprendusi ateityje nenukrypti nuo dietos. Tačiau nuolatos ją laužydavo, net nesusimąstydama: nusižengimai, kad ir kasdieniai, yra išimtys. „Aš tik noriu pažiūrėti, ar ši sluoksniuota tešla pavyko". „Šis marcipanas, sūnau, smulkmena, tik skruzdėlytės kąsnelis, jis nuslenka tik iki gerklės, tai tik mažas kąsnelis norui numalšinti. Nejaugi nežinai, kad nuo nepatenkinto noro storėjama?" O jeigu paragindavau ją gerti kavą be cukraus, ji tvirtindavo, kad nuo cukraus netunkama. „Įsidėk jo į van-

denį ir pamatysi, kad jis dingsta". Jeigu vaistininko svarstyklės parodydavo padidėjusį svorį, tai būdavo dėl sugedusių svarstyklių arba dėl to, kad ji per daug ant jų judėdavo arba kad nenusiimdavo skrybėlės. Pateisinti gausų valgymą visada atsirasdavo rimtos priežastys. Vieną dieną tai būdavo todėl, kad ji ką tik atvyko į Ženevą ir kad reikia tinkamai atšvęsti tą nuostabią dieną. Sekančią dieną ji jausdavosi šiek tiek pavargusi, o mieliniai blynai sustiprina. Kitą dieną todėl, kad gavo malonų laišką iš mano tėvo. Po kelių dienų todėl, kad negavo laiško. Kitą sykį, nes liko kelios dienos iki išvažiavimo. Arba dar todėl, kad nenorėjo gadinti man nuotaikos, versdama valgyti savo dietinius patiekalus. Ji šiek tiek stipriau susiverš korsetą, ir viskas. „O be to, aš juk ne jaunamartė".

Bet man pabarus ji paklusdavo, patikėdavo, staiga išsigandusi, kad gali susirgti, patikėdama mano žodžiais, kad po pusės metų rimtos dietos ji bus liekna kaip manekenė. Tada skrupulingai visą dieną nevalgydavo, liūdnai įsivaizduodama begales lieknumo teikiamų malonumų. Jeigu stai-

ga apimtas gailesčio ir jausdamas, kad visa tai beprasmiška, pasakydavau jai, jog iš esmės tos dietos nelabai naudingos, ji entuziastingai pritardavo. „Žinai, sūnau, man atrodo, kad visos lieknėjimo dietos gniuždo ir didina svorį“. Tada aš jai pasiūlydavau papietauti puikiame restorane. „O taip, sūnau, kol gyvename, šiek tiek papramogaukime!“ Ir pasidabinusi gražiausia suknele, ji kaip mažas paukščiukas ar maža mergaičiukė mielai, be jokių sąžinės priekaištų šveisdavo, nes aš tam pritardavau. Žiūrėdavau į ją ir galvodavau, kad ji ilgai negyvens ir turi patirti šiek tiek nedidelių džiaugsmų. Žiūrėdavau į ją, įnikusią į valgymą. Tėviškai žvelgdavau į mažutes jos rankutes, kurios judėdavo, tada dar judėdavo.

Ji neturėjo jokio supratimo apie tvarką, bet manė esanti labai tvarkinga. Vieno savo apsilankymo Marselyje metu aš jai nupirkau aplanką su abėcėle, paaiškindamas apie jo paslaptis ir tai, kad dujų sąskaitas reikėtų įdėti prie raidės „D“. Ji išklausė manęs su atkakliu nuoširdumu ir karštai puolė skirstyti. Po kelių mėnesių kito apsilanky-

mo metu pastebėjau, kad dujų sąskaitos buvo prie raidės „J“. „Todėl, kad man taip patogiau, paaiškino ji, aš geriau įsimenu“. Nuomos kvitai buvo ne prie raidės „N“, o nukeliavo prie „U“. „Vaike, juk kažką reikia įdėti prie tos „U“, o be to, argi žodyje „nuoma“ nėra raidės „U“?“ Pamažu ji sugrįžo prie senojo tvarkymo metodo: mokesčių sąskaitos sugrįžo ant židinio, nuomos kvitai – po geriamąja soda, elektros sąskaitos prie odekolono, banko sąskaitos – į voką su užrašu „Draudimas gaisro atveju“, o gydytojo receptai – į seno gramofono žiotis. Kai aš užsiminiau apie vėl sugrįžusią tvarką, ji šyptelėjo lyg nusikaltęs vaikas. „Visa ta tvarka, – pasakė ji nudelbusi akis, – mane painiojo. Bet jei nori, aš vėl viską pradėsiu rūšiuoti“. Siunčiu tau bučinį naktyje, bučinį – per žvaigždes.

Kai mes drauge eidavome per gatvę Ženevoje, ji jausdavosi šiek tiek kvailokai. Suvokdama įgimtą savo drovumą, ji, mano sunkiai bepaeinanti širdininkė, taip bijodavo automobilių, taip bijodavo, kad jos nesuvažinėtų, ji eidavo mano vedama taip atsargiai, kad jos šaunus stropumas net trik-

dė. Aš tėviškai paimdavau ją už rankos, o ji nuleisdavo galvą ir, nežiūrėdama į automobilius, užmerkusi akis, kad geriau pajustų mano judesius, šiek tiek juokingai prisispausdavo prie manęs, žingsniuodavo taip skubiai ir baimingai susirūpinusi, kad nebūtų suvažinėta ir liktų gyva. Gyvenime tokia pareiginga, ji narsiai puldavo pirmyn, nors ir siaubingai išsigandusi, bet pasikliaujanti mano išmanymu ir jėga, įsitikinusi, kad einant šalia globėjo, jai nieko blogo negali atsitikti. Tokia persigandusi, mano vargšė brangioji. O lipimas į tramvajų jai būdavo tikras kopimas į kalnus. Aš truputį iš jos pasišaipydavau. Jai patikdavo mano juokeliai. Dabar ta, kuri taip bijojo būti suvažinėta, guli niurgzliame žemės miege, guli bejausmė tarsi augalas.

Ženevos tramvajuose jai patikdavo stebėti, kaip kiekvienoje stotelėje braunasi gyvenimo ištroškę žmogeliai, įlipa nauji keleiviai, kurie su džiaugsmu atsisėda, kad ir tos dvi besišypsančios kūmutės, uždususios, susirūpinusios tarsi sveikintų viena kitą su pergale, tai yra, kad suspėjo į tram-

vajų. Visa, kas susiję su menkomis žmogiškomis būtybėmis, jiems, tiems keistiems tipams, yra taip svarbu. Mamai patikdavo stebėti. Tai buvo vienintelis jai duotas ryšys su visuomene. Ji viską suprasdavo. Netgi suprasdavo, kodėl toji mažutė tarnautoja taip atidžiai apžiūrinėja ką tik nupirktą brangaus muilo gabaliuką. „Vargšelė, – sakydavo man ji, – guodžiasi tuo prašmatniu muilu, jis jai yra tarsi prabangaus gyvenimo įrodymas, jos gyvenimo sėkmė". Dabar ji nebekalba. Guli niūrioje žemės melancholijoje.

Galas ilgiems slampinėjimams po Ženevą su sunkiai bepaeinančia motina, kai jausdavausi laimingas, galėdamas prisitaikyti prie lėto jos žingsnio, ir stengdavausi eiti dar lėčiau už ją, idant ji nepavargtų ir nesijaustų pažeminta. Ji žavėjosi viskuo, kas priklausė brangiajai Ženevai ir Šveicarijai. Ji buvo šios nedidelės, išmintingos ir stiprios šalies gerbėja. Naivuolė, pranašavusi Šveicarijai visuotinį viešpatavimą, kūrusi pasaulinę šveicarų imperiją. Ji sakydavo, kad reikėtų geruosius, tokius protingus, tokius sąžiningus, nors ir šiek tiek

griežtokus šveicarus paskirti visų šalių vyriausybių vadovais. Tada viskas būtų gerai. Policininkai ir laiškanešiai būtų švariai nusiskutę, o jų batai stropiai išblizginti. Pašto skyriai taptų švarūs, namai skendėtų gėlėse, muitininkai būtų malonūs, geležinkelio stotys iščiustytos ir tviskančios, ir nebūtų karų. Ji gėrėdavosi Ženevos ežero skaidrumu. „Netgi jų vanduo puikus", – sakydavo ji. Vėl matau ją pagarbiai, pražiota burna skaitančią įrašą, išgraviruotą ant universiteto frontono: „Ženevos žmonės, skirdami šį pastatą aukštiesiems mokslams, atiduoda pagarbą švietimui – pagrindinei jų laisvių garantijai". „Kaip gražu, – sušnabždėjo ji, – pažiūrėk, kokius gražius žodžius jie moka surasti".

Baigėsi betiksliai slampinėjimai apie Ženevos parduotuvių vitrinas. Norėdamas, kad ji laisvai jaustųsi, būdamas su ja aš tapdavau tikru rytiečiu. Kartais mes tiesiog gatvėje valiūgiškai valgydavome sūdytas pistacijas, kaip Viduržemio jūros gyventojai, mylintys vieni kitus be prakilnių žodžių ir be apsimetinėjimų, kurie kartu galėjo šiek

tiek atsipalaiduoti, ir paslampinėti. Kaip greitai ji pailsdavo. Ta lėta eisena jau buvo laidotuvių eisena, jos mirties pradžia.

Mes žingsniuodavome pamažu, ir staiga ji man, geram savo bičiuliui, pasakydavo tai, kas, jos manymu, atrodė svarbu: „Supranti, sūnau, žmonės yra gyvuliai. Pažvelk į juos: jie turi letenas, aštrius dantis. Bet supranti, kažkada, senais laikais, atėjo mūsų mokytojas Mozė ir sugalvojo Šventaisiais Įstatymais paversti tuos žvėris žmonėmis, Dievo vaikais. Jis jiems pasakė: tu nedarysi to, nedarysi ano, tai yra blogai, gyvūnai žudo, o tu nežudysi. Aš manau, kad Dešimt Dievo Įsakymų sugalvojo jis, kai išėjęs pamąstyti vaikštinėjo ant Sinajaus kalno. Bet supranti, norėdamas padaryti žmonėms įspūdį, jis jiems pasakė, jog tai Dievo žodžiai. Juk žinai, kokie tie žydai. Jiems visada reikia to, kas brangiausia. Susirgę jie tučtuojau pasikviečia garsiausius medicinos profesorius. Tada Mozė, kuris juos gerai pažinojo, pagalvojo: jeigu aš pasakysiu, kad Įsakymai atėjo iš Amžinojo, žmonės atidžiau įsiklausys, labiau juos gerbs".

Staiga ji paėmė mano ranką, pasirėmusi į ją apsidžiaugė, kad dar trejetą savaičių praleis su manim. „Sakyk, mano akių šviesa, kaip tu sugalvoji tas pasakas (taip ji vadino neseniai išėjusį mano romaną), kurias rašai? Laikraštyje pasakojama apie konkretų atsitikimą, tai visai paprasta, tai įvykęs faktas, tereikia tinkamai sudėlioti žodžius. Bet tu juk viską išgalvoji, šimtai puslapių išplaukia iš galvos. Pasaulio stebuklas!" Mano garbei ji išsižadėjo to, ką kažkada dievino: „Parašyti knygą – sunku, o gydytojai nieko neverti. Jie kartoja tai, ką išmoko iš knygų, ir dedasi tokiais reikšmingais su savo salonais, kuriuose visada būna bronzinė liūtė, kuri tuoj padvės. Šimtai puslapių, – svajingai pakartojo ji. – O aš, vargšelė, net nesugebu parašyti užuojautos laiško. Vos tik parašiusi „siunčiu jums užuojautą", nebežinau, ką bepridurti. Tu turėtum parašyti man pavyzdį užuojautoms, tik nerašyk prasmingų žodžių, nes tada supras, kad rašiau ne aš". Staiga ji su palengvėjimu atsiduso. „Smagu vaikštinėti su tavim. Tu manęs išklausai. Su tavim galima pasišnekučiuoti".

Tą dieną, nepaisydamas jos prieštaravimų, nupirkau jai zomšinius batelius. („Pasilaikyk pinigus sau, sūnau, senoms moteriškėms nereikia zomšinių batelių".) Pamenu, kaip ji skubėjo sugrįžti namo: „Noriu greičiau juos apžiūrėti". Dabar matau ją lifte, draskančią paketą, paskui pergalingai vaikštinėjančią mano bute su naujais batais rankose, besigėrinčią jais, atitraukiančią juos toliau, primerkiančią vieną akį, kad geriau matytų, aiškinančią man pastebimus ir nepastebimus privalumus. Ji genialiai mokėdavo parodyti milžinišką, nepaaiškinamą susijaudinimą. Eidama miegoti, ji pasidėjo batelius prie savo lovos, „kad vos prabudusi rytojaus rytą, galėčiau iš karto juos pamatyti". Užmigo didžiuodamasi, jog turi gerą sūnų. Laiminga dėl tokio mažmožio, mano vargšė entuziastė. Rytojaus rytą pusryčiaujant ji pasidėjo savo brangiuosius batelius ant stalo, šalia kavinuko. „Mano mielieji sveteliai", – šypsojosi ji. Kažkas paskambino, ir ji krūptelėjo. Telegrama iš Marselio? Bet tai buvo tik mano siuvėjo atneštas kostiumas. Mamos susijaudinimas, šventinė nuotaika. Ji pačiupinėjo kostiumą, nutaisiusi išmanančio žmogaus miną (ji apie tai nieko neišma-

nė), pareiškė, kad jis yra iš škotiškos vilnos. „Kad tu jį nešiotum sveikas ir laimingas“, – pamokomai pasakė ji. Uždėjusi ranką man ant galvos, dar palinkėjo nešioti jį šimtą metų, o tai man šiek tiek sugadino nuotaiką. Po to, primygtinai prašydama, kad pasimatuočiau naująjį kostiumą, ji puolė gėrėtis, susiėmusi rankas: „Tikras sultono sūnus!“ Ir negalėjo susilaikyti neužsiminusi apie tai, kas jai taip gulėjo ant širdies: „Na va, dabar tau betrūksta tik sužadėtinės“. Pamenu, kad būtent tą rytą ji privertė mane prisiekti, jog niekada nelipsiu į „Mirties Angelą“. Taip ji vadino lėktuvus. Ji mirė.

X

Kai jaučiuosi vienišas, niūniuoju sau švelnią lopšinę, tokią švelnią, kokią niūniuodavo mano motina, mano motina, kurią savo lediniais pirštais palietė mirtis, ir aš su sausa gerklėje įstrigusia rauda, kuri niekaip negali išsiveržti, galvoju, kad tos mažos rankos jau šaltos, ir kad jau niekad jų šilumos nepajusiu ant savo kaktos. Jau niekad nebepajusiu vos juntamų negrabių jos bučinių. Jau niekad nebegirdėsiu mirusiųjų, kuriuos mes mylėjome, giesmės. Jau niekad aš jos nebepamatysiu ir jau niekad nebegalėsiu sulaikyti savo abejingumo ar pykčio protrūkių.

Vieną kartą pasielgiau su ja piktai, ji nebuvo to nenusipelniusi. Sūnaus žiaurumas. Tos absurdiškos scenos, kurią jai iškėliau, žiaurumas. Ir kodėl taip pasielgiau? Todėl, kad sunerimusi, man negrįžtant, niekados negalinti užmigti, kol jos sūnus negrįžęs, ji ketvirtą valandą ryto paskambino įsilinksminusiems mano šeimininkams, kurie tikrai buvo jos neverti. Paskambino, norėdama nusiraminti, įsitikinti, jog man neatsitiko nieko blogo. Sugrįžęs namo aš jai iškėliau siaubingą sceną. Ta scena liko įsirėžusi mano širdyje. Aš vėl matau ją, savo šventąją, tokią susigūžusią dėl kvailų mano priekaištų, sukrečiamai pažemintą tarsi supratusią savo klaidą, tai, ką ji laikė klaida. Taip įtikėjusią savo kalte, vargšelę, nepadariusią nieko blogo. Mano vargšelė raudojo. O, jos ašaros, kurių aš niekada negalėsiu nušluostyti. O, jos nusvirusios rankos su melsvomis dėmėmis. Matai, brangioji, prisipažindamas aš mėginu išpirkti savo kaltę. Kaip mes sugebame kankinti mus mylinčius žmones, ir kaip stipriai galime juos nuskriausti. Ir kaip dažnai ta galia naudojamės. Kam tas niekingas pyktis? Galbūt mane varžė jos svetimšališkas akcen-

tas, prancūzų kalbos klaidos, kai ji kalbėjosi su tais išsilavinusiais kretinais? Jau niekad nebegirdėsiu jos prancūzų kalbos klaidų ir svetimšališko akcento.

Pats sau atkeršijau ir pagalvojau, kad gerai padariau ir teisinga, jog aš kenčiu, aš, tą naktį privertęs kentėti netaktiškai pasielgusią šventąją, tikrą šventąją, kuri nežinojo tokia esanti. Žmogiškieji broliai, vargo ir paviršutiniškumo broliai, tokia yra mūsų, sūnų meilė. Aš supykau už per didelę meilę man, už tai, kad jos širdis buvo beribė, greitai susijaudinanti ir kad ji per daug bijojo dėl savo sūnaus. Girdžiu, kaip ji mane guodžia. Tavo tiesa, Mama, tik vieną kartą aš pasielgiau su tavim piktai, ir aš atsiprašiau, o tu taip apsidžiaugei. Juk žinai, kad tave beatodairiškai mylėjau. Kaip gera mums buvo kartu, mes buvome plepūs suokalbininkai ir neišskiriami draugai. Bet aš galėjau dar labiau tave mylėti ir kiekvieną dieną tau rašyti, ir kiekvieną dieną tau įrodyti, kad esi man reikalinga, suteikti jausmą, kurį tik aš vienas galė-

jau tau suteikti, ir kuriuo tu taip didžiuodavaisi, tu, nusižeminusi ir neįvertinta, mano nuostabioji, Mama, mano brangioji mergyte.

Per retai jai rašydavau. Per mažai mylėjau, ir negalėjau įsivaizduoti, kaip ji daugybę kartų per dieną atidaro savo pašto dėžutę Marselyje ir visada randa ją tuščią. (Dabar, kiekvieną sykį pravėręs savo pašto dėžutę ir joje nerasdamas dukters laiško, laukto ištisas savaites, šypteliu. Tai kerštas už mano Mamą.) O blogiausia tai, kad keletą kartų mane suerzino jos telegramos. Paprastos telegramos iš Marselio, visada vienodos: „Nerimauju negavusi laiško atsiųsk telegramą sveikata". Nekenčiu savęs už tai, kad vieną kartą, dar tebejausdamas ant savo veido mylimosios kvapą, paskubom telegrafavau: „Jaučiuosi nuostabiai gerai greitai gausi laišką". Laiško taip ir neparašiau. Brangioji, ši knyga yra mano paskutinis laiškas.

Aš stvėriausi tos minties, kad suaugęs (tai atsitiko negreit) aš jai paslapčiomis duodavau pinigų, o žinojimas, kad ją globoja sūnus, suteikdavo jai pasitikėjimo jausmą. Reikėjo padovanoti jai dulkių siurblį. Tai būtų ją pakylėję. Ji kartkartėmis būtų prie jo ėjusi, jį branginusi apžiūrinėdama iš visų pusių, artistiškai atsitraukdama ir su pasitenkinimu atsidusdama. Tie daiktai buvo jai svarbūs, praskaidrindavo jos gyvenimą. Taip pat aš stveriuosi už minties, kad jos kvailai apsimetęs klausydavausi, dėdavausi dalyvaująs šeimyniniuose kivirčuose, kurie ją taip domino, o man būdavo nuobodūs. Aš sutikdavau su jos nuomone, pritardavau, kai ji kritikuodavo kokį nemalonėn patekusį giminaitį, tą patį, kurį po poros dienų, gavusi iš jo malonų laišką, keldavo į padanges. Mėginau save paguosti, kad sugebėjau savo žingsnį pritaikyti prie jos lėto širdininkės žingsnio. „Sūnau, tu bent jau nesi toks, kaip kiti, tu vaikštai normaliai, su tavim malonu vaikštinėti“. Esu įsitikinęs, kad eidavome trijų šimtų metrų per valandą greičiu.

Man gera ir dėl to, jog manau, kad mokėdavau ją pagirti. Jai užsivilkus naują suknelę, kuri niekada nebūdavo nauja, visada persiūta, ir kuri jai nelabai tikdavo, sakydavau: „Tu elegantiška, kaip jauna mergaičiukė“. Tada ji droviai švytėdavo iš laimės, rausdavo, patikėdavo manim. Tas mielas judesys, kuriuo ji priglausdavo savo mažą rankutę prie lūpų po kiekvieno iš gausybės mano komplimentų, kuriais ją apiberdavau. Tuomet jos gyvenimas pasidarydavo ypatingas, ji jausdavosi reabilituota. Ką jai reiškė būti atskirta ir niekinama? Ji numalšindavo troškulį mano pagyrimais, ji turėjo sūnų. Bet vienintelė tikra paguoda, kad ji nemato, kaip aš išgyvenu dėl jos mirties. Kai trinu rankas, mėgindamas atrodyti linksmesnis, ta mintim pasidaliju su savo maloniai murkiančia katyte.

Mane graužia sąžinė ir dėl to, kad man atrodė visai natūralu turėti gyvą motiną. Aš nepakankamai suvokiau, kokie brangūs, efemeriški buvo jos nuolatiniai šlepsėjimai po mano butą pirmyn atgal. Nepakankamai suvokiau, kad ji gyva. Nela-

bai laukdavau jos atvykimų į Ženevą. Ar taip galėjo būti? Juk buvo nuostabūs laikai, kai man tereikėdavo išsiųsti telegramą su keliais žodžiais, kad po poros dienų ji išliptų geležinkelio stoties perone su įprasta drovia šypsena, visada šiek tiek aplūžusiais lagaminais ir per maža skrybėlaite. Man tereikėdavo brūkštelėti keletą žodžių, ir ji stebuklingai atsirasdavo čia. Aš buvau tos magijos šeimininkas ir taip retai ja pasinaudojau, kvailai užsiėmęs gražuolėmis. Tu nepanorai parašyti dešimties žodžių, dabar parašyk keturiasdešimt tūkstančių.

Aš kaip pamišęs be paliovos galvoju apie tą telegramos lapelį. Pašte parašiau dešimt žodžių, ir štai ji stovi prie vagono durų, duoda man ženklą, rodydama į mane smiliumi. Ir štai ji nerangiai skuba traukinio laipteliais, siaubingai bijodama parpulti, nes judėjimas jai – didžiausias priešas. Ir štai ji artinasi prie manęs, ori ir nedrąsi, susigarbiniavusi plaukus, stamboka nosimi, per maža skrybėlaite, šiek tiek paklypusiais kulniukais ir patinusiomis kojomis. Taip sun-

kiai einanti, mojuodama ranka, ji atrodo šiek tiek juokingai, bet aš žaviuosi ta nevikria moteriške ypatingomis akimis, gyva Jeruzale. Ji persirengė, vakarietiškai damai derančiais rūbais, bet atkeliauja iš senojo Kanaano, tik to nesupranta. Ir štai maža jos rankutė glosto mano skruostą. Ji tokia susijaudinusi. Kaip dailiai susišukavo plaukus ir susitvarkė drabužius vagono tualete, likus pusvalandžiui iki atvykimo. Aš ją gerai pažįstu. Ji ilgai ruošėsi, norėdama atrodyti elegantiškai prieš savo sūnų ir susilaukti tinkamo jo įvertinimo. Dabar ji atsiduoda mano globai ir žino, kad aš tučtuojau viskuo pasirūpinsiu: nešiku, taksi. Ji klusniai pėdina paskui mane. Šioks toks amžinos svetimšalės nerimas, tiesiant pasą Ženevos žandarui. Bet ji nelabai baiminasi, nes šalia stoviu aš. Sėdėdama taksi, ji paima mano ranką, nevikriai ją pabučiuoja, bučinys toks švelnus, tarsi kanarėlės plunksnelė. Ji kvepia pigiais kvepalais. Pagaliau atvažiavome pas mane. Ją išgąsdino gražus mano butas. Ji truputį nurijo seiles, taip elgdavosi sumišusi, stengdamasi pasirodyti gerai išauklėta. Ir tada iš lagamino pasipila dovanos. Kokie nuostabūs jos iškepti pyragaičiai –

tikros meilės poemos. Padėkoju jai, o tada ji mane pabučiuoja dar kartą kitu jai būdingu bučiniu, bučiniu droviu ir poetišku: ji dviem rankos pirštais švelniai suima mano skruostą, po to pabučiuoja abu savo pirštus. Matai, brangioji, aš prisimenu viską. Aš žiūriu į ją. Taip, gerai ją pažįstu. Žinau jos mažas naivias paslaptis. Labai gerai žinau, kad ji neatidavė visų dovanų. Žinau, kad jų, paslėptų lagamine, dar liko, ir kad jos netikėtai bus ištrauktos sekančiomis dienomis. Ji nori pratęsti malonumą, įteikti po dovaną kiekvieną dieną. Aš apsimetu nieko neįtariąs. Nenoriu jai atimti nedidelio džiaugsmo. Dabar – sekantis rytas. Ji atneša man padėklą su pusryčiais. Vilki peniuaru. Nekaltos vakarykštės elegancijos – nė ženklo. Šįryt ji atrodo sena ir šiek tiek atsipalaidavusi. Aš džiaugiuosi, kad ji su peniuaru ir šlepetėmis. Taip jai patogiau.

Vienintelė man beliekanti tariama laimė – rašyti apie ją nesiskutus, per radiją sklindant muzikai, kurios neklausau, su kate, su kuria paslapčia

aš kalbuosi venecijietišku Korfu salos žydų dialektu, kuriuo kartais kalbėdavausi su motina. Mano rami katė, kuri man atstoja mamą, mano nelaiminga mamytė, taip mažai mylinti. Kartais, kai būnu vienas su kate, aš pasilenkiu prie jos ir pavadinu ją savo Mamyte. Bet katė žiūri į mane nesuprantančiu žvilgsniu. Ir aš lieku vienas, su savo juokingu, niekam nereikalingu švelnumu.

Mane persekioja ta scena, kurią jai iškėliau. „Aš atsiprašau", raudojo mano dievinamoji. Ji buvo tokia išsigandusi dėl savo nuodėmės, kad išdrįso paskambinti tai grafienei ir paklausti: „Ar mano sūnus Alberas tebėra pas jus, ponia". Grafienė, dėl kurios aš įskaudinau savo šventąją motiną, labai vertinanti savo vyro diplomato pareigas bei apdovanojimus ir be paliovos čiauškanti, kvaila kaip papūga, įkaušusi nuo baltojo vyno, buvo visiška kvaiša. „Daugiau taip nedarysiu", – raudojo mano dievinamoji. Kai pamačiau melsvas dėmes ant jos rankų, man suspaudė gerklę, ir parpuolęs ant kelių kaip pamišęs bučiavau jos ma-

žutes rankas, o ji bučiavo manąsias, ir mes žiūrėjome vienas į kitą, sūnus ir motina visiems laikams. Ji pasisodino mane ant kelių ir ramino. Bet kitą vakarą, į kitą prašmatnų vakarėlį aš pasprukau be mamos.

Ji neįsižeisdavo palikta nuošaly. Jai neatrodė, kad uždaras jos gyvenimas, jos varganas likimas, likti paslėptai ir nepažinti mano pažįstamų, kvailų mano pažįstamų iš aukštuomenės, tos šlykščios gaujos gerai išauklėtų ponų, yra skriauda. Ji žinojo neišmananti to, ką vadino geromis manieromis. Kaip geras ištikimas šuo priėmė savo kuklų likimą ir vieniša laukdavo manęs bute, siūdama man, laukdavo manęs grįžtančio iš tų elegantiškų vakarienių, iš kurių, kaip jai atrodė savaime suprantama, ji buvo išstumta. Laukti nežinioje, siuvant savo sūnui, nusižeminusiai laukti sugrįžtančio sūnaus jai pakakdavo. Gėrėtis sugrįžusiu ir gerai nusiteikusiu sūnumi, vilkinčiu smokingu ar fraku, jai pakakdavo, kad pasijustų laiminga. Jai pakakdavo iš jo išgirsti žymių svečių pavardes. Smulkiai sužinoti apie įvairius prašmatnaus val-

giaraščio patiekalus ir tualetus dekoltuotų damų, tų garsių damų, kurių ji niekados nepažinos, jai pakakdavo, pakakdavo tai sielai, nejaučiančiai apmaudo. Ji iš tolo mėgaudavosi tolimu rojumi, iš kurio buvo išvaryta. Mano mylimoji, dabar aš visiems tave pristatau, didžiuojuosi tavimi, didžiuojuosi tavo rytietišku akcentu, didžiuojuosi tavo prancūzų kalbos klaidomis, beprotiškai didžiuojuosi tuo, kad tu neišmokai gerų manierų. Tas pasididžiavimas šiek tiek pavėluotas.

XI

Vieną dieną Ženevoje, penktą valandą paskyręs jai pasimatymą Universiteto aikštėje, aš atėjau (nes mane užlaikė viena auksaplaukė gražuolė) tik aštuntą valandą vakaro. Ji nematė manęs ateinant. Širdyje susigėdęs aš atidžiai žvelgiau į ją, kantriai laukiančią, sėdinčią ant suolo, tokią vienišą vėsioje sutemoje, vilkinčią apšiurusiu, per ankštu paltu ir ant šono nusmukusia skrybėlaite. Ji ten laukė ištisas valandas, klusniai, ramiai, šiek tiek apsnūdusi, dar senesnė, nes buvo viena su savo likimu, pripratusi prie savo vienatvės, pripratusi prie mano vėlavimų, pasidavusi nuolankiam laukimui, tarnaitė, vargšė šventa naivuolė. Kas gali būti natūraliau, kaip laukti savo sūnaus tris valandas, juk jis turi teisę šitaip elgtis? Aš nekenčiu to sūnaus. Pagaliau ji mane pastebėjo ir atgijo,

visiškai atsiduodama man. Aš ir vėl matau staigų krūptelėjimą, sugrįžus gyvybei, matau, kaip staiga ji pagyvėjo, atjaunėjusi, iš vergiško suglebusio ištikimo šuns staiga virtusi žmogumi, nesuvaldomai trokštančiu gyventi. Ji pasitaisė skrybėlaitę, ir jos veidas pasikeitė, nes ji norėjo mane pagerbti. O paskui, senstanti Motina atliko porą jai būdingų judesių, iš kur jie atsirado, iš kokios vaikystės atklydo? Aš vėl taip aiškiai matau tuos du drovius ir poetiškus judesius, kuriuos darydavo, iš tolo pamačiusi mane ateinant. Baisiausi yra mūsų atmintyje išlikę gyvi mirusių žmonių gestai. Nes tada jie atrodo žiauriai gyvi, o mes apie juos nieko nebesuprantame.

Visada tie patys gestai kiekvieną sykį, pamačius mane ateinantį į pasimatymą. Iš pradžių akimis, švytinčiomis drovia laime, su oriu susižavėjimu tu veltui rodydavai į mane smiliumi, norėdama parodyti, kad pamatei mane, iš tikrųjų didžiuodamasi savimi. Kartais vos tramdydavau kažkokį susierzinusį ir gėdingą juoką dėl šio absurdiško gesto, laukto ir tokio pažįstamo, kuriuo

tu taip norėjai parodyti būtent į mane. O paskui, brangioji, tu atsistodavai ir eidavai manęs pasitikti, rausdama, sumišusi, pasimetusi, droviai besišypsanti, nes buvai pastebėta iš tolo, ir per ilgai stebima. Kaip nerangi debiutantė, tu žengdavai pirmyn, su susižavėjusia ir susigėdusia negudrios mažos mergytės šypsena, bet tavo akys atidžiai stebėjo, norėdamos sužinoti, ar aš nesu kritiškai nusiteikęs. Vargše Mama, tu taip bijojai man nepatikti, kad nesi tokia vakarietiška, kaip aš norėčiau. Ir tada tu atlikdavai antrąjį drovų savo gestą. Kaip gerai jis man pažįstamas ir koks gyvas mano akyse, kurios mato per daug viso to, kas buvo. Tu pridėdavai ranką prie lūpų kampučio, eidama link manęs, kita tavo ranka švytuodavo, paryškindama sunkią eiseną. Tai buvo mūsų, rytiečių, gestas, gestas nedrąsių mergelių, nežymiai prisidengiančių veidus. O gal tu tuo gestu slėpdavai savo randelį, senoji Mama, amžinoji sužadėtine. Atrodau toks juokingas, bandydamas paaiškinti šiuos du kuklius, tokius mielus tavo gestus, o, mano gyvoji, mano mirusioji karaliene. Gerai žinau, kad mano žodžiai apie abu tavo gestus niekam neįdomūs, ir kad tikrai niekam jie nerūpi.

Jau niekad tu nebelauksi manęs ant suolelio skvere. Tu palikai mane, nepalaukei manęs, palikai savo suolelį, nebeturėjai drąsos laukti grįžtančio sūnaus. Šį kartą jis per ilgai vertė tave laukti. Per daug vėlavo į pasimatymą, ir tu išėjai. Tu pirmą kartą su manim blogai pasielgei. Dabar aš vienas, ir atėjo mano eilė laukti ant rudeniško gyvenimo suolo, pučiant žvarbiam vėjui, dejuojančiam prieblandoje ir nešančiam nukritusius lapus lemtingais sūkuriais buvusių kambarių kvapą, dabar mano eilė laukti motinos, kuri neateina, kuri nebeateis į pasimatymą, nebeateis. Žmonės, einantys priešais mane, yra nereikalingi ir gyvi, nepadoriai gyvi. Nukreipiu į juos liguistą žvilgsnį, ir pamatęs gyvą seną moterį, aš, pagalvojęs apie savo motiną, kuri buvo tokia graži, mintyse tariu: „Žavinga širdelė" šlykščiai senei. Apgailėtinas kerštas. Aš nelaimingas, Mama, o tu neateini. Šaukiu tave, Mama, o tu neatsiliepi. Tai siaubinga, nes ji visada atsiliepdavo ir taip greitai atbėgdavo, vos tik pakviesdavau. Dabar baigta, ji nutilusi amžiams. Atkakli tyla, atkaklus kurtumas, baisus mirusiųjų nejautrumas. Ar jūs bent jau esate laimingi, mylimieji, laimingi, pagaliau atsikratę piktų gyvųjų?

XII

Tame skvere ji išlaukė manęs tris valandas. Tas tris valandas aš galėjau praleisti su ja. Kol ji, apsišarvavusi kantrybe, manęs laukė, aš, apžavėtas kvailys, mieliau leidau laiką su viena iš romantiškų, ambra kvepiančių gražuolių, taip atsisakydamas grūdo dėl raugės. Aš praradau tris savo motinos gyvenimo valandas. Ir dėl ko, o Dieve? Dėl Atlantės, dėl dailiai sudėto kūno. Aš išdrįsau suteikti pirmenybę Atlantei, o ne švenčiausiajam gėriui, mano motinos meilei. Mano motinos meilė – neprilygstanti niekam.

Beje, jeigu pervėrus netikėtam skausmui aš būčiau praradęs jėgas ar paprasčiausiai visus savo dantis, romantiška gražuolė, rodydama į mane, būtų

paliepusi kambarinei išmesti tą bedantę šiukšlę. Arba, ta muzikali lengvabūdė moteris būtų pasielgusi garbingiau, staiga tiesiog pajutusi, patyrusi dvasinį apreiškimą, kad ji manęs nebemyli ir kad būtų nesąžininga gyventi netiesoje bei toliau susitikinėti su žmogumi, kurio nebemyli. Jos siela būtų nuskridusi visu greičiu. Šios kilnios asmenybės myli stiprius, energingus, tvirtus vyrus, žaliūkus. Motinos mus myli su dantimis ar be dantų, stiprius ar silpnus, jaunus ar senus. Ir kuo mes silpnesni, tuo stipriau jos mus myli. Mūsų motinų meilė – neprilygstanti niekam.

Nedidelė pastaba probėgšmais. Jeigu vargšui Romeo staiga kokio nors nelaimingo atsitikimo metu būtų nukirsta nosis, vėl jį pamačiusi pasibaisėjusi Džuljeta būtų pabėgusi. Trisdešimčia gramų mėsos mažiau – ir Džuljetos siela nebejaučia kilnaus susijaudinimo. Trisdešimčia gramų mažiau, ir galas didingiems burnos aušinimams mėnesienoje: „Tai ne diena, tai ne vyturys“. Jeigu Hamletas po kokių nors smegenų liaukų sutrikimų būtų netekęs trisdešimties kilogramų, Ofelija

nebebūtų pamilusi jo iš visos širdies. Ofelijos sielai pakilti iki dieviškų jausmų reikia mažiausiai šešiasdešimties kilogramų bifšteksų. Iš tikrųjų, jeigu staiga Laura būtų tapusi bekoje luoše, Petrarka jai būtų skyręs mažiau mistinių poemų. Bet vargšė Laura, jos žvilgsnis būtų likęs toks pat, siela taip pat. Tik štai, kad pono Petrarkos siela dievintų Lauros sielą, jam reikia šlaunelių. Mes esame vargšai mėsėdžiai su savo sielos pramanais. Gana, mano bičiuli, nebesiplėsk, visi suprato.

Mano motinos meilė – neprilygstanti niekam. Kai būdavo kalbama apie jos sūnų, ji prarasdavo bet kokią nuovoką. Apgauta dieviškojo genijaus, idealizuojančio tą, kurį myli, tą vargšą mylimąjį, taip mažai dievišką, iš manęs ji priimdavo viską. Jeigu kurį vakarą aš pasiūlydavau jai nueiti į kiną, ji tučtuojau pritardavo man: „Taip, nuostabi mintis, ir, žinoma, velniai rautų, reikia prasiblaškyti, naudokimės gyvenimu, kol esame gyvi, iš tiesų, kokia kvailystė būti išmintingiems, ir kodėl turėtume sėdėti užsidarę namie kaip seniai, aš pasiruošusi, mielasis, tik užsidėsiu skrybėlaitę". (Jai

visada tereikėdavo užsidėti skrybėlaitę, netgi naktį, kai melancholiškai dūsaudamas dėl šviesiaplaukės kūdikiškos fėjos, pažadindavau ją vidurnaktį, prašydamas išeiti su manim pasivaikščioti.) Bet jeigu aš klastingai pakeisdavau nuomonę, žinodamas, kas bus toliau, ir pasakydavau, kad iš esmės aš verčiau liksiu namie, ji man tučtuojau pritardavo, ne norėdama pasirodyti man maloni, bet apimta spontaniško, karšto nuoširdumo, nes visi mano sprendimai yra nuostabiai teisingi. Ji pritardavo net nežinodama, kad prieštarauja pati sau ir sakydavo man: „Nuostabu, bus daug mieliau pabūti šiltuose jaukiuose namuose ir drauge pasišnekučiuoti, nei eiti į kiną žiūrėti tų nesąmonių, kur moteris visada būna taip dailiai susišukavusi, net sirgdama, o, be to, lauke blogas oras, o, be to, bus taip sunku vėlai grįžti namo, o, be to, naktį gatvėse pasitaiko vagių, tų šėtono vaikų, atiminėjančių krepšius". Taigi, jeigu aš dėl kino keturis kartus klastingai pakeisdavau nuomonę, keturis kartus ji rimtai pakeisdavo savo nuomonę, giliai įsitikinusi, prieštaraudama pati sau. „Tu atsigulsi į lovą, – sakydavo ji man, jeigu paskutinis mano sprendimas būdavo prieš kiną, – o aš pasėdėsiu

prie tavo lovos, kol tu užmigsi, o jeigu norėsi, papasakosiu tau istoriją apie iširusias Diamantinos, muilo fabrikanto dukters, tos, kuri turėjo tik vieną dantį ir buvo be kaklo, sužadėtuves, žinai, dėl tos tragedijos buvo kalta pelė. Ką aš čia tau vis pasakoju ir pasakoju, sūnau. Žinok, sūnau, kad anais laikais, nes tai atsitiko seniai, ir vargšė Diamantina mirusi, ir ten, kur ji yra, jai gera, bet šičia, žemėje, mums dar geriau, žinok, mano sūnau..." – pradėdavo ji. O aš klausydavausi su didžiuliu malonumu, ramus, sužavėtas, fiziškai pakerėtas. Nes be galo mėgau nesibaigiančias mamos istorijas, į kurias ji įpindavo genealoginių faktų, ir pertraukdavo stebuklingai iš lagamino traukiamais skanėstais, kartais pamesdama savo istorijos giją, sunerimusi, kad negauna laiško iš mano tėvo. Bet aš ją vyriškai nuramindavau, klusnioji mano motina nusileisdavo ir pasakodavo man nesibaigiančias skausmingas ar linksmas geto, kuriame aš gimiau, istorijas, ir aš jų niekada neužmiršiu. Kartais taip norėčiau sugrįžti į tą getą, gyventi rabinų, kurie yra tarsi moterys su barzdomis, apsuptyje, gyventi tą gyvą, aistringą, kupiną ginčų, šiek tiek tamsų bei beprotišką gyvenimą.

Mano motinos meilė. Ji buvo su manimi tarsi mylintis, pritariantis ir entuziastingas šuo, laimingas, būdamas su savo šeimininku. Mane jaudindavo naivus jos veidą užliejęs raudonis, ir dievinamas jos silpnumas, ir gerumas akyse. Kas jose atsispindėdavo? Tai jų, ne mano reikalas. Gal tautos, išnykusios per tūkstantį metų? Mano motinos meilė nemirtinga.

Mano motinos meilė. Ji taikstydavosi su mano užgaidomis. Ji mielai, tarsi suokalbininkė eidavo su manim į savitarnos barą pavalgyti, suvalgyti sumuštinių, nes taupyti išmintinga „ir nešvaistyk pinigų, kuriuos uždirbi savo galva, mano vaike". Bet sutikdavo nueiti ir į brangiausią restoraną, nes gyvenimas yra trumpas. Kokia keista paslaptis ta labiausiai mylinti būtybė, mano motina, kodėl aš taip dažnai būdavau toli nuo jos, vengdavau jos bučinių ir žvilgsnio, kodėl buvau taip žiauriai drovus? Per vėlu. Niekad nebepamatysiu jos išlipančios iš Ženevos traukinio ir švytinčios, nes veža man savo duoklę – auksinius luidorus, kuriuos slapčia buvo sutaupiusi. Vieną sykį,

savo viešnagės metu, ji man priruošė nenusakomą kiekį serbentų drebučių, virš šimto indelių, norėdama būti tikra, kad jai išvažiavus aš nepritrūksiu saldumynų. Besisvečiuodama pas mane ji tenorėjo prigaminti man daug maisto, ir dar, išsičiustijusi kaip nerangi karalienė su korsetu, išdidesnė bei lėtesnė nei paprastai, nes įsprausta į šarvus, perdėtai pasipūtusi tarsi išdidus laivo pirmagalis, norėjo po pietų išeiti pasivaikščioti su Savo Sūnumi, neskubant, kaip pridera.

Mano motinos meilė. Jau niekad naktimis aš nebeisiu pasibelsti į jos duris, kad ji man, kamuojamam nemigos, palaikytų kompaniją. Su žiauriu sūnaus lengvabūdiškumu aš pasibelsdavau antrą ar trečią valandą ryto, o ji, netikėtai pažadinta, visada sakydavo, kad nemiega ir kad aš jos nepažadinau. Tučtuojau atsikeldavo, ir su peniuaru, dar ne visai pabudusi iš miego, ateidavo man pasiūlyti to motiniško turto, kurio aš neįvertindavau, gulbės pieno arba netgi marcipano. Kas gali būti natūraliau, nei paruošti savo sūnui marcipaną trečią valandą ryto? Arba ji pasiūlydavo

puodelį gardžios kavos su labai karštu pienu, kurią mes besišnekučiuodami mielai kartu išgerdavome. Jai visai neatrodė keista trečią valandą ryto mano lovos kojūgalyje gerti su manim kavą ir ligi aušros pasakoti apie senus šeimyninius ginčus, kuriuos ji išmanė ir aistringai mėgo.

Motinos, kuri sėdėtų šalia manęs, kol užmigsiu, nebėra. Vakarais, eidamas gulti, kartais pasistatau prie savo lovos kėdę, kad ji palaikytų man kompaniją. Kadangi motinos nėra, tenka pasitenkinti kėde. Dovanotos meilės milijardierius virto elgeta. Jei kurią naktį tave kamuoja nemiga, sukis pats vienas kaip išmanai, mano bičiuli, tik jokiu būdu nesibelsk į kieno nors duris. O jeigu tu vesi tą tamsiaplaukę merginą, kuri tau anądien patiko, jokiu būdu nesibelsk į jos duris trečią valandą ryto. Būtum gerai sutiktas. „Aš noriu, kad gerbtum mano miegą“, – pasakytų ji tau lediniu žvilgsniu, atkišusi smakrą. Neprilygstanti niekam mano motinos meilė. Taip, žinau, kad aš įkyriai kartoju, gromuluoju ir kartojuosi. Toks skaudus tas gromulavimas nuolat judančiuose žandikau-

liuose. Taip, nelabai tvirta širdim gromuluodamas aš keršiju sau už gyvenimą, dingusį mano motinos gerumą.

Jau niekad nebebus mano motinos meilės. Geradarė, švelnioji dalytoja guli paskutiniame savo lopšyje. Jau niekad jos nebebus čia, nebesubars manęs, jei aš ką nors prasimanyčiau. Jau niekad jos nebebus tam, kad mane pamaitintų, kasdien įkvėptų man gyvybės, kasdien mane pagimdytų. Jau niekad jos nebebus čia, kad nesijausčiau vienišas, besiskutant ar valgant, saugojančios mane, tylios, bet rūpestingos sergėtojos, mėginančios atspėti, ar tikrai man patinka sausainiai su riešutais, kuriuos ji man iškepė. Jau niekad ji nebelieps man lėčiau valgyti. Man be galo patiko, kad ji laikė mane vaiku.

Jau niekad nebebus tų netikėtų trumpų senstančios širdininkės snūduriavimų fotelyje, kai man paklausus, ar miega, ji, netikėtai pažadinta, visada atsakydavo, kad tik trumpam buvo užmerkusi

akis. Ir tučtuojau atsistodavo, norėdama man patarnauti, pasiūlyti anksčiau pavalgyti ar dar kažin ką, o Dieve, visa kita, visą savo gerumą. O Mama, mano prarastoji jaunyste. Beliko raudos, mano jaunystės šūksniai kitam krante.

Iš meilės man ji nugalėjo savo baimę gyvūnams, ir jai netgi pavyko pamilti mano gražuolę katytę. Ji nedrąsiai glostydavo gyvūną, kurio judrus kūnas išsprūsdavo, gyvūną su aštriais nagais, visada pasiruošusį sulaužyti Dešimt Dievo Įsakymų, tačiau dėl to nemažiau mylimą jos sūnaus, vadinasi tikrai nuostabų. Tačiau ji glostydavo ją iš tolo, maža savo rankute, visą laiką pasiruošusia atsitraukti. Meilės pakylėtas aš vėl viską regiu: jos drovų švytėjimą geležinkelio stotyje, pamačius mane perone, nevikrią mažą rankutę tą dieną, kai ji man diktuojant su begale rašybos klaidų, bet labai noriai nurašė mano knygos puslapius, kurių nė velnio nesuprato. Aš pamenu, pamenu, ir tai nėra pats didžiausias mano turtas.

Mano motinos meilė. Jau niekad šalia manęs nebebus nuostabios būtybės. Bet kodėl žmonės tokie pikti? Aš nesiliauju stebėtis šioje žemėje. Kodėl jie taip greitai pritvinksta neapykantos, susierzinimo? Kodėl žmonėms taip patinka kerštauti vienas kitam, kuo greičiau pasakyti apie jus ką nors blogo, tiems vargšeliams, kurie netrukus mirs? Tiesiog neįtikėtina, kaip tos žmogiškosios būtybės, atkeliaujančios šion žemėn, kurios juokiasi, juda, paskui staiga nustoja judėti, nepasidaro geresni. Ir kodėl jie taip greitai kaip papūgos pradeda blogai kalbėti apie jus, nors jūs su jais elgiatės maloniai, dėl to jūs jiems atrodote nereikšmingi, tai yra nepavojingi? Vadinasi, romieji turi apsimesti pikti, kad juos paliktų ramybėje, ar netgi, dar baisiau, kad juos mylėtų. O jeigu atsigultume ir giliai įmigtume? Miegantis šuo nejaučia blusų. Taip, eime miegoti, miegas stipresnis už mirtį. Eime įsitaisyti ramybės karste. Kaip man patiktų, kad galėčiau kaip koks bedantis išsiimti dirbtinius dantis, kuriuos jis įsideda į vandens stiklinę prie savo lovos, dar savo smegenis iš dėžutės, išsiimti taip stipriai plakančią savo širdį, tą vargšę nenaudėlę, kuri per daug gerai atlieka savo darbą, išsiimti savo smegenis ir širdį,

kad man miegant it mažam vaikui, kuriuo jau niekad nebebūsiu, tos dvi vargšės milijardierės priimtų sprendimus. Pasaulyje tiek mažai tikrų žmogiškų būtybių, ir jis staiga pasirodo toks tuščias.

Savo viešnagių Ženevoje metu ji visada laukdavo manęs prie lango. Niekas ištisas valandas manęs taip nelauks prie lango, kaip ji. Vėl matau prie lango palinkusį jos veidą, stambų, alsuojantį manimi, tokį artimą ir tokį rūpestingą, iš meilės net gruboką, akis, įsmeigtas į šaligatvio posūkį. Ji visada man pasirodo tokia, kokią matydavau prie lango. Prie lango lūkuriuojanti manęs, grįžtančio iš darbo. Aš kilsteldavau galvą, ir būdavo taip gera iš apačios pamatyti tą nuo laukimo apsunkusį veidą, tą našlaitę, kuri manęs laukė, ir man, sūnui, tai glostydavo savimeilę. Dabar kiekvieną sykį grįžtant namo tas senas įprotis pakelti akis į langą. Bet prie lango niekad nieko nėra. Kam reikia stovėti prie lango ir laukti manęs?

Man išeinant ji taip pat stovėdavo prie lango, norėdama dar nors truputį ilgiau pabūti su manim ir pasigėrėti išnykstančiu jo siluetu, savo sūnumi, jos lobiu šioje žemėje, savo brangiuoju sūnumi, kurį matydavo tolstantį, į kurį ji galbūt žvelgdavo su tuo keistu ir skvarbiu gailesčiu, kurį jaučiame tiems, kuriuos mylime ir kurių baigties paslaptį mes žinome, su tokiu pat veriančiu gailesčiu, kokį aš jaučiu savo mylimiems žmonėms, kai pro langą pamatau juos gatvėje, vienišus, tokius pasimetusius ir beginklius, tikrus nelaimėlius, nė neįtariančius, kad aš juos stebiu. Ir man mylimieji tai ne tik duktė ir Marijana bei dar vienas kitas, bet visi žmonės gatvėje, visi tie brangūs nevykėliai, kuriuos myliu tik iš tolo, nes iš arti jie ne visada man malonūs. Taip, vieną ar porą kartų padrąsintas, globojamas, bet nepakankamai suvokiąs savo laimę, kilsteldavau galvą mamos pusėn. Dabar, išeidamas iš namų, aš vis dar pakeliu galvą, šiek tiek pasimetęs ir pašiurpęs. Bet prie lango niekad niekas nebestovi.

Ta, vienintelė, kuri mane slaugydavo, jau nebeslaugys. Vienintelė, kuri visada buvo kantri, net jei mano liga būtų užsitęsusi dvidešimt metų ir aš būčiau buvęs pats nepakenčiamiausias ligonis. Ji vienintelė būtų mane slaugiusi ne iš pareigos ar prieraišumo. Bet iš poreikio. Nes man susirgus, vienintelis naudingas dalykas per dvidešimt metų būtų buvęs slaugyti mane. Ji buvo tokia. Visos kitos moterys turi sau brangų mažylį savąjį *aš*, savo gyvenimą, asmeninės laimės troškimą, savo miegą, kurį saugo nuo tų, kurie jį drumsčia. Mano Motina turėjo ne mane, o sūnų. Jei man jos prireikdavo, jai buvo nesvarbu, kad ji neišsimiegojusi ar pavargusi. Ką dabar galiu bemylėti tokia pat tikra meile, kad niekados nebūčiau apviltas? Parkerį, žiebtuvėlį, savo katytę.

O tu, vienintele, Motina, mano ir visų žmonių motina, vienintele, mūsų motina, tu nusipelnei mūsų pasitikėjimo ir meilės. Visi kiti – žmonos, broliai, seserys, vaikai, draugai – tai tik smulkmena, lapas, nuneštas vėjo.

Esti tapybos genijų, kurių nesu girdėjęs ir neisiu jų pasižiūrėti, jie manęs visai nedomina, aš apie juos nieko nežinau ir nieko nenoriu žinoti. Yra literatūros genijų, ir aš tai žinau, bet nei grafienė de Nojel, nei šitas, nei juo labiau tas, nėra vienas iš jų. Bet dar geriau žinau, kad mano motina buvo meilės genijus. Kaip ir tavišė, to, kuris mane skaitai. Ir aš pamenu viską, viską: jos budėjimus ištisą naktį prie manęs sergančio, jaudinantį atlaidumą ir gražųjį žiedą, kurį, nors ir apgailestaudama, bet negalėdama atsispirti meilei, ji taip greitai sutiko padovanoti man. Ją taip greitai nuginkluodavo jos dvidešimtmetis vėjavaikis. Ir slaptos jos santaupos, skirtos tik man vienam studijuojant, kaip ir visos gudrybės, besistengiant, kad tėvas nesužinotų mano kvailysčių ir neužsirūstintų ant švaistūno sūnaus. Ir naivus jos išdidumas, kai gudrusis siuvėjas, norėdamas apsukti jai galvą, pasakė, kad jos trylikametis sūnus ne toks kaip kiti! Kaip ji mėgavosi tais siaubingais žodžiais. O paslapčia užlenkti jos pirštai nuo blogos akies, kai moterys žvelgdavo į jos nepaprastą berniuką. O viešnagių Ženevoje metu jos lagaminas, visados pilnas ska-

numynų, tų skanumynų, kuriuos ji vadindavo „pilvo paguoda“, kuriuos paslapčia pirkdavo, numatydama kokį nors netikėtą mano įgeidį. O jos ranka, kurią staiga netikėtai man ištiesdavo, paspausdama maniškę tarsi bičiuliui. „Mano kengūriukas“, – sakydavo ji man. Visa tai buvo taip neseniai. Tai buvo prieš keletą tūkstančių valandų.

Mano Motinos meilė neprilygstanti niekam. Mano dukra mane myli. Bet tuo metu, kai aš vienas pats rašau, ji pietauja su kokiu nors bukagalviu, besižavinčiu menu ir grožiu. (Jis taria gruožis.) Mano dukra mane myli, bet ji turi savo gyvenimą ir palieka mane vieną. Mano motina buvo mano amalas. Jai reikėjo tik siūti šalia manęs. Kartais rydama seiles ji siūdavo, paskui mes žiūrėdavome vienas į kitą, ir aš jausdavausi esąs savo vietoje, nurimęs, jaučiausi esąs sūnus. Paskui ji atsistodavo, eidavo į savo mieląją virtuvę, kapitono lieptelį, atlikti šventųjų pareigų, beprasmiškai plekšnoti kukulius, kloti pigaus nėriniuoto popieriaus ant etažerių. Baigusi pasikviesdavo mane, kad įver-

tinčiau nėriniuotą popierių, ir žvelgdavo į mane, norėdama pamatyti, ar aš pritariu. Iš šių paprastų dalykų susideda meilė.

Meilę lydi aistros ir jaunos medžiotojos ilgomis kojomis, nuostabios žvaigždės, kurios, tarp kita ko, šnypščia nosį į nosinaites ir iš jos traukia ne perlus. Tai jų reikalas, ir tebūnie joms nuo to geriau. Man terūpi mano Motina ir ypač senatvėje, pražilusiais plaukais ir nesiliaujančiais plepalais, kuriuos aš iš anksto mintinai žinojau. Man rūpi mano senoji motina ir jos dirbtiniai dantys pastaraisiais metais, dantų protezas, kurį ji plaudavo po kranu. Be dantų protezo ji būdavo miela, tokia beginklė, tokia gera, tokia pažeidžiama tarsi žindukis vien tik su dantų smegenimis, vaikiška, ir be dantų protezo neaiškiai murmanti, bet motiniškai koketuodama sulaikanti juoką ir ranka pridengianti savo bedantę burną. Tik su ja aš nesijausdavau vienišas. Dabar jaučiuosi vienišas su visais.

Prieš mylimiausius bičiulius, mylinčias merginas ar moteris man reikia šiek tiek pasirodyti, šiek tiek apsimetinėti. Su savo motina aš galėjau būti toks, koks esu, su savo nerimu, apgailėtinomis silpnybėmis, savo kūno ir sielos negaliomis. Ji mane mylėjo ne mažiau. Mano motinos meilė, neprilygstanti niekam.

Tik su ja viena aš būčiau galėjęs gyventi atsiskyręs nuo žmonių. Ji niekad nebūtų manęs teisusi ar kritikavusi. Niekad kaip kitos nebūtų pagalvojusi: jis nebeleidžia knygų arba jis sensta. Ne. Mano sūnus, būtų pasakiusi ji su pasitikėjimu. Taigi siunčiu tau akimis, kurios tavo dėka tapo tauresnės, per erdves ir tylą siunčiu tau tą patį tikėjimo aktą ir iš širdies tau sakau: mano Mama.

XIII

O, jos ašaros Ženevos geležinkelio stotyje išvykimo į Marselį vakarą, garvežiui isteriškai tarsi beviltiška pamišėlė pūškuojant, su geležies džeržgesiu ir garais, besiveržiančiais iš po ratų. Prie vagono lango ji žiūrėjo į mane taip švelniai, tokia apkvaitusi ir nelaiminga, jau nebesirūpindama, ar atrodo elegantiškai ir tvarkingai apsirengusi. Ji žinodavo, kad išsiskiria su manimi metams ir kad mano gyvenimą nuo jos kuklaus gyvenimo skirs bedugnė, kurios aš dabar nekenčiu. O, ašarotas palaiminimas jos, stovinčios prie durų, jos, taip įsistebeilijusios į mane, staiga tokios pasenusios, nevalyvos ir susivėlusios, su taip negrabiai ir absurdiškai kreivai uždėta skrybėlaite, jos ryškus, suglumęs, apgailėtinas palaiminimas, palaiminimas parijos, tokios priklausomos ir tamsios, šiek tiek

pamišusios nuo nelaimės, šiek tiek išprotėjusios nuo nelaimės. Stebuklas būti kartu, vargana jos gyvenimo šventė, baigėsi. Paniška nelaimės baimė prie pajudėjusio traukinio, kuris tuoj nuneš ją gyvenimo vienatvės link, durų, kuris nešė ją, bejėgę ir pasmerktą, toli nuo sūnaus, kurį verkdama ir šnabždėdama padėkos žodžius, laimino. Keista, bet aš nepakankamai rimtai žiūrėdavau į jos ašaras. Keista, kad aš tik dabar suvokiau, jog mano motina buvo žmogiška būtybė, kitokia nei aš, tikrai kenčianti būtybė. Gali būti, kad tą patį vakarą aš nueidavau pas savo mylimąją.

Štai ką man papasakojo vienas sūnus, toliau kalba jis. Aš irgi, pasakojo tas sūnus paraudusiomis nuo ašarų akimis, netekau savo motinos. Aš irgi gyvenau toli nuo jos, ir ji kasmet keletui savaičių, kurios taip pat buvo vargana jos gyvenimo šventė, atvažiuodavo manęs aplankyti. Aš irgi, pasakojo tas sūnus, jos išvykimo vakarą vietoje to, kad būčiau visą naktį liejęs ašaras dėl savo neprilygstamosios, liūdnas, bet greitai nusiraminęs, eidavau pas kažkokią eilinę moterį, pas vieną iš tų

nuostabių raganų, kuri buvo vardu Diana, Diana, šventai tikinti meile. Aš eidavau beveik pamiršęs motiną, kurios skausmo iškamuota galva, linguodavo traukinyje, nešančiame ją tolyn nuo manęs, ir kuriame ji tebegalvodavo tik apie savo sūnų, sūnų, kuris tuo metu, pamiršęs motiną, tokią vienišą ir tokią susigūžusią traukinio kampe, laimingas juokėsi taksi automobilyje, vežančiame jį pas Dianą, koks nuodėmingas malonumas tarti šį vardą. Ir, pasinaudojęs automobilio variklio keliamu didžiuliu triukšmu, aš visa gerkle traukiau dainas apie meilę, nebodamas vairuotojo, kuriam tuoj pažersiu dosnių arbatpinigių, komentarų, jaučiausi toks laimingas, kad vėl pagaliau pamatysiu Dianą.

Tuo metu, kai mano motina raudojo traukinyje ir braukė ašaras, pasakojo man tas sūnus, kuris man nepatinka, aš džiaugsmingai žvelgiau į savo jaunatvišką veidą taksi veidrodėlyje, lūpas, kurias po kelių minučių godžiai bučiuos Diana, ir, virpėdamas iš nekantrumo, dainavau šlykščias dainas apie kvailą aistrą, o ypač apie mylimą vardą

šviesiaplaukės demonės, vardu Diana. Diana, laiba ir aistringa, nepaprastai protinga mergina, pas kurią mane, rūpestingai nusiskutusį, dailiai pasipuošusį ir geidulingą pašėlusiu greičiu vežė taksi. Ir staiga vila, kurioje savo viengungišką gyvenimą leido gražiausia ir prašmatniausia iš merginų, laukė manęs ant slenksčio, apsupta rožių, tokia skaisti su balta su drobine suknele, išryškinančią jos stangrų nuogumą, skirtą tik man vienam, Diana, gyva ir apšviesta saulės, ir velniškai geidžianti, ir poetiška, nors ir tvirto sudėjimo, aistringa idealistė, sekmadieniais giedanti giesmes, Diana, mintanti saule ir vaisiais, kuri iš savo kelionių siųsdavo man telegramas su šimtu meilės žodžių, taip, visada telegramas, kad mylimasis tučtuojau sužinotų, kaip nepaliaujamai mylinti mylimoji jį myli, Diana, kuri man skambindavo trečią ar ketvirtą valandą ryto, norėdama paklausti, ar aš dar ją tebemyliu, ir pasakyti, „kad aš tave myliu ir myliu kaip beprotė, ir man pačiai koktu, kad taip tave myliu, mano mylimasis, ir niekados jokia ilgakasė rumunė valstietė nežiūrėjo į savo vyrą taip aistringai dievindama".

Tą naktį, kai motina išvyko, pasakojo man tas sūnus, parsivežiau Dianą namo ir bute, kurį prieš išvažiuodama mano motina palaimino, aš išdrįsau ją, degančią iš nekantrumo, apnuoginti. Aistrai atslūgus po daugybės bučinių, išrašytų ant mūsų veidų, nugrimzdę į džiaugsmo prarajos gelmę mes užmigome kvepiančioje lovoje ir miegodami šypsojomės jaunyste pasotinta šypsena, o tuo metu mano senoji motina tylomis laimino mane ir šnirpščiojo traukinyje, kuris nešė ją tolyn nuo manęs. Kokia gėda. Prakeikta sūnų ir dukterų veislė.

Taip kalbėjo tas sūnus. Galbūt kaip ir jis savo motinos išvykimo vakarą, tą patį vakarą, kai nelaimingoji stovėjo prie vagono lango, dėkojo man ir laimino mane rankomis, išskleistais tarsi spinduliai pirštais, laimino visu lėtai riedančiomis ašaromis apsipylusiu veidu, aš, sūnus, galbūt kaip ir jis, skubėdamas ėjau iš stoties, ėjau nekantraudamas pas dievinamą, išsikvėpinusią, be tikslo dykinėjančią meilužę, saulės nutviekstą Atlantę. O jaunystės žiaurume. Gerai sutvarkyta, kad aš dabar kenčiu. Mano kančia yra kerštas pačiam sau.

Ji su stamboku savo veidu priėmė mane tokį, koks esu, mylėjo visa savo esybe, tokia naivi ir vaikiška, mano senoji Mama. O aš jai tiek mažai daviau. Per vėlu. Dabar traukinys nuriedėjo visiems laikams, visiems laikams. Išsiplaikščiusi, susitaršiusiais plaukais ir laiminanti mano mirusi motina visada stovi prie mirties traukinio durų. O aš einu paskui riedantį traukinį ir dūstu, mirtinai išblyškęs, apsipylęs prakaitu ir klupdamas, paskui riedantį traukinį, nusinešantį mano mirusią laiminančią motiną.

XIV

Savo sapnuose, kurie yra kapų muzika, aš ką tik ją mačiau, gražią kaip jaunystėje, nepaprastai gražią ir pavargusią, tokią ramią ir nebylią. Ji buvo beišeinanti iš mano kambario, o aš pašaukiau ją isterišku balsu, dėl to sapne susigėdau. Ji aiškino, kad turi neatidėliotinų reikalų, ant pliušinio meškiuko, kurį nupirko savo mažajam berniukui vos tik atvykus į Marselį, turi prisiūti geltoną žydišką žvaigždę. Bet ji sutiko dar truputėlį pabūti, nepaisant gestapo įsakymo. „Vargšas našlaitis“, – tarė ji. Ji man paaiškino, kad dėl savo mirties ji nekalta ir pasistengs retkarčiais mane aplankyti. Po to užtikrino, kad nebeskambins grafienei. „Aš taip nebedarysiu, atsiprašau“, – pasakė ji man, žvelgdama į mažutes savo rankutes, ant kurių buvo išryškėjusios melsvos dėmės. Aš

pabudau ir visą naktį skaičiau knygas, nenorėdamas, kad ji sugrįžtų. Bet sutinku ją visose knygose. Išeik, tu negyva, išeik, tu per daug gyva.

Kitame sapne matau ją netikroje gatvėje, tarsi filme, okupuotoje Prancūzijoje. Bet ji manęs nemato, o aš žiūriu į ją gailesčio suspausta širdim, mažą senučiukę, susikūprinusią ir primenančią elgetą, rankiojančią kopūstkočius po turgaus uždarymo, dedančią juos į lagaminą, kuriame yra geltona žvaigždė. Ji šiek tiek primena raganą ir yra apsirengusi kaip popas, su juokinga juodo cilindro formos skrybėlaite, bet man nejuokinga. Aš bučiuoju ją slidžioje gatvėje, kuria pravažiuoja fiakras, jame sėdi kažkoks žmogus, kuris yra Petenas. Tada ji atidaro lagaminą, perrištą virvutėmis, ištraukia iš jo pliušinį meškiną ir marcipaną, kurį išsaugojo man, ir nepaisant bado Prancūzijoje, jo nė nepalietė. Su kokiu pasididžiavimu ji neša lagaminą. Baiminasi, kad jis man būtų per sunkus, o aš pykstu, nes ji ir toliau nori nešti tą lagaminą. Bet jaučiu, jog ji patenkinta, kad aš pykstu, nes tai ženklas, kad esu

sveikas. Staiga ji man sako, kad verčiau būtų norėjusi matyti mane gydytoju, turinčiu gražią svetainę ir bronzinę liūtę, ir kad tada aš būčiau buvęs laimingesnis. „Dabar, kai esu mirusi, aš tikrai galiu tau tai pasakyti". Po to ji manęs klausia, ar aš prisimenu mūsų pasivaikščiojimą zomšinių batelių dieną. „Mes buvome laimingi", – sako ji. Kodėl aš iš kišenės išsitraukiau milžinišką dirbtinę nosį iš kartono? Kodėl juokingai karališku mostu ją užsidėjau ir kodėl dabar mes su mama, iškėlę galvas, žingsniuojame nepatikliai šnabždančia gatve? Keista Mamos skrybėlaitė, dabar jau karūna, bet irgi iš kartono, o paskui mus sliūkina senas arklys, prunkščiantis ir klūpčiojantis, skeldamas žiežirbas drėgnoje naktyje. Senovinė karieta, nusilupusiais paauksinimais ir inkrustuota mažyčiais veidrodėliais, siūbuoja ir šoka tango paskui romų arklį, arklį džiovininką, kuris klumpa ir vėl keliasi, ir tempia rūmų karietą, išmintingai kinkuodamas galvą, o jo aksominės akys liūdnos, bet protingos. Žinau, kad tai amžino ir gražaus moralės įstatymo karieta. Dabar mes su Mama sėdime karietoje ir rimtai sveikiname minią, kuri juokiasi ir tyčiojasi, nes ta ka-

rieta – tai ne šešiasdešimties tonų tankas, ir minia svaido į mus supuvusius kiaušinius, o mano Motina jai rodo šventus ritinėlius su Dešimčia Dievo Įsakymų. Tada mes su mama apsiverkiame. Jeruzale, staiga man sako ji, ir senas liguistas kuinas iškilmingai kinkteli galva, paskui atsuka galvą į mus, o jo akys tokios geros, aš pakartoju, Jeruzale, ir žinau, kad ji reiškia Motiną, ir pabundu, pašiurpęs nuo savo vienatvės.

Mirusieji baisūs tuo, kad jie yra tokie gyvi, tokie gražūs ir tokie tolimi. Mano mirusi motina tokia graži, jog ištisas naktis galėčiau rašyti, kad tik pajusčiau šalia savęs jos buvimą, didingą mirties formą, formą, pamažu besiartinančią prie manęs, karališkai žengiančią, vis dar globėjišką, nors abejingą ir bauginamai ramią, liūdną šešėlį, mylintį ir tolimą, veikiau ramų nei liūdną, labiau svetimą nei ramų šešėlį. Nusiauk sandalus, nes čia, kur aš kalbu apie mirtį, yra šventa vieta.

Mano sapnuose ji gyva ir aiškina man, kad gyvena pasislėpusi tolimame kaimelyje, svetimu vardu, kaimelyje, pasimetusiame kalnuose, kur ji iš meilės man slepiasi pas valstiečius. Ji man aiškina, kad yra priversta ten likti, kad manęs aplankyti atėjo paslapčia, bet jeigu kažkokia valdžiai sužinotų, kad ji nėra mirusi, tai turėtų liūdnus padarinius. Tuose sapnuose ji myli, bet gal kiek mažiau nei gyvenime, yra švelni, bet šiek tiek svetima, meili, bet ne karštai, nuoširdi, bet apsimestinai mandagi ir lėtai kalbanti, tokios jos neprisimenu. Mirusiųjų pasaulyje ją pakeitė. Tuose sapnuose ji niekad į mane nežiūri rūpestingai, ir visada atrodo, kad jos žvilgsnis slysta lyg pro šalį, tarsi link kažkokių užslėptų rūpesčių, kurie nuo šiol yra svarbesni už jos sūnų. Mirusieji visada žvelgia kažkur kitur, ir tai yra klaiku. Tuose sapnuose aš žinau, kad ji mane tebemyli todėl, kad kažkada taip stipriai mane mylėjo, kad negali nebemylėti bent kiek mažiau. Paskui ji ir vėl, vis su ta nesuvokiama ramybe, kuri man atrodo atmiešta vos juntamu švelnumu, man sako, kad dabar jai reikia sugrįžti į kaimelį, kuriame slapstosi. Ir tuose sapnuose aš užgniaužiu savo nerimą, kad niekas

nesužinotų, jog ji gyva. Nes tuose sapnuose į gyvenimą ji sugrįžta nelegaliai ir yra nusikaltusi, nes nėra mirusi. Bet visa tai kvailystė. Ji slapstosi ne kaime, bet yra paslėpta žeme atsiduodančiame pasaulyje. Ir iš tikrųjų ji su manimi nebesišnekės, manimi nebesirūpins. Baisi ir egoistiška mirusiųjų vienatvė. Kaip jūs mūsų nebemylite, mylimi mirusieji, brangūs neištikimieji. Jūs paliekate mus vienišus, vienišus neišmanėlius.

XV

Aš nenoriu jos sapnuoti, noriu, kad ji būtų gyva, čia, su manim, gražiai sūnaus išpuošta ir besididžiuojanti tuo, kad ją globoja sūnus. Ji nešiojo mane devynis mėnesius, ir jos čia nebėra. Aš esu vaisius be medžio, viščiukas be vištos, liūtukas, paliktas vienas dykumoje, ir man šalta. Jeigu ji būtų čia, pasakytų: „Paverk, mano vaike, po to tau palengvės“. Jos čia nėra, ir aš nenoriu verkti. Aš noriu verkti tik šalia jos. Noriu eiti su ja pasivaikščioti ir klausytis jos taip, kaip niekas nesiklausė, noriu ją glostyti, noriu su ja meiliai kalbėtis, kad ji viską mestų ir būtų su manimi, kai aš skutuosi ar rengiuosi. Aš noriu, Dieve, įrodyk, kad tu esi, aš noriu sirgti, kad ji atneštų man savo vaistų, spragintų sėmenų, sumaltų ir sumaišytų su cukraus pudra, „tai pade-

da nuo kosulio, mano vaike“. Noriu, kad ji šepečiu valytų mano kostiumus, noriu, kad pasakotų įvairias istorijas. Aš atsiradau žemėje tam, kad klausyčiausi nesibaigiančių savo motinos pasakojimų. Aš trokštu neobjektyvaus jos požiūrio į mane, noriu, kad ji pyktų ant tų, kurie manęs nemyli. Noriu parodyti jai savo diplomatinį pasą ir pamatyti susižavėjimą jos akyse, nes ji, mano naivuolė, buvo tvirtai įsitikinusi, kaip svarbu turėti diplomatinį pasą. Aš nesakysiu, kad ji klysta, nes noriu, kad ji būtų patenkinta ir laimintų mane. Bet tuo pačiu aš noriu būti ir mažas anų laikų berniukas: noriu, kad ji nupieštų man laivą, plukdantį didžiulę nugą, noriu, kad pieštų man paprastas gėles, kurias aš pamėginčiau nukopijuoti, noriu, kad ji vėl užrištų man kaklaraištį, o paskui vos juntamai plekšteltų. Aš noriu vėl būti mažuoju Mamos berniuku, labai mielu mažu berniuku, kuris sirgdamas mėgsta laikyti mamos, sėdinčios prie jo lovos, sijono skverną. Kol laikau jos sijono skverną, aš jaučiuosi saugus. Atrodau juokingai, taip kalbėdamas tokiame amžiuje? Kad tokiu būčiau...

Koks juokingas tas paukščiukas, kurio motiną nužudė. Ant šakos jis traukia gedulingą giesmę, švilpauja monotoniškai ir nemelodingai. Ir ėriukas juokingas. Dykumoje jis guodžiasi, praradęs savo motiną avį. Virpėdamas smėlyje jis greitai nugaiš iš troškulio, bet ieško dykumoje savo motinos.

Aš noriu girdėti, kaip, būdama prietaringa, ji man pataria netarti kai kurių grėsmingų žodžių tris dienas po skiepijimo. Noriu matyti jos perdėtai mandagų drovumą, supažindinant ją su savo bičiuliu. Aš noriu, kad ji būtų čia ir kaip kitados neleistų man tiek daug rašyti, „nes visą laiką šitaip galvoti nesveika galvai, ir būna eruditų, tu to nežinai, sūnau, kurie nuo galvojimo pamišo, ir man ramu, kai tu miegi, nes bent miegodamas negalvoji“. Aš sakau, ko aš noriu, prašau, bet negaunu nieko, ir Dievas mane taip mažai myli, kad man dėl jo gėda.

XVI

Visai išsibudinęs aš svajoju ir pasakoju sau, kaip būtų, jei ji būtų gyva. Mes gyventume su ja, ramiai, vienu du. Mažas namelis ant jūros kranto, toli nuo žmonių. Mes dviese: aš ir ji, šiek tiek pakrypęs mažas namelis, ir nė gyvos dvasios. Paprastas, labai ramus ir nesudėtingas gyvenimas. Aš pasikeisčiau savo sielą į sielą senutės tokios, kaip ji, kad ji manęs nesivaržytų, jaustųsi visiškai laiminga. Norėdamas padaryti jai malonumą, mesčiau rūkyti. Mes mielai užsiimtume namų ruoša. Ruoštume valgį, retkarčiais pasvarstydamos, kaip antai: „aš tikrai manau, kad trupučėlis, šiek tiek cikorijos, pagardina kavą" arba: „verčiau pasūdyti per mažai, nei per daug – visada pataikysi". Aš, kaip ir ji, tapšnočiau su mediniu šaukštu. Dvi senutės seserys, aš ir ji, viena

varvintų makaronus, kita tuo metu tarkuotų sūrį. Visą laiką besišnekučiuodamos, mes šluotume, šveistume varinius indus, o kai viskas būtų baigta, prisėstume. Nesivaržydamos draugiškai šypsotumėmės viena kitai, atsipūstume nuo sveiko malonaus nuovargio, su džiaugsmu gėrėtumės savo darbu, virtuve, tokia švaria ir tvarkinga. Iš meilės ir norėdamas jai įsiteikti aš perdėtai rodyčiau savo pasitenkinimą. O paskui mes gertumėm karštą kavą, tai būtų atlygis pačioms sau, ir ją tebegurkšnojant, ji šypsotųsi man pro akinius, kliudančius puodelio kraštą. Retkarčiais mes sutartinai nusikvatotume. Visą laiką viena kitai darytume linksmas ir nedideles paslaugas. Vakarais po vakarienės viską susitvarkiusios, mes maloniai šnekučiuotumės prie ugnies, aš ir ji, meiliai žvelgdamos viena į kitą, dvi tikros senučiukės, tokios mielos ir jaukios, ir nuoširdžios, du maži renetai, dvi patenkintos klastūnės su keliais dantimis, tikros šelmės, aš iš meilės siuvinėjanti, kaip ji, aš ir Mama, du prisiekę bičiuliai, drauge besišnekučiuojantys, drauge amžiams. Būtent taip aš įsivaizduoju rojų.

Girdžiu savo Motiną, su išmintinga šypsena veide sakančią: „Toks gyvenimas tau netiktų, tu taip gyventi negalėtum, liktum toks, koks esi". Ir priduria, ką tiek kartų būdama gyva sakydavo: „Mano viešpats, mano senųjų laikų princas šiek tiek pamišęs". Dar ji priekaištaudama sau, taria: „O, be to, aš nenorėčiau, kad tu pasikeistum, nejaugi nežinai, kad motinoms patinka, kad jų sūnus būtų viršesnis ir netgi šiek tiek nedėkingas: tai stiprios sveikatos požymis".

Aš kilsteliu galvą, pažvelgiu į veidrodį, ir kalbant žmogeliui iš radijo, pamatau save rašantį. Švelnų, išmintingą kaip paveiksle, neįtikėtinai maloniu veidu, įsigilinusį ir ramų tarsi vaikas, užsiėmęs kvailu ir uždraustu žaidimu, įsigilinęs, besvoris, kiek besišypsantis, kaire ranka lengvai prilaikantis lapą, o dešine vaikiškai keverzojantis. Man šiek tiek gaila to tipo, kuris taip rūpestingai ir su meile rašo ir kuris greitai mirs.

XVII

Aš sėdžiu čia, prie stalo, su jau paruoštais savo griaučiais, laukdamas pabaigos ir ateinančios savo eilės po vienerių, trejų ar, geriausiu atveju, po dvidešimties metų. Tarsi būčiau nemirtingas, toliau rašau, įsigilinęs ir susirūpinęs kaip mechanikas, sąžiningai tęsiantis suvirinimo darbus skęstančiame laive. Aš sėdžiu čia, apgaudinėjantis našlaičio gėlą rašaliniais ženklais, nebyliai laukiantis drėgnos žemės juodumos, kur būsiu paprastų, pulsuojamai slenkančių pirmyn gyvenimų bendrakeleivis. Aš jau įsivaizduoju save. Kirminą, dailų ponaitį, išmargintą rudais taškeliais, ateinantį manęs aplankyti. Jau matau, kaip jis įlenda į mano šnervę, kuri nesuvirpa, nes tapo nebejautri. Tas kirminas jaučiasi kaip namie. Mano šnervė yra jo namai ir jo spintelė maistui.

Sunki žemė slegia mane, slegia mane flegmatišką, jau susitaikiusį, sunki lietaus ir tylos žemė. O aš, visiškai vienas kaip mano motina, visiškai vienas, amžiams atgulęs, gana prastai apsirengęs, su neišvalytu ir per plačiu drabužiu, nes truputį suliesėjau. Visai vienas, niekam nereikalingas vargšas, kuriuo irgi atsikratė užkasdami į žemę šalia į lygiagrečias eiles suguldytų nebylių kolegų, tylių pulkų, kurie kažkada buvo gyvi, aš esu visiškai vienas juodoje tyloje, maita, besišaipanti iš kito pasaulio, o tuo metu būtybė, kuri jį taip mylėjo ir taip verkė per jo laidotuves prieš trejetą metų, galvoja, šiam pobūviui užsivilkti baltą suknelę ar rožinę.

XVIII

Ta, kuri visados atsiliepdavo, jau neatsiliepia,. Mėginu galvoti, jog gerai, kad ji mirė. Maloni mintis, kad dabar, mirusi, ji jau nebe žydė, ir kad jie nieko nebegali jai padaryti, nebegali jos išgąsdinti. Kapinėse ji nebe žydė, visad pasiruošusiomis duoti atkirtį akimis, kūnu neigti kaltę, žydė su vos praverta apstulbusia nuo baimės ir laukimo burna. Gyvų žydų akys visada bijo. Nelaimė – tai mūsų išskirtinė profesija. Žinote, prašmatniuose restoranuose būna ypatingas patiekalas. Mes – tai išskirtinė, didžiulė, mažesnė ar visai menka nelaimė, privaloma profesija. Dar viena nebloga mintis, kad ji nepamatys manęs mirštančio.

Daugiau nieko. Tyla. Ji yra tyla. Mirusi, pagalvoju aš, lūkuriuojanti prie lango, po mylinčių žioplių dangumi, kurio nekenčia našlaičiai, nes jų motinos čia nėra. Mirusi, pagalvoju aš, nežymiai pamišėliškai virpėdamas. Ta, kuri mąstė, vylėsi ir dainavo – mirusi, galvoju aš, nepasiduodamas pavojingai rojaus vilionei, mirusi, vėl kvailai kartoju sau, graudžiai šypsodamasis. Tai nelabai įdomu ir keista. Man taip pat. Pasigailėkite, nesišaipykite. Galų gale tai, kad mano motina mirė, šiame pasaulyje yra vienintelė tragedija. Netikite? Šiek tiek luktelėkite, kol ateis jūsų eilė gedėti. Arba mirti.

Apsižvalgau ir matau daiktus, kuriuos ji matė ir lietė. Jie čia, šalia manęs: parkeris, lagaminas. O jos čia nėra. Aš pašaukiu ją didingu vardu, o ji neatsiliepia. Tai siaubinga, nes visados atsiliepdavo ir taip greitai atbėgdavo. Kaip jai gyvai esant aš ją šaukdavau dėl kiekvienos smulkmenos, dėl nieko: kad surastų pamestus raktus ar parkerius, norėdamas paplepėti, ir ji visados atbėgdavo, ir visados surasdavo tuos raktus ar parkerį, visados

turėdavo ką papasakoti iš praėjusių laikų. Aš nevalingai nuėjau ir pravėriau savo kambario duris, bet už durų jos nebuvo.

Nubaidžiau mažą paukštelį, atskridusį ieškoti lesalo ant palangės. Ji mėgdavo žiūrėti į putlius paukštelius. Dabar jie nebereikalingi, ir aš jų nebenoriu matyti. Užtenka tos muzikos. Išjungiau radiją, nes pati didingiausia muzika yra mano motina ir jos akys, kurios mane taip mylėjo, kurios kartais žvelgdavo į mane su švelniu pamišimu. Dabar gatve žygiuoja pučiamųjų orkestras. Kokie linksmi tie gyvi žmonės, ir koks aš vienišas. Eisiu prie veidrodžio palaikyti sau kompanijos. Tai pramoga, mirties trimitas. O be to, veidrodyje yra kai kas, kam aš patiksiu.

Žiūriu į save veidrodyje, bet veidrodyje – mano motina. Jaučiu širdgėlą, kuri tampa kūnu, aš išbalęs ir visas šlapias. Ant mano skruosto ne ašaros, tokių nelaimėlių, kaip aš, privilegija, bet lašai, kapsintys nuo kaktos. Ledinis mano motinos

mirties prakaitas. Ir staiga, nelaimės abejingumas, nelaimės narkozė, mažytė nelaimės pramoga priverčia mane spontaniškai prisispausti prie veidrodžio akies obuoliu. Tai sukuria optinę iliuziją, ir veidrodyje aš pamatau du našlaičius. O su manim jų yra trejetas, ir jie palaiko man kompaniją. Skausmas nėra labai poetiškas, labai kilnus. Tas nedidelis žaidimas prispaudžiant akį prie veidrodžio man suteikia niūrų troškimą gyventi ir kažkuo domėtis. Gal suvalgyti pyragaitį, kad trumpam užsimirščiau? Ne, aš noriu jos keptų pyragaičių. Man belieka veidrodis, ir aš darau klaidą, žiūrėdamas į jį su šypsena ir norėdamas apsimesti, jog gyvenu, visą laiką niurnėdamas ir retkarčiais nusijuokdamas pamišėlišku juoku, kad viskas yra gerai, ponia markize, aš žuvęs. Perdu, perdi, perdo, perda. Aš padariau atradimą. Ir nelaimėje būna šis tas linksma.

Dabar naktis. Nebenorėdamas galvoti apie motiną, išėjau į sodą. Mano skausmas ir raudonas apsiaustas, kurį vėjas išskleidė tarsi du sparnus virš atsivėrusio visiško nuogumo, paversdamas mane

vargšu pamišėliu karaliumi nepakenčiamoje manęs tykojančioje naktyje. Valkataujantis šuo pažvelgė į mane mano motinos akimis, ir aš sugrįžau namo. Mylimi mirusieji vidurnaktį tampa siaubingi ir atgyja, norėdami jus pagąsdinti. Išaušus dienai aš lieku beveik toks pat, nors ir apsirengęs taip kaip jie, ir sugebu apsimesti. Išaušus dienai kontorose ir salonuose aš šypsausi ir nežinau, ką jiems pasakyti. Bet kaskart mane pakeičia švytintis ir bedvasis antrininkas, pavainikis, kuriuo, nepaisant savo paniekos, aš žaviuosi. O aš, jam bekalbant ir vaidinant linksmą ir žavų, mąstau apie savo mirusiąją. Ji užvaldo mane, ji yra mano pamišimas, karalienė mano smegenų vingių, vedančių link jos, viešpataujančios keistame vertikaliame karste, mano smegenyse. Kartais keletą sekundžių sudvejoju, ar ji tikrai mirusi. O paskui ir vėl žinau, kad mirusi. Mirusi, vėl kartoju salonuose, kur ji manęs laukia, niūriai stovi tarp manęs ir tų, kurie plonomis savo lūpomis reiškia užuojautą, tokiomis pačiomis apsimestinai sielvartingomis akimis, kokiomis užuojautą reiškiu aš pats.

XIX

Gatvėse mane įkyriai persekioja mano mirusioji, niauriai žvelgianti į visus tuos besiblaškančius žmones, kurie nežino, kad mirs ir kad medis jų karstui jau lentpjūvėje ar miške. Ji abejingai žvelgia į tuos jaunus ir išsidažiusius būsimus moteriškos giminės lavonus, išsišiepusiais dantimis, nes žino, kad jų kūnai, turintys trisdešimt du slankstelius, kurie kvatoja, tarsi niekad neturėtų mirti, pamažu virsta griaučiais. Gatvėse aš jaučiuosi liūdnas kaip žibalinė lempa, uždegta plieskiant saulei, išblyškęs, niekam nereikalingas ir niūrus, kaip lempa, uždegta vaiskią vasaros dieną, apgailėtinas vienišius, einantis lėtai ir nerūpestingai gatvėse, kuriose apstu niekam nereikalingų senučių, ir nė viena iš jų nėra mano motina, bet visos į ją panašios. Aš esu tikras nesusipratimas gatvėse, be

paliovos galvojantis apie savo gyvą motiną, likus tik akimirkai iki jos mirties. O jeigu prieičiau prie šio praeivio ir pasakyčiau jam, kad netekau savo motinos, ir kad mes turime pasibučiuoti artimųjų bučiniais, sumišusiais nelaimės komunijos bučiniais, kuri buvo ar bus ir jo nelaime? Ne, jis tikrai iškviestų policiją.

Šiandien aš pamišęs nuo mirties, visur mirtis, ir šios rožės ant mano stalo, skleidžiančios man savo kvapą, kai aš, pasibaisėtinai gyvas, rašau, šios rožės yra mirusiųjų dalys, kurias verčia apsimesti, kad vandenyje jos išgyvens trimis dienomis ilgiau, ir žmonėms patinka ta agonija, jie perka gėlių lavonus, ir merginos jomis minta. Šalin nuo mano akių, mirusios rožės! Ką tik išmečiau jas pro langą ant senos damos su pintine ir kaspinais. Mes žinome, ką pranašauja senė. Netrukdyk, šiandien rytą ji gyva. Sena dama priekaištingai pažvelgė į mane. Tokios puikios gėlės, pamanė ji, kaip negražu išmesti jas pro langą. Ji nežino, kad aš, bejėgis vaikas, norėjau sugriebti mirčiai už gerklės ir nužudyti ją.

Man būtinai reikia šiek tiek prasiblaškyti. Nesvarbu kaip. Taip, padainuoti absurdiškų posmelių tos prancūziškos dainos apie bažnyčios gaidį ar panašiai dvasia. Neurasteniškai vienam pačiam pasilinksminti, mintyse susikuriant karves, kurios elgiasi keistai, bet tai visada baigiasi galūne -iai. Iš tolo įsibėgėjusi ant stogo Kabarojasi karvė įsimylėjusi, Gašliai. Visiškai palūžusi Linksi karvė andalūziška, Mikliai. Seniai atbukusi Mankštinasi karvė nutukusi, Mąsliai. Kaip negrė daili Puošiasi karvė žvali, Išvirkščiai. Kaip mergaitė liūdna Žiūri į mėnulį karvė ruda, Pasyviai. Kaip landynių matrona Flirtuoja karvė raudona, Gailiai. Kaip dukra apvilta Rauda karvė balta, Įtaigiai. Kaip viksvelė laiba Siūbuoja karvė rusva, Įžūliai. Kaip moteris frigidiška Ilsisi karvė žydiška, Baugščiai. Šoka šokį romantišką karvė ispaniška, Kukliai. Kaip lapė pasiutusi Mykia karvė Išpuikusi, Nykiai. Kaip girtuoklio barzda Blaškos karvė juoda, Trankiai. Kaip mergiotė basa Šoka rūsyje karvė liesa, Uoliai. Apsikarsčiusi vėriniais violončele Griežia karvė su nėriniais, Jautriai. Kaip beždžionė gauruota Mankštinasi karvė suparalyžiuota, Ramiai. Kaip jūrų undinė Kvatoja karvė nykštuki-

nė, Smagiai. Panaši į taurę egzotišką ant kėdės Dūsuoja karvė škotiška, Naiviai. Nors tai ir neetiška, paspirtuku Stumiasi karvė asketiška, Baugiai. Kaip nukvakus višta Šokinėja karvė karšta, Sunkiai. Čiulpia pastelę bajorišką karvė geranoriška, Gardžiai. Tai va. Skausmas ne visada išsakomas skambiais žodžiais. Jis gali prasiveržti liūdnais juokeliais, senučiukėmis, besimaivančiomis prieš mirusius mano akių langus. Beje, mano karvės nepadarė jokio įspūdžio.

O jeigu išmėginsim sudurtines patarles? Pamėginkim. Nusiplikiusi katė jau lyg ir nekalta. Suktas tėvas bijo šalto vandens. Verčiau nusiplikęs tėvas nei turtingas. Verčiau išsigimusi žiurkė rankoje nei dvi laisvėje. Geras vardas yra visų ydų motina. Man nebelinksma. Tas persekiojantis Motinos žvilgsnis įdėmiose mano katės akyse. O jeigu pamėginsim apie Dievą? Dievas man kažką primena. Juo esu keletą kartų nusivylęs. Pagaliau, kai jis nebeturės kitų užsiėmimų, jam tereikės man duoti ženklą.

Poetai, apdainavę kilnų ir praturtinantį skausmą, jo niekados nepažino, drungnos sielos ir menkos širdys niekados jo nepažino, nepaisant to, kad jie rašo iš naujos eilutės ir genialiai kuria baltąsias eiles, prikaišiotas žodžių, bejėgiai menki tinginiai, apsimetantys, kad veikia laisva valia, kad kitaip negali. Jų jausmai yra trumpalaikiai ir būtent dėl to jie rašo iš naujos eilutės. Pamaivos, pretenzingi neūžaugos, apsiavę aukštakulnius ir barškinantys savo rimų barškučiais, tokie įkyrūs, pritaikantys kiekvieną iškakotą žodį, taip išdidžiai kankindamiesi dėl būdvardžių, baisiausiai sužavėti, parašę keliolika eilučių, išvemiantys prie savo stalo keletą žodžių, kuriuose įžvelgia tūkstantį stebuklų, kuriuos čiulpia patys ir verčia čiulpti jus, pranešdami žmonėms apie savo seniai pasakytus žodžius, įžūliai atstatę sulysusius pečius, gudrūs užkietėjusių vidurių genialumo vadybininkai, visiškai apsėsti savo spjaudalų reikšmingumo. Jie neapdainuotų skausmo, visad lydinčio ir išsiveržiančio vos pravėrus lūpas, jie neapdainuotų jo grožio, jei būtų jį pažinę, ir neaiškintų mums, kad niekas nepadaro mūsų tokiais didingais kaip didžiulis skausmas, tie miesčioniūkščiai, kurie niekad už nieką

nemokėjo krauju. Skausmą aš pažįstu ir žinau, kad jis nei didingas, nei praturtinantis, bet jis riečia tave ir spaudžia kaip verdamą susitraukusią Peru kario galvą, ir žinau, kad poetai, kurie kankinasi, ieškodami rimų, kad apdainuotų pagarbą skausmui, tėra mandagūs nykštukai ant kojūkų, niekad nepažinę skausmo, kuris paverčia tave žmogumi.

XX

Na, na, aš tik gyvas žmogus, aš irgi nuodėmingas, kaip ir visi gyvieji. Mano mylimoji guli žemėje, viena pati dūlėja mirusiųjų tyloje, gąsdinančioje mirusiųjų vienatvėje, o aš esu čia, vis dar gyvas, ir šiuo metu mano ranka egoistiškai juda. Mano ranka vedžioja žodžius, kurie byloja apie mano skausmą, tai yra gyvenimiškas, galų gale tai yra tą ranką vedžiojantis džiaugsmo judesys. Ir rytoj aš dar kartą perskaitysiu tuos lapus, pridursiu naujų žodžių ir patirsiu savotišką malonumą. Gyvenimiška nuodėmė. Aš pataisysiu juodraščius, ir tai bus dar viena gyvenimiška nuodėmė.

Mano motina mirusi, bet aš neabejingas moterų grožiui. Mano motina apleista guli žemėje, kur vyksta siaubingi dalykai, bet aš myliu saulę ir paukštelių čiulbėjimą. Gyvenimiška nuodėmė. Kai pasakodamas apie motinos išėjimą, aš užsiminiau apie sūnaus sąžinės graužimą, kai jis išvykimo vakarą nuvyko pas Dianą, apibūdinau tą Dianą per daug pataikaudamas. Gyvenimiška nuodėmė. Mano motina mirusi, bet kas iš to: pakanka, kad per radiją, kuris be perstojo mala šalia manęs, kuomet aš rašau, pradėtų tekėti žydrasis Dunojus, ir aš neatsispiriu jo apgailėtinam žavesiui, o iškart, nepaisant savo sūnaus skausmo, pamilstu lieknas, tykiai be tikslo slankiojančias Vienos gyventojas.

Visur gyvenimiškos nuodėmės. Jeigu džiova sergančios žmonos sesuo yra sveika ir jauna, tepasigali Dievas svainio ir svainės, kurie drauge slaugo tikrai brangią ligonę. Jie gyvi ir sveiki, ir kai džiovininkė nuo morfijaus užmiega, karkdama su šypsena veide, jie išeina pasivaikščioti į nakties apgaubtą sodą. Jiems liūdna, bet jie mėgaujasi kve-

piančio sodo ramybe, ramybe pabūti kartu, ir tai beveik svetimavimas. Tačiau nuoširdžiai liūdinti našlė, eidama į laidotuves, išsitraukė šilkines kojines ir pasipudravo. Gyvenimiška nuodėmė. Sekančią dieną ji persivilks dailia, jos grožį išryškinančia suknele. Gyvenimiška nuodėmė. O tas nusiminęs mylimasis, raudantis prie kapo: galbūt jo skausmas slepia siaubingą nevalingą džiaugsmą, kad jis dar gyvas, nesąmoningą džiaugsmą, natūralų džiaugsmą, kurio jis nevaldo, nevalingą džiaugsmą dėl to kontrasto tarp mirusiosios ir gyvojo džiaugsmo, bylojančio apie tikrą jo skausmą. Jausti skausmą, tai reiškia gyventi, būti juo ir būti jame.

Mano Motina mirė, bet aš jaučiuosi išalkęs ir tučtuojau, nepaisant savo skausmo, užvalgysiu. Gyvenimiška nuodėmė. Valgyti, tai reiškia galvoti apie save, mylėti gyvenimą. Paburkusios mano akys gedi motinos, bet aš noriu gyventi. Ačiū Dievui, gyvi nuodėmingieji greitai virsta įskaudintais mirusiaisiais.

Ir, beje, mes greitai pamirštame savo mirusiuosius. Vargšai mirusieji, kokie jūs apleisti žemėje, ir kaip man jūsų gaila, liūdinčių ir amžinai apleistų. Mano mylimieji, mirę jūs esate tokie vieniši. Po penkerių ar mažiau metų, aš labiau sutikčiau su mintimi, kad su motinos mirtimi kažkas užsibaigė. Po penkerių metų aš būsiu pamiršęs jos judesius. Jeigu gyvenčiau tūkstantį metų, galbūt tūkstantaisiais savo gyvenimo metais aš jos visai nebeprisiminčiau.

XXI

Koks čia farsas? Mano Motina gimė, augo, džiaugėsi savo sūnumi, džiaugėsi savo suknelėmis, juokėsi, taip vylėsi, vargo, dailiu rožiniu popieriumi aplenkė mano mokyklines knygas, su tokiu susikaupusio žmogaus rūpestingumu rydama seiles, ji taip bijojo ligų, taip absurdiškai tikėjo gydytojais, tiek mėnesių iš anksto ruošdavosi kelionėms į Ženevą, kurios buvo jos didžiausia svajonė, ji taip džiaugdavosi mano komplimentais, jausdavosi tokia laiminga, kai pasakydavau, kad ji tikrai numetė keletą kilogramų, nors visados tai būdavo melas, būdavo tokia laiminga, kai apsimesdavau, kad man patinka jos pigios skrybėlaitės, bjaurios ir negrabios, taip taupiai sudurstytos ir pertaisytos. Ir kam, kam visa tai? Niekam. Tam, kad pabaigtum gyvenimą duobėje.

Ji buvo jauna, mano senutė Mama. Pamenu vieną dieną, kai man buvo šešeri metai, ji buvo atėjusi pas mane į vienuolių katalikių mokyklą. Kokia graži, jauna man atrodė mama. Išdidžiai žvelgiau į jos veidą po skrybėlaite, ant kurios sustingo papūgos iškamša, tokia juokinga skrybėlaite, kaip mano Žanas Bartas pašiurpusia oda, kuri buvo į nieką nepanaši, tikrai nenusisekęs skrybėlininko meditacijos vaisius. Užsidegęs žvelgiau į ją, liekną dvidešimt penkerių metų savo Mamą, ir pasakiau, kad ji pati gražiausia Mama pasaulyje. Ji laiminga juokėsi. Kipše ar Dieve, kam tu davei būsimai mirusiajai tą juoką, tą absurdišką poreikį džiaugtis, kurį privalėtų turėti tik nemirtingieji? Šioje žemėje mes iš anksto esame per daug mulkinami.

Kodėl, Dieve, kodėl ji juokėsi, kai buvo jauna ir graži, o dabar guli po žeme? Kaip sunku kvėpuoti karste, vargšai mirusieji ten dūsta. Kodėl ji jaunystėje linksmai juokėsi, juokėsi, žiūrėdama į ja besigėrintį savo vaiką, kodėl, jeigu kada nors ji juoksis kitaip, sustingusių mirusiųjų, virtusių ske-

letais, juoku? Kodėl ji buvo mažu, mielu, bedančiu kūdikiu, brangučiu, kurį maudė mediniame kubile prieš saulę, ir kuris linksmai turškėsi bei spardėsi vandenyje savo judriomis kojytėmis, pašėlęs ir mielas vandens dviratininkas, kvailai besidžiaugiantis tuo, kad gyvena ir spardosi, o dabar nieko nebėra. Kodėl ji gyveno, jeigu turėjo siaubingai numirti? Kodėl džiaugėsi, kodėl su trikdančiu gyvybingumu niūniavo senas operų arijas, kodėl laukė ir taip tikėjo? Kodėl, prieš man atvykstant į Marselį, taip entuziastingai ir bergždžiai triūsdavo, iš anksto, prieš mėnesį besiruošdama ir pertvarkydama būstą, kad jis, kaip ji norėjo, būtų vertas manęs, vargana būstą, kurį mano garbei liepdavo iš naujo perdažyti ir išklijuoti naujais apmušalais ir kurį mano garbei apkaišydavo dirbtinėmis, o mano atvykimo išvakarėse netgi brangiomis gyvomis gėlėmis, smaugiamomis siauros vazos, apstulbusiomis atsidūrus tokioje neįprastoje šventėje? Kaip ji, mano brangioji, nemokėjo sukomponuoti gėlių. Kam tiek pastangų ir entuziazmo, pertvarkant varganą būstą kaip teatro dekoraciją svarbiausiajai sūnaus atvykimo akimirkai, kuklų, neskoningą butą, kuris buvo jos

tikėjimas, varganą netikusį savo būstą, mano garbei papuoštą festonais ir girliandomis, savo apraudotą tėvynę, kuriuo mano naivuolė didžiavosi, ir kuris turėjo mane pamaloninti, ir išaukštinti mano akyse pavyzdingą namų šeimininkę, kokia ji save laikė? Aš per mažai gyriau jos gerą skonį, o kartais netgi pasišaipydavau. Per vėlu. Tiek to. Iš tikrųjų jai patiko viskas, ką aš dariau, netgi mano ironija.

Ar verta buvo blaškytis, jeigu dabar ją sustingusią slegia sunki žemė? Ar verta buvo taip uoliai tvarkytis mano atvykimo išvakarėse, puošiant prieangį ir kuklų tualetą neskoningomis ir teatralizuotomis užuolaidomis, prastą tualetą, kurį iš visos karštos savo širdies ji paversdavo tikrais Gipiūro Rūmais? Kam tiek entuziazmo, jei yra skirta užgesti nebūtyje? Kam tiek sureikšminimo, kam? Kodėl ji, galvodama apie savo mylimąjį iš Vakarų, taip aistringai, tokiais didžiuliais kiekiais pirko arbatą, kuri jai buvo keista gydomąja žole, nepadoriai mėgstama netikėlių, arbata, kurios staiga įsidrąsinusi ji galėdavo paprašyti kvartalo chemi-

nių prekių ir būtiniausių vaistų parduotuvėje, kurioje ji pelijo nuo Napoleono III laikų, didžiuodamasi, kad ta arbata, buvo jos Sūnui, Kuris Greitai Atvažiuos, silpną, visada išsivadėjusią arbatą, kurią ji visada taip nevykusiai ir taip rūpestingai ruošdavo, ir kurią aš girdavau, nors sekančią dieną erzindavau ją dėl jos neišmanymo. Pasišaipymai paskelbti negaliojančiais. Kodėl ji taip brangino krūvas skalbinių, kuriuos peržiūrėdavo ir su pasitenkinimu be reikalo glostydavo, atsidusdavo, norėdama jais pasidžiaugti? Kam tas noras kartu eiti į teatrą, „greičiau, paskubėkime, pavėluosim", kam tiek jaudinimosi dėl visko, kodėl ji man tiek šypsodavosi, jei turėjo šitaip išnykti?

Jos didysis troškimas patikti, nekaltas koketavimas, entuziazmas, didžiavimasis dėl smulkmenų, džiaugsmai, jautrumas, viskas amžiams nuėjo į nebūtį, staiga nustojo egzistavę, tapo beprasmiai. Kaip ir puslapiai, kuriuos rašau šią akimirką, naktys, kurias leidžiu juos rašydamas – visa yra taip beprasmiška, niekam nereikalinga. Aš numirsiu.

Greitai manojo *aš* nebeliks. Ir galbūt kas nors po mano mirties taip pat pagalvos, kodėl aš atsiradau, kodėl gyvenau ir taip absurdiškai griebiausi rašymo, kodėl taip juokingai džiaugiausi tuo, kas man atrodė parašyta tiesa, sėkme, atradimu. Ir netgi rašymas, tai, ką aš ką tik parašiau apie savo mirtį ir apie rašymo beprasmybę, man suteikia gyvenimo džiaugsmą ir jausmą, kad esu naudingas.

XXII

Štai aš savo kambaryje, vienas žmonių giminės atstovas, pasipiktinęs visuotine mirtimi, veltui klausinėjantis. Štai aš, be paliovos reikalaujantis savo motinos, besikreipiantis į Tuštumą. Štai aš, nuogas, apleistas, apstulbęs žmogus, išblyškęs žmogus, besistengiantis suprasti, štai aš, apsipylęs prakaitu ir sunkiai šnopuojantis, ničnieko nenutuokiantis apie savo žmogiškąjį likimą, skausmingai sunkiai kvėpuojantis, bet norintis, kad tai nesibaigtų, tarp įkvėpimo ir iškvėpimo visą laiką jaučiantis savo motiną, lėtai artėjančią link manęs. Kiekvienas mano kvėptelėjimas – kažkas tarp mirties ir noro gyventi, neviltis, apsimetusi viltimi. Štai aš stoviu prieš veidrodį, savo nelaimės klaikume siurbiantis laimės likučius, draskomas skausmo ir apstulbęs, nevalingai nusibraižęs

nagais savo nuogą krūtinę, besišypsantis ir nusilpęs stoviu prieš veidrodį, kuriame ieškau savo vaikystės ir motinos, prieš veidrodį, šaltą savo kompanioną, kuriame mano atvaizdas šypsosi, bet aš žinau, kad esu žuvęs, be savo motinos esu žuvęs. Stoviu čia, prieš veidrodį, langą į mirtį, rišu mazgus ant atsitiktinai pagriebtos virvutės, kuri irgi yra mano kompanionas, traukdamas ją, atrišdamas, nevalingai sunarpliodamas, nervingai nutraukdamas, apsipylęs prakaitu ir norėdamas išgyventi vapu linksmus žodžius. O, nutrauktas mano lemties siūle. Stovėdamas prieš veidrodį, kurį kamantinėju, aš negaliu suvokti, kad mano motinos nebėra, nors ji buvo.

Ji atėjo į šį pasaulį, ir, nieko čia nesupratusi, iškeliavo. Kodėl, ak kodėl ji čia pabuvusi negrįžtamai dingo? Mes, vargšai žmonės, ateiname iš amžinybės, įdėjusios mus į lopšį, ir iškeliaujame į amžinybę, kuri laukia po mūsų mirties. Kokį farsą mes vaidiname šioje atkarpoje tarp dviejų amžinybių, tų trumpų siekių, vilčių, meilės, džiaugsmų, pasmerktų išnykti amžinai, farsą, farsą, kurį

Tu mus verti vaidinti? Pasakyk, Tu, esantis aukštybėse, kam tos žabangos? Kodėl ji juokėsi, kodėl Tu jai davei norą juoktis ir gyventi, jeigu nuo lopšio pasmerkei mirčiai, o Teisėjau visada vienodo teismo nuosprendžio, Teisėjau be vaizduotės, kuris težinai vienintelį teismo nuosprendį, visados esminį, kodėl ir kam ši apgaulė? Mano vaikystėje sekmadieniais ji mėgo kvėpuoti jūros oru. Kodėl dabar guli po dusinančia lenta, lenta, kuri beveik liečia jos gražų veidą? Ji mėgo kvėpti orą, mylėjo gyvenimą. Aš šaukiu piktnaudžiaudamas pasitikėjimu, lemtingu pokštu. O Dieve, pasinaudodamas teise, kad mano agonija jau netoli, pareiškiu, kad Tavo pokštas nejuokingas, Tavo pokštas suteikti tokią baisią ir gražią gyvenimo meilę tam, kad paskui mus suguldytum, vieną paskui kitą, vieną šalia kito sustingusius, kuriuos kiti užkas po žeme kaip dvokiančias atmatas, pasišlykštėjimą keliančias šiukšles, vaškines atliekas, mus, kurie buvome žavingi kūdikiai savo pataluose. Kam ta žemė, slegianti mano motiną, ta nedidelė dėžės erdvė, gaubianti tą, kuri taip mėgo kvėpti jūros orą?

XXIII

Aš nenoriu, kad ji būtų mirusi. Aš noriu turėti viltį, prašau suteikti viltį. Kas man suteiks tikėjimą nuostabiu gyvenimu, kuriame aš vėl pamatysiu savo motiną? Broliai, o mano žmogiškieji broliai, priverskite mane patikėti amžinuoju gyvenimu, bet pateikite įtikinamus argumentus, o ne tuos šykščius prasimanymus, nuo kurių man darosi šleikštu, kai susigėdęs nuo jūsų užtikrintų žvilgsnių, aš maloniai atsakau „taip". Aš noriu, kad dangus, kuriame aš vėl noriu susitikti su savo motina, būtų tikras, o ne mano sielvarto išmonė.

Kreipiuosi į tave, mano motinos Dieve, mano Dieve, kurį myliu, nepaisant mano beviltiško piktžodžiavimo. Kreipiuosi į Tave pagalbos. Pa-

sigailėk šio apleisto elgetos pasaulio pakraštyje. Aš nebeturiu motinos, nebeturiu Mamos, esu visiškai vienas ir nieko neturiu, ir kreipiuosi į Tave, kuriam ji tiek meldėsi. Leisk man tikėti Tavimi, suteik man tikėjimą amžinąjį gyvenimą. Tą tikėjimą aš nusipirkčiau mainais už milijardą metų pragare. Nes po milijardo metų pragare, kuriame Tavęs nepripažįsta, galėčiau vėl išvysti savo motiną, kuri priimtų mane, droviai prispaudusi savo rankutę prie lūpų kampučių.

XXIV

O jūs, visos jos mintys, gražiosios viltys, džiaugsmai, ar jūs irgi mirėte, ar taip gali būti? Mirusieji gyvena, kartais šūktelėdavau sau pačiam, netikėtai pabudęs naktį ir išpiltas prakaito nuo supančios realybės. Mano motinos mintys, šnabždėdavau aš, paspruko į šalį, kurioje nėra laiko, tačiau jos manęs laukia. Taip, yra Dievas, bet Dievas neprikels mano motinos. Jis to nepadarys. Jis sugrąžins man ją gyvą šalyje, kurioje nėra laiko, šalyje, kurioje ji manęs laukia. Vaikiškos miglotos mintys. Rojaus nėra. Jis egzistuoja tik tavo ištikimose akyse, tavo motinos judesiuose, jos juoke, visose jos gyvenimo valandose. Ir kai tu numirsi, iš viso to beliks keletas trupinėlių puslapiuose, ir tuos pačius lapus pakels ir nuneš koks nors šimtametis vėjas, tarsi jos niekad nebus buvę.

Koks pavydėtinas likimas tų, kurie tiki dėl to, kad jiems gera tikėti, o ne remtis tuščia tiesa, kuri nėra nei džiaugsminga, nei graži, ir kuri tegali būti tik apgailėtinai tikra nuostabioje ir kvailoje gausybėje nesibaigiančių gyvenimo formų, atsitiktinių ir nepateisinamų, niūrioje amžinybės akyje. Tu, kurią aš šaukdavau Mama, įžengei į abuojumo slėnį ir ten manęs nelauki. Tu vieniša, ir aš vienišas. Mes abu esame visiškai vieni. Aš žinau, kad tu išėjusi amžiams. Bet gerai žinau, kad pajutęs skausmą savo kūne, kurį Dievas maloningai skyrė ligai ir senatvės pažeminimui, ar skausmą sieloje, deginantį tavo vaiką, aš jau nebegalėsiu apsimesti esąs plieninis ir šauksiu vien tik tavo vardą, Mama, ne mylimų gyvųjų ir ne Dievo vardą, tik šventą tavo vardą, kuomet mano kūnas pajus gyvenimo nuovargį arba kai bus labai blogai elgiamasi su vaiku, kurį tu mokėjai apginti. Ar tu gyvensi kokioje nors nuostabioje vietoje?

XXV

Ne, ji tyliai guli po žeme, uždaryta žemės kalėjime, iš kurio nevalia išeiti, įkalinta žemės vienatvėje, susiliejusi su tylia ir dusinančia žeme virš jos, tokia nepermaldaujamai sunkia, iš dešinės pusės baisiai, iš kairės absurdiškai sunkia, amžinai slegiančia ją, apleistą, kuri niekam nerūpi, net tamsiai rupiai žemei, nors gyvieji ant jos vaikšto. Po žeme ji virto ramybe, apatija, išsekimu. Dieve, kaip visa tai absurdiška.

Guli didingai vieniša, tikrai mirusi, kadaise tokia veikli šventoji Motina, kuri taip rūpindavosi savo vyru ir sūnumi, nenuilsdama siūlydavo pastatyti jiems taures, uždėti pavilgas ar išgerti nereikalingo raminamųjų vaistinių žolių antpi-

lo, guli sustingusi ta, kuri tiek nešiodavo padėklus dviem savo ligoniams, guli užsimerkusi naivuolė žvitriomis akimis, tikinti patentuotų vaistų aprašymais, guli nurimusi nenuilstamoji guodėja. Staiga prisimenu jos žodžius, kai vieną dieną kažkas nepelnytai mane įskaudino. Užuot raminusi abstrakčiais ir neva protingais žodžiais, ji pasakė tik tiek: „Užsidėk skrybėlę, sūnau, pakreipk ją ant šono ir eik, eik prasiblaškyti, nes esi jaunas, eik, savo paties prieše". Taip kalbėjo mano išmintingoji Motina.

Guli didžiajame miegamajame, abejinga, graudžiai vieniša ta, kuri švytėdavo visu plačiu savo veidu, radusi patogią vietą traukinyje. Tiesi ir bejausmė ta, kuri vaikiškai džiaugėsi mano padovanota dailiąja suknele. Kur ji, ta prakeikta suknelė, kuri dar kažkur tebeguli sugėrusi mano motinos kvapą? Guli apatiška, buvusi tokia veikli, kuriai nepaprastai patikdavo kurti smulkmeniškus ir paikus laimės planus, guli ta, kuri poetiškai svajodavo apie begales malonumų, jeigu būtų išlošusi stambią sumą, ir jau regzdavo planus, kaip paer-

zintų kai kuriuos pavyduolius, besipuikuodama savo turtais, bet paskui, sakydavo ji, jiems atleistų ir netgi įteiktų po puikią dovaną. Ji guli niauriame žemės snaudulyje visiškai abejinga ir negalvoja apie stambias sumas, nebesidžiaugia, nebesirūpina. Nebesirūpina netgi manimi. O juk taip mane mylėjo.

Ar jūs, jos užmerkti vokai, dar nepaliesti? O tu, tokia išblyškusi motina, gulinti supuvusioje dėžėje, į kurią išdrįstu pažvelgti tik akies krašteliu, mano sudžiūvusi apleistoji, kuri judėjo ir visados prieidavo prie manęs, dabar tu tokia niauri ir santūri savo žemiškoje melancholijoje, gulinti juodoje kapo tyloje, toje sunkioje kapo žemės tylos drėgmėje, pasakyk, tu, kuri mane mylėjai, ar retkarčiais pagalvoji apie sūnų, gulėdama kape, kuriame tegyvena vien šaknys, bedžiaugsmės šaknelės ir niūrios tamsos būtybės, atliekančios nesuprantamus veiksmus, visados tylios ir gąsdinančiai užsiėmusios? Galbūt glebiame savo troškume ji dar ramiai tebegalvoja apie mane, kaip būdama gyva, kai net sapnuose visa-

da dėl manęs baiminosi. Po dusinančia lenta ji galbūt galvoja, ar rytą, prieš išeidamas į darbą, nepamiršau atsigerti ko nors karšto. „Jis nepakankamai šiltai rengiasi“, – galbūt šnabžda mirusioji. „Jis toks jautrus, viskuo rūpinasi, o manęs ten nebėra“, – neaiškiai šnabžda mirusioji.

Netiesa, ji manęs nebesapnuoja ir niekad apie mane negalvoja. Guli niūri juodžemyje, o virš jos bunda gyvenimas, lengvas rytinis svaigulys ir didžiulė kylanti saulė. Ji guli suparalyžiuota ir išdžiūvusi riebiame juodžemyje, pergamentinė ir vietomis pažaliavusi, kuri kažkada buvo mano, dešimtmečio, gražuolė Mama, dabar jau pusiau skeletas, nepaisant mano pamažu riedančių ašarų, bejausmė, kurčia, šalta, o kūrinijos dalelės virš jos pabunda, pluša, linksmai gyvena ir džiaugiasi, kol bus nužudyti stebint geranoriškai Dievo akiai. Rytą ant medžio virš jos kapo voveraitė trina priekines letenėles, kaip šaunu, šiemet daug riešutų. Rytais dangus virš jos kapo būna neaprėpiama milžiniška žydrynė, o paukšteliai nušvitusioje aušroje linksmai maivosi ir demonstruoja savo nekal-

tybę, angeliškas pabudimo paskalas ir vikrius skrydžius, savo nesudėtingas poemas, švelnius, nusmailintus čiulbesio varveklius ir visus lengvai įgyvendinamus troškimus, visi tie paukščiukai, išskyrus kvailai besislapstančią gegutę, siunčia tūkstantį pasveikinimų motinai saulei. Kaip nuostabu gyventi gryname ore, rėkia tie mieli mažyliai, kuoduoti pasipūtėliai, visiškai apsvaigę šviesos trubadūrai, kurie dabar, straksėdami linksmas polkutes, atskuba papešioti žolės ant jos kapo.

XXVI

Iš esmės, mes susigyvename su savo nelaime ir kartais galvojame, kad tai, beje, nėra taip jau blogai. Tad surūkykime cigaretę, kai koks nors kvailys per radiją porina apie reikšmingą svarbaus valstybės vadovo pranešimą. Kvailys gardžiuojasi tuo pranešimu, juo mėgaujasi ir jį siurbia. Jų reikšmingi pranešimai man gali būti neįdomūs. Tie veiklūs žmonės, kurie kažkada mirs, atrodo juokingai.

Kai mano katytė, ta gležna siela, įdėmiai pažvelgia į mane su nuostaba, mėgindama suprasti, įdėmiai – tai mano motina žiūri į mane. Ar aš tapsiu kitoks mirties, kurią be paliovos jaučiu, pakėlęs akis į dangų, kuriame šviečia blyškus, negyvas, geraširdiškas ir motiniškas apskritimas? Jai mirus man

patinka gyventi vienam, kartais ištisas dienas praleisti toli nuo absurdiškai užsiėmusių gyvųjų, vienam, taip, kaip ji gyveno viena savo bute Marselyje, vienam su nukeltu telefono rageliu, kad išorinis pasaulis nepasiektų manęs, kaip nepasiekdavo jos, vienam tame būste, kuriame dvelkia mirties tobulybe ir kurį aš nuolatos tvarkau, norėdamas įsitikinti, kad viskas yra gerai, vienam, rūpestingai užrakintame kambaryje, per daug tvarkingame ir per daug švariame kambaryje, beprotiškai simetriškame, su tvarkingai pagal ilgį ant mažyčių blizgančių stalo kapinių išdėliotais pieštukais.

Sėdėdamas prie šito stalo, kalbuosi su ja. Paklausiu, ar išeidamas turiu užsivilkti lietpaltį. „Taip, branguti, taip bus geriau“. Tačiau tai aš tik sapalioju, pamėgdžiodamas jos akcentą. Norėčiau, kad ji būtų šalia manęs, sėdėtų išsikvėpinusi, apsivilkusi juodo šilko suknią. Jeigu aš kalbėčiausi su ja ilgai, kantriai, įdėmiai žvelgčiau į ją, galbūt staiga iš gailesčio ar iš motiniškos meilės jos akys šiek tiek pagyvėtų. Žinau, kad tai netiesa, bet ta mintis mane dažnai aplanko.

XXVII

Na va, pabaigiau šią knygą, gaila. Kol rašiau, aš buvau su ja. Bet Jos Didenybė mano mirusioji Motina neperskaitys šių jai skirtų eilučių, kurias sūnaus ranka vedžiojo liguistai negrabiai. Dabar nebežinau, kuo užsiimti. Paskaityti kokį nors madingą poetą, kuris verčiasi per galvą, norėdamas būti nesuprastas? Ar vėl išeiti į lauką, vėl matyti tas beždžiones, apsirengusias žmonėmis, visuomeninius produktus, žaidžiančius bridžą ir nemėgstančius manęs bei aptarinėjančius savo dešimties metų senumo politines intrigas?

Kartais, naktimis, dar kartą patikrinęs brangųjį durų užraktą, aš atsisėdu, pasidėjęs rankas ant kelių ir užgesinęs lempą, žiūriu į veidrodį. Ap-

suptas kažkokių melancholijos minotaurų lūkuriuoju prieš veidrodį, o ant grindų tarsi žiurkės šmėžuoja šešėliai – piktadariai sutikti mano gyvenime, o šalia blyksteli trumpi žvilgsniai, kilnūs žvilgsniai kitos mylimosios, Ivonos. Aš lūkuriuoju prieš veidrodį, sėdėdamas ir susidėjęs rankas kaip faraonas, laukiu šviečiant mėnuliui, kuris praneša, kad galbūt pasirodys mano motina. Bet užplūsta tik prisiminimai. Prisiminimai slogaus, skaudinančio gyvenimo, kurio net negalima pavadinti gyvenimu.

Kai naktį sustaugia šuo, vargšas šuo, mano brolis, kuris besiskųsdamas išsako ir mano skausmą, man neišvengiamai iškyla prisiminimai. Štai aš kūdikis, ji pudruoja mane talku, paskui norėdama prajukinti pasodina mane į trobelę, suręstą iš trijų pagalvių, ir jaunoji mamytė bei jos kūdikis smagiai juokiasi. Ji mirė. Dabar aš dešimties metų, sergu, o ji visą naktį budi snūduriuodama, apšviesta naktinės lemputės, kabančios virš nedidelio arbatinuko, kuriame antpilas išlieka šiltas, padėjusi kojas virš indo su žarijomis, spinduliuojanti Mo-

tinos šviesa, ir aš maldauju, kad ji mane pabučiuotų. Dabar jau po keleto dienų, aš jau besveikstąs, ir ji atneša man saldymedžio botagą, kurį buvau prašęs nupirkti. Kaip greitai ji nubėgo, nuolanki, visada pasiruošusi. Ji sėdi prie mano lovos ir siuva, pamokančiai, išmintingai kvėpuodama. Aš nepaprastai laimingas. Pliaukšteliu saldymedžio botagu, o po to mažyčiais dantų krimstelėjimais valgau tešlainį, pradėdamas nuo nelygių kraštelių, kurie labiausiai apskrudę ir patys skaniausi, o paskui žaidžiu su jos vestuviniu žiedu, ridendamas jį ant lėkštutės. Mielos raminančios Mamos šypsenos, Mamos atlaidumas. Ji mirė. Dabar aš jau pasveikęs, o ji iš likusios tešlos pyragėliams lipdo mažus žmogučius, kuriuos man iškeps. Ji mirė. Dabar – mugė. Ji duoda man porą su, aš juos įmetu į kartoninio lokio pilvą, ir – stebuklas – iš pilvo iškrenta pyragėlis su kremu! „Mama, pažiūrėk, kaip aš jį valgau, man smagiau, kai tu žiūri". Ji mirė. Dabar man dvidešimt metų, universiteto skveras, kur ji, šventoji kantrybė, manęs laukia,. Ji pamato mane, ir jos veidas nušvinta drovia laime. Ji mirė. Dabar, jos sutikimas šabo vakarą. Mums dar nepasibeldus, durys stebuklin-

gai prasiveria, meilės dovana. Ji mirė. Dabar jos pasididžiavimas, suradus mano parkerį. „Matai, vaike, aš visada viską surandu". Ji mirė. Dabar aš jos prašau sutvarkyti mano kambarį. Ji mielai sutinka, bet truputį iš manęs pasišaipo. „Reikėtų ištisų pulkų, sūnau, tau patarnauti, ir tu jiems rastum darbo". Kokia miela šypsena. Ji mirė. Dabar jos džiaugsmas visu svoriu įsiritus į taksi. Ėjimas taip greitai nuvargina mano ligonę. Berašant užplūsta netikėtas pasididžiavimas prisiminus, kad ir aš dažnai sergu. Aš toks panašus į tave, esu tikras tavo sūnus. Dabar vagono langas. Ženevos geležinkelio stotyje, traukinys tuoj pajudės. Išsitaršiusiais plaukais, graudžiai ant šono nusmukusia skrybėlaite, sielvartingai iškreipta burna, skausmingai blizgančiomis akimis ji taip žiūri į mane, tarsi prieš traukiniui pajudant, norėtų kiek galima daugiau manęs pasiimti. Laimina mane, pataria nesurūkyti daugiau nei dvidešimties cigarečių per dieną, šiltai rengtis žiemą. Jos akyse paklaikęs švelnumas, dieviškas pamišimas. Tai motinystė. Meilės didybė, kilnus įstatymas, Dievo žvilgsnis. Staiga, man pasirodo, kad ji – įrodymas, kad Dievas yra.

Svajingai klaiki subtiliausios nevilties muzika, kuri įšliaužia, ėda vaizdais iš praėjusios ir mirusios laimės. Jau niekad. Niekad aš nebebūsiu sūnus. Niekad nebebus nesibaigiančių mūsų plepėjimų. Niekad nebegalėsiu jai papasakoti istorijų, kurias, viešėdamas Londone, laikiau jai ir kurios tik jai vienai būtų buvusios įdomios. Kartais dar pagaunu save besakantį: „Kad tik nepamirščiau papasakoti Mamai". O dovanų, tų gražių nėriniuotų apykaklaičių, kurias buvau pirkęs Londone, ji niekada nebepamatys. Reikės tas apykaklaites išmesti į šiukšlyną. Jau niekad nebepamatysiu jos išlipančios iš traukinio, švytinčios, sumišusios. Jau niekada nebebus jos sulūžusių lagaminų, prikimštų dovanų, kurios ją vertė išlaidauti. Kelionės pas sūnų, kurioms buvo ilgai ruošiamasi ir taupoma, jai buvo svarbiausias įvykis. Jos susirūpinimas, norint stotyje padaryti gerą įspūdį, ir nekaltas puošnumas pirmąjį atvykimo vakarą. Taip, žinau, kad jau sakiau tai. Bet niekas man nesukliudys pasidalyti savo varganu turtu. Dar sykį nuėjau ir pravėriau kambario duris. Nors gerai žinau, kad už durų tikrai nieko nėra.

Slinko valandos ir jau rytas, dar vienas rytas be jos. Kažkas paskambino į duris. Skubiai pašokau ir pažvelgiau pro akutę. Bet tai buvo tik šlykšti senė iš socialinio aprūpinimo su užrašų knygute rankoje. Aš neatidariau, taip norėdamas ją nubausti. Sugrįžau prie stalo ir vėl pasiėmiau parkerį. Jis leido rašalą, ir ant mano rankos atsirado mėlynos dėmės. Ji verkė, prašė manęs atleidimo. „Daugiau taip nebedarysiu", – raudojo ji. Jos mažos rankutės nusėtos melsvomis dėmelėmis. Tokia gera pagyvenusi moteris, verkianti kaip maža mergytė, purtoma raudos, kaip tai siaubinga. Keletą sekundžių įsivaizduoju, kad neiškėliau jai tos scenos, kad vos prieš pradedant priekaištauti, man pagailo paklaikusių jos akių ir kad melsvų dėmelių nebuvo. Deja. Tačiau aš ją mylėjau. Bet buvau jos sūnus. O sūnūs nežino, kad jų motinos miršta.

XXVIII

— Dar tebesančių gyvų motinų sūnūs, nebepamirškite, kad jūsų motinos mirtingos. Būsiu rašęs neveltui, jeigu bent vienas iš jūsų, perskaitęs mano mirties giesmę, taps švelnesnis savo motinai, nors vieną vakarą, dėl manęs ir dėl mano motinos. Kiekvieną dieną būkite švelnūs savo motinai. Mylėkite ją stipriau, nei aš sugebėjau mylėti savo motiną. Kiekvieną dieną suteikite jai džiaugsmo, tai sakau jums aš, pasinaudodamas savo širdgėlos teise, rimtai, iš savo gedulo aukštybių. Šie žodžiai, kuriuos skiriu jums, dar tebegyvų motinų sūnums, tai vienintelė užuojauta, kurią pats sau galiu padovanoti. Kol dar nevėlu, sūnūs, kol jos dar čia. Skubėkite, nes greitai jų veidus užlies nesuvokiamai nekalta besišypsanti ramybė. Bet aš jus pažįstu, niekas neapsaugos jūsų nuo pamišė-

liško abejingumo tol, kol jūsų motinos bus gyvos. Nė vienas sūnus iš tikrųjų nesuvokia, kad jo motina mirs, visi sūnūs supyksta ant motinų ir pritrūksta kantrybės su jomis, pamišėliai, kurie greit nubaudžiami.

XXIX

Būkit pašlovintos jūs, visų šalių motinos, būkit pašlovintos per savo seserį, mano motiną, per mano mirusios motinos didybę. Visos žemės Motinos, Mūsų Moterys motinos, aš sveikinu jus, brangiosios senutės, jus, išmokiusias mus užsirišti batų raištelių mazgą, išmokiusias šypsotis, parodžiusias, kad reikia pūsti į nosinę ir nusišnypšti, kaip jūs mums sakėte, jus, visų šalių motinas, jus, kantriai, šaukštelį po šaukštelio kišusias kruopų košę, kurią mes, kūdikiai, taip maivydavomės prarydami, jus, raginusias mus nuryti virtas džiovintas slyvas, aiškinusias, kad slyvos – tai maži negriukai, kurie nori sugrįžti namo, ir tuomet mažasis idiotas, sužavėtas, ir staiga pasijutęs poetu, praverdavo namų duris, jus, išmokiusias mus skalauti burną ir dariusias įvairiausius triukus, no-

rint mus padrąsinti ir pamokyti, jus, nuolat taisiusias garbanotus mūsų plaukus ir kaklaraiščius, kad mes gražiai atrodytume eidami į svečius arba išeidami į mokyklą, jus, neskoningai rengusias ir puošusias kvailus išdykėlius, mažuosius savo sūnus – ponius, kurių jaudinančiomis savininkėmis buvote, jus, valiusias nuo mūsų viską, ir mūsų purvinus, žemėtus bei nubrozdintus kelius, ir murzinas, snargliuotas berniūkščių nosytes, jus, visiškai mumis nesibjaurėjusias, jus, visada tokias silpnas, atlaidžias mums, kurios vėliau leisdavotės taip lengvai vyniojamos aplink pirštą ir apgaudinėjamos jūsų sūnų – jaunuolių, ir atidavusias jiems visas savo santaupas, aš atiduodu pagarbą tau, mūsų motinų didybe. Aš atiduodu pagarbą jums, motinos, malonės pilnosios, šventosios sergėtojos, jūsų drąsai ir gerumui, šilumai ir meiliam žvilgsniui, jūsų atspėjančioms akims, jums, kurios iš karto suprasdavote, ar pikti žmonės mūsų nenuskriaudė, jums, vieninteliai žmonės, kuriais galėjome pasitikėti ir kurie niekada, niekada mūsų neišdavė, aš atiduodu pagarbą jums, motinos, kurios be paliovos, netgi miegodamos apie mus galvojate, motinos, kurios visada atleidžiate

ir glostote mūsų galvas savo raukšlėtomis rankomis, motinos, kurios mūsų laukiate, motinos, kurios visą laiką stovite prie lango, žiūrėdamos į mus išeinančius, motinos, kurioms mes atrodome neprilygstami ir vieninteliai, motinos, kurios nesiliaujate mums tarnavusios ir mus klosčiusios, ir sėdite prie mūsų lovos, netgi jei mums jau keturiasdešimt metų, kurios mus mylite ne mažiau, jei esame negražūs, nevykėliai, menkystos, silpni ar bailūs, motinos, kurių dėka aš kartais patikiu, kad Dievas yra.

XXX

Bet niekas man nesugrąžins mano motinos, nesugrąžins man tos, kuri atsiliepdavo šaukiama Mama, kuri visados atsiliepdavo ir taip greitai atbėgdavo išgirdusi švelnų žodį Mama. Mano mama yra mirusi, mirusi, mirusi, mano mirusi mama yra mirusi, mirusi. Taip skanduoja mano širdgėla, taip monotoniškai skanduoja mano širdgėlos traukinys, taip skanduoja ir krūpčioja mano širdgėlos traukinio, nesibaigiančio mano visų naktų ir visų dienų širdgėlos traukinio ašys, o aš šypsausi tiems, išorėje, su vienintele mintimi galvoje ir mirusiąja savo širdyje. Taip skanduoja ilgo traukinio ašys, visados skanduoja tas traukinys – mano širdgėla, laidotuvių traukinys, visada nusinešantis mano susitaršiusią mirusiąją prie vagono lango, o aš einu paskui riedantį traukinį ir dūstu,

mirtinai išbalęs ir apsipylęs prakaitu, klūpčiodamas paskui riedantį traukinį, nusivežantį mano mirusią ir laiminančią motiną.

XXXI

Nuo tada, kai parašiau šią mirties giesmę, prabėgo daug metų. Aš ir toliau gyvenau ir mylėjau. Gyvenau, mylėjau, patyriau laimingų valandų, o ji gulėjo apleista savo baisiam kape. Aš taip pat kaip kiti padariau gyvenimišką nuodėmę. Aš juokiausi ir dar juoksiuosi. Ačiū Dievui, kad gyvi nusidėjėliai greitai pavirs įskaudintais mirusiaisiais.

Cohen, Albert

Co-49 Knyga apie mano motiną / Albert Cohen; iš prancūzų kalbos vertė Vitalija Gylikienė. – Vilnius: Vaga, 2006. – 175 p.

ISBN 5-415-01895-6

Jaudinantys, poetiški sūnaus prisiminimai apie mirusią motiną.

UDK 840-94

Albert Cohen
KNYGA APIE MANO MOTINĄ

Redaktorė Rimantė Umbrasaitė
Viršelio dailininkė Deimantė Rybakovienė
Maketuotoja Jurga Morkūnienė

Leidykla VAGA, Gedimino pr. 50, LT-01110 Vilnius
el.p. info@vaga.lt; http://www.vaga.lt
tel. +370 5 2498121; faks. +370 5 2498122

Spausdino AB SPAUDA,
Laisvės pr. 60, LT-05120 Vilnius

Subtilūs ir graudūs sūnaus prisiminimai apie mirusią motiną, apie jos meilę, kantrybę ir švelnumą. Sykiu apgailestavimai, kad nebuvo klusnus, dėmesingas ir geras jai esant gyvai.

Albert'o Coheno „Knyga apie mano motiną" – sakytum, pašlovinimo giesmė visoms mirusioms motinoms ir įspėjimas tiems, kurių motinos dar gyvos. Tai tarsi priesakas: „Mylėkime motinas, kol jos su mumis, nes laikas negailestingas!"

Ši knyga išversta į daugelį pasaulio kalbų ir tapo bestseleriu.

www.vaga.lt